

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Pamětní kniha městečka Brtnice z 18. století

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Hrdlička, Ph. D.

Autor práce: Bc. Lucie Kourková

Studijní obor: Archivnictví (ARCn)

Ročník: 3.

2011

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/ 1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111 /1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Kněžicích, 12. března 2011

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především vedoucímu své práce doc. PhDr. Josefu Hrdličkovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky. Mé upřímné díky patří rovněž pracovníkům SOkA Jihlava za vstřícný přístup v průběhu badatelské činnosti a Bc. Evě Rezkové, pracovníci Informačního centra v Brtnici, za ochotu a poskytnutí cenných informačních zdrojů. Jen těžko mohu dostatečně vyjádřit vděčnost svým nejbližším a přátelům, kteří projevili značnou podporu a trpělivost po celou dobu, kdy tato práce vznikala. Tímto jim velice děkuji.

ANOTACE

KOURKOVÁ, Lucie. *Pamětní kniha městečka Brtnice z 18. století*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Ústav archivnictví a pomocných věd historických, 2011, 83 str. + 92 str. příloh.

Hlavním úkolem předkládané diplomové práce je kritická edice rukopisu *Knihy rozličných starožitných památek Trhové Brtnice 1728 – 1768*. Jedná se o pamětní knihu, která vznikla v 18. století v prostředí poddanského městečka. Edice je pojata tak, aby byly zachovány všechny formální znaky novověkého textu.

Další část práce stručně shrnuje historický vývoj Brtnice. Důraz je kladen na 17. a 18. století, především na fungování patrimoniální správy a poddanské samosprávy. Jádrem doprovodného textu je rozbor pramene z hlediska vnějších i vnitřních znaků, jeho interpretace a možné využití v historickém bádání.

KLÍČOVÁ SLOVA

Brtnice, Collalto, David Lipart, František Nepomuk Heppill, Gottfrid Jiřík Vollgart, Jan Štěpán Kosárek, Karel František Tepper, městské knihy, pamětní kniha, patrimoniální správa, pauláni, poddanská samospráva, Valdštejn.

ANNOTATION

Kourkova Lucie. *Commemorative book of the market-town of Brtnice from 18th century*. Diploma thesis. Faculty of Philosophy, University of South Bohemia in Ceske Budejovice, Institution of Archival Science and auxiliary/assistant Historical Sciences, 2011, 83 pages + 92 appendices.

The main purpose of this diploma thesis is a critical edition of the manuscript of Book of Varied Antique Sights Trhova Brtnice 1728-1768. It is a commemorative book that was created in 18th century in the environment of a dependant town. The edition is conceived in the way that enables preservation of all formal signs of a modern text. The next part of the thesis briefly summarises the historical development of the town of Brtnice. The emphasis is placed on 17th and 18th century, especially on the function of the patrimonial control and the dependant self-control. The nub of the additional text is an analysis of the resource from the point of view of outer and inner signs; furthermore, its interpretation and possible usage in the historical research.

KEYWORDS

Brtnice, Collalto, David Lipart, Frantisek Nepomuk Heppill, Gottfrid Jirik Vollgart, Jan Stepanek Kosarek, Karel Frantisek Tepper, town books, commemoration book, patrimonial control, paulans, dependent self-control, Waldstein.

OBSAH

1. ÚVOD.....	1
2. PRÁCE O HISTORII BRTNICE	5
3. HISTORIE BRTNICE.....	10
3.1. Valdštejnové.....	11
3.2. Collalto.....	17
4. VÝVOJ VRCHNOSTENSKÉ SPRÁVY A PODDANSKÉ SAMOSPRÁVY	27
4.1. Vrchnostenská správa a poddanská samospráva v době valdštejnské	28
4.2. Vrchnostenská správa a poddanská samospráva po Bílé hoře	36
5. MĚSTSKÉ KNIHY	51
5.1. Obecný vývoj městských knih	51
6. PAMĚTNÍ KNIHA MĚSTEČKA BRTNICE Z 18. STOLETÍ	57
6.1. Prostředí vzniku brtnické pamětní knihy	57
6.2. Vnější popis rukopisu.....	60
6.3. Vnitřní popis rukopisu.....	63
6.4. Písaři.....	65
7. ZÁVĚR.....	73
8. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	75
9. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	83
10. PŘÍLOHY	84
10.1. Ediční poznámka	84
10.2. Edice	88
10.3. Přehled purkmistrů, rychtářů a radních	165
10.4. Obrazové přílohy	175

1. ÚVOD

Městské knihy jsou významným písemným pramenem, který umožňuje nahlédnout do historie našich měst a městeček. Pomáhají utvořit si představu o životě středověkých a raně novověkých měst, o fungování městské správy, městského hospodářství a v neposlední řadě skýtají náhled do života konkrétních obyvatel, jejich vzájemných vztahů, majetkových poměrů či přístupu k právu a morálce. Jediné, co lze tomuto typu pramenů vytknout, je častá neúplnost a zlomkovitost, leckdy jsou chronologické řady knih přerušeny na celá staletí.

Ve městech, kde docházelo k výrazně rychlému vzestupu úřední činnosti, byly zaváděny městské knihy již v první čtvrtině 14. století. Nejstarší dochovanou městskou knihou na našem území je radní kniha Starého Města pražského z roku 1310, takzvaná *Liber vetustissimus*, která je zároveň nejstarším dokladem užití papíru v našem diplomatickém prostředí. Kniha byla vydána jako faksimile, nyní se připravuje její edice pod vedením Hany Pátkové.¹ Postupně se objevovaly městské knihy ve všech větších městech a od konce 14. století lze říci, že jsou zavedeny ve všech královských i poddanských městech.²

Městské knihy byly vedeny městskými úřady a zajišťovaly právní relevanci vložených zápisů městu jako celku nebo jednotlivým měšťanům. Nejprve se objevovaly knihy, jejichž obsah nebyl vyhraněn a které v sobě sdružují právní i správní záznamy nejrůznějšího charakteru. Později se, zejména ve větších městech, kde narůstala potřeba systematizace, začaly oddělovat jednotlivé typy knih podle agendy do nich zaznamenávané. Pro představu zmíním pouze typy základní, které se dle potřeb městské kanceláře mohly dělit na další podskupiny. Známe například knihy právní, které vedly záznamy o městském zákonodárství; dále knihy městského hospodaření, zabývaly se správou městského majetku správou účetní; knihy městské správy vedly záznamy

¹ PÁTKOVÁ, Hana, *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis. Život jedné středověké městské knihy*, ČČH 105, 2007, č. 2, s. 393 – 405; TÝŽ, *Dosavadní ediční zpřístupnění rukopisu 986 Archivu hlavního města Prahy*, in: Osm set let pražské samosprávy, Sborník příspěvků z 18. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, Praha 2002, s. 15 – 21.

² FLODR, Miroslav (ed.), *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století, 1 – 3*, Brno 1990 – 1993; ŠEBÁNEK, Jindřich – FIALA, Zdeněk – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Česká diplomatika do roku 1848, I*, Praha 1984.

důležité pro chod městské rady a kanceláře. Časté jsou také knihy soudní se záznamy sporného či nesporného charakteru.

Problematické městských knih se věnovala řada českých historiků již v 19. století, například Václav V. Tomek,³ který se zabýval písemnostmi pražskými. Ve 20. století, kdy se knihy dostaly do archivů a byly lépe přístupné, počet zájemců a prací v této oblasti narůstal. Evidencí městských knih se zabýval Rostislav Nový.⁴ Ludmila Sulitková, která se zabývá městskou správou a diplomatikou převážně v brněnském prostředí, provedla velký soupis městských úředních knih z Archivu města Brna.⁵ Za mimořádně závažnou práci je označována edice brněnské právní knihy od Miroslava Flodra.⁶ Studium městských knih z pohledu diplomatiky se věnoval Jiří Pražák.⁷

Mnohé městské knihy byly edičně zpracovány a staly se tak přístupné mnohem většímu okruhu badatelů. Z pamětních knih jmenujme kupříkladu *pamětní knihu českolipskou*,⁸ brněnskou⁹ či olomouckou.¹⁰ Badatelsky vděčným a populárním

³ TOMEK, Václav Vladivoj, *Základy starého místopisu pražského 1-5*, Praha 1865 – 1875.

⁴ NOVÝ, Rostislav, *Městské knihy v Čechách a na Moravě, 1310-1526*, Praha 1963.

⁵ SULITKOVÁ, Ludmila, *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343-1619, 0 – 3*. Brno 1998 – 2003; TÝŽ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Praha 2004.

⁶ FLODR, Miroslav, *Právní kniha města Brna*.

⁷ PRAŽÁK, Jiří, *O diplomatické metodě studia městských knih*, AČ 3, 1953, s. 145 – 162 a 205 – 227.

⁸ EBELOVÁ, Ivana a kol. (edd.), *Pamětní kniha města České Lípy 1461-1722*, Ústí nad Labem 2005.

⁹ FLODR, Miroslav (ed.), *Pamětní kniha města Brna z let 1343-1376*, Brno 2005.

¹⁰ SPÁČILOVÁ, Libuše – SPÁČIL, Vladimír (edd.), *Památná kniha olomoucká (kodex Václava z Jihlavy) z let 1430-1492, 1528*, Univerzita Palackého v Olomouci 2004.

tématem jsou knihy sporného soudnictví zvané též smolné, černé či krevní.¹¹ Pozornost je věnována také knihám popravčím.¹²

Stejným záměrem, tedy zpřístupněním historického písemného pramene, je vedena má práce na *Knize rozličných starožitných památek Trhové Brtnice 1728 – 1768*,¹³ která je řazena do kategorie knih pamětních a jejíž přepis je připojen v příloze. Jedná se o jednu z nemnoha dochovaných městských knih brtnických. Byla založena v roce 1728 za purkmistra Víta Malcáta a rychtáře Tobiáše Vetchého. V knize jsou obsaženy zápisy mnohem starších událostí a informací různého charakteru, které považovali lidé té doby za zaznamenání hodné. Nalezneme zde líčení meteorologických jevů, cen obilí a dobytka, požárů, válečných útrap, neobvyklých událostí, zápisy právních sporů. Kniha sloužila i pro zaznamenávání obligací a jiných právních úkonů. Vzhledem k pestrosti obsažených informací předpokládám, že výstup najde své uplatnění nejen v řadách odborné veřejnosti (historičtí klimatologové, regionální historici, vojenští historici, historici zabývající se městskou správou), ale také mezi širší laickou veřejností se zájmem o dějiny místní či rodové.

Citace v následujících kapitolách, které odkazují na text v pamětní knize, se řídí původním číslováním stran tak, jak je vedeno v originálu *Knihy rozličných starožitných památek Trhové Brtnice 1728 – 1768*.

Jako vodítko při transkripci původního textu mi posloužily *Zásady vydávání novověkých historických pramenů*¹⁴ od I. Šťovíčka a kol.

¹¹ PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617-1751*, Praha 1977; CIRONIS, Petros (ed.), *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573 - 1630 s přílohou pozdějších čarodějnických procesů*, Státní okresní archiv Rokycany 1995; KNESL, Edmund - ŠTARHA, Ivan - VERBÍK, Antonín (edd.), *Černá kniha města Velké Bíteše*, Brno 1979; VERBÍK, Antonín (ed.), *Krevní kniha městečka Bojkovic, 1630–1721*, Uherské Hradiště 1971.

¹² HOFFMANN, František (ed.), *Popravčí a psanecké zápisy jihlavské z let 1405-1457*, Praha 2000.

¹³ SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 18, *Prothocol aneb založená kniha rozličných starožitných památek 1529-1768*.

¹⁴ ŠTVOVÍČEK, Ivan a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. - 20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

O využitelnosti edice pamětní knihy nemůže být pochyb, vezmeme-li v úvahu, že všechny obsáhlejší práce, které byly o Brtnici napsány, čerpají své informace dílem i z této pamětní knihy. První, která je známá svým obsahem, je *Brtnice Trhová a zboží brtnické*¹⁵ z roku 1887 od tehdejšího učitele A. J. Pátka. V roce 1925 vydal A. K. Hoffmann publikaci *Městys Brtnice na Moravě*.¹⁶ Obsáhlejší, ovšem vzletným stylem psaný, je strojopis A. Káby *Kniha o Brtnici*¹⁷ z roku 1973. Doposud nejrozsáhlejší monografií o Brtnici jsou *Dějiny Brtnice a připojených obcí*,¹⁸ které zpracoval kolektiv vedený Janem Janákem. Při zevrubnějším studiu textu jsme nejednou odkázáni na „*OÚ Brtnice, kn. č. 18*“, jak je zde *Kniha rozličných starožitných památek* citována.

Další nespornou výhodou edičního zpracování pramene, uloženého v archivu, je jeho snazší dostupnost širšímu okruhu zájemců, důležité je i šetření samotného originálu písemnosti, který je ve špatném fyzickém stavu.

Aby měla tato ediční práce smysl, dovoluji si uvést vlastní text několika kapitolami, které badateli přiblíží prostředí a dobu, ve které pamětní kniha městečka Brtnice vznikla.

¹⁵ PÁTEK, Josef Alois, *Brtnice Trhová a zboží brtnické*, Velké Meziříčí 1887.

¹⁶ HOFFMANN, Alois Karel, *Městys Brtnice na Moravě*, Brtnice 1925.

¹⁷ KÁBA, Arnošt, *Kniha o Brtnici*, 1973, Strojopis.

¹⁸ JANÁK, Jan a kol., *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988.

2. PRÁCE O HISTORII BRTNICE

První prací o historii Brtnice, o níž víme, je rukou lesmistra Schmuttermaiera psaná monografie *Vylíčení dějin Brtnice* z roku 1826, kterou věnoval hraběti Eduardu III. Collaltovi. Tato práce se ale v průběhu let ztratila.¹⁹

První osobností, která se výrazně podílela na bádání v oblasti brtnické historie, byl místní učitel Alois Josef Pátek. První jeho rozsáhlejší prací byl spisek *Brtnice Trhová a zboží brtnické*²⁰ z roku 1887. Následoval písemný výstup *Okresní hejtmanství jihlavské*.²¹ Hojně přispíval i do regionálního tisku.²² Je zřejmé, že jmenovaný autor čerpal z městského archivu, mnoho informací pochází z *Knihy rozličných starožitných památek Trhové Brtnice*. V textech však nenalezneme žádné odkazy na zdroje, mnoho informací lze jen velmi těžko ověřit. Asi nejobsáhlejší Pátkovou prací je *Jihlavský okres*,²³ kniha, která se v roce 2008 dočkala opětovného vydání, popisuje tehdejší jihlavský okres i jednotlivé jeho obce z hlediska zeměpisného, historického i etnografického. V této práci se autor poměrně obsírně věnoval také Trhové Brtnici. Tentokrát již byla patrná snaha, odkázat na některé příslušné zdroje.

Vzorem J. A. Pátka se řídil A. K. Hoffmann, když v roce 1925 vydal publikaci *Městys Brtnice na Moravě*.²⁴ Sešitové vydání je o něco obsáhlejší než Pátkův spisek z roku 1887. Zde rovněž schází citace pramenů. Předkládané události a letopočty si pak můžeme jen těžko ověřit a nelze na ně plně spoléhat.

Stejné nedostatky shledávám ve strojopisu Arnošta Káby z roku 1973,²⁵ kde se nachází množství zajímavých informací, opět bez uvedení pramenné základny. Navíc je

¹⁹ Spisek je zmíněn v Obecní knize pamětní, SOkA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 18a, s. 3.

²⁰ PÁTEK, Josef Alois, *Brtnice Trhová*.

²¹ TÝŽ, *Okresní hejtmanství jihlavské*, Velké Meziříčí 1888.

²² TÝŽ, *Zvony Brtnice Trhové*, *Orel Telč*, 1889, č. 6 – 7; TÝŽ, *Brtnice Trhová, Rokštýn*, *Historické rozhledy*, Telč 1899, II; TÝŽ, *Zaniklé osady na bývalém panství brtnickém v kraji jihlavském*, *Nové Jihlavské listy*, 1906, IV, č. 2; TÝŽ, *Ze starých pamětí Brtnice Trhové*, *Nové Jihlavské listy*, 1906, IV, č. 7 – 9.

²³ TÝŽ, *Jihlavský okres*, *Vlastivěda moravská*, Brno 1901.

²⁴ HOFFMANN, Alois Karel, *Městys Brtnice*.

²⁵ KÁBA, Arnošt, *Knih o Brtnici*.

text psán velmi vzletně, s použitím mnoha fabulací, které snižují jeho důvěryhodnost. Svou informační hodnotu ale bezesporu má.

U výše zmíněných prací shledáme v dnešní době jistě mnohé nedostatky, stále jsou však dobrým odrazovým můstkem k poznání brtnické historie a významným srovnávacím materiálem v historickém bádání.

Tímto způsobem byly starší práce zhodnoceny v doposud nejrozsáhlejší monografii o Brtnici, nazvané *Dějiny Brtnice a připojených obcí*.²⁶ Dílo odborného kolektivu vedeného Janem Janákem vyšlo v roce 1988. Více než kdy předtím jsou zde využity archivní fondy a hmotné památky, které se v souvislosti s Brtnicí dochovaly.

Archeolog a historik Zdeněk Měřínský popsal především nejstarší historii před dobou husitskou. Ve svých příspěvcích těžil z dlouholetých zkušeností v oblasti archeologických a historických výzkumů v dané lokalitě a z mnoha již vydaných prací.²⁷ Marie Zaoralová se již dříve systematicky zabývala archivními fondy, které vznikly na brtnickém panství.²⁸ Svě vědomosti zúročila v souhrnu patrimoniální správy a samosprávy. Zároveň popsal historické události, kterými panství od 15. do 19. století prošlo. Nástrahy třicetileté války a jejich dopad na celé dominium vylíčil Pavel Balcárek. Jan Janák se věnoval převážně moderním dějinám do konce druhé světové války. Době poplatná kapitola o budování socialismu připadla historiku Františku Čapkovi. Studie uměleckých památek si mezi sebe rozdělili hudební historik Jan Trojan²⁹ a historik umění a restaurátor Vratislav Nejedlý.

Přestože je pro mě tato práce již několik let inspirací a právě tato kniha mě přivedla k tématu diplomové práce, nemůže být ani zde má kritika zdrojů bezvýhradní. V knize

²⁶ JANÁK, Jan a kol., *Dějiny Brtnice*.

²⁷ MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Čtvrtá sezóna archeologického výzkumu hradu Rokštejna, k. ú. Brtnice, v roce 1984*, Přehled výzkumů AÚ ČSAV 1984, Brno 1986; TÝŽ, *Záchranný archeologický výzkum na hradě Rokštejně, k. ú. Brtnice*, Přehled výzkumů AÚ ČSAV 1983. Brno 1985; MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – PLÁČEK, Miroslav, *Upřesnění stavebně-historického vývoje brtnického zámku v gotickém období*, Sborník KSSPPOP v Brně, Brno 1988.

²⁸ ZAORALOVÁ, Marie, *K vrchnostenskému hospodaření na brtnickém velkostatku a k postavení poddaných*, in: Sborník k nedožitým padesátinám PhDr. Jiřího Radimského, Brno 1969; TÝŽ, *Vývoj správy brtnického velkostatku a její písemnosti*. SAP 19, 1969; TÝŽ, *Dějiny brtnického collaltovského archivu*, SAP 19, 1969.

²⁹TROJAN, Jan, *Josef Malcát, nástrojový skladatel z Českomoravské vysočiny*, in: *Muzikologické dialogy*, 1988.

se v několika případech vyskytují nepřesnosti v dataci, které bylo potřeba rozřešit hledáním dalšího zdroje. Některé informace nebyly ocitovány dostatečně, takže je v uváděném zdroji nebylo možno nalézt a ověřit. Nejasná nebo dvojznačná formulace textu vedla ke zmatkům, zejména v popisu městské samosprávy. Problémy vyvstávaly i v časových úsecích, které se díky práci více autorů překrývaly. Popis jedné skutečnosti byl v několika případech různě interpretován, docházelo tedy k rozporům a nepřesnostem.

Přesto, díky komplexnímu pojetí a mnoha odkazům na další literaturu, nalzáme v knize skvělou bibliografickou příručku prací vydaných před rokem 1988, které se dotýkají brtnické a regionální historie.

Asi nejvýznamnějším zdrojem k dějinám Brtnice jsou archivní fondy. V SOkA Jihlava naj zejména fond Archiv města Brtnice. Skvěle posloužil inventář fondu,³⁰ který usnadnil orientaci v čase a dochovaných písemnostech. Přínosem byl zejména v přípravné fázi práce. Jak jsem hlouběji pronikala do obsahu a problematiky městských archiválií, odhalovala jsem i zde drobné nepřesnosti v datacích písemností a jménech zúčastněných osob. Dalším zajímavým fondem jsou Cechy Brtnice³¹ nebo Farní úřad Brtnice.³² V MZA Brno se nachází fondy Velkostatek Brtnice,³³ Ústřední správa Collaltů Brtnice,³⁴ Rodinný archiv Collaltů Brtnice³⁵ a Pavláni Brtnice.³⁶

Informace a vědomosti o historii Brtnice nebyly ani zdaleka vyčerpány. Pro příklad uvedme autory novějších prací, týkajících se alespoň částečně historie Brtnice.

³⁰ RÁČEK, Bohuslav – SVOBODA, Jan, *Obecní úřad městyse Brtnice – Inventář*, SOkA v Jihlavě 1958 – 1961.

³¹ RÁČEK, Bohuslav – SVOBODA, Jan, *Zlomky Cechů Brtnice – Inventář*, SOkA v Jihlavě 1958 – 1961.

³² SVOBODA, Jan, *Římskokatolický farní úřad Brtnice – Inventář*, SOkA v Jihlavě 1965.

³³ JEŽKOVÁ, Marie, *Velkostatek Brtnice – Inventář*, MZA v Brně 1963.

³⁴ JEŽKOVÁ, Marie – ŠTARHA, Ivan, *Ústřední správa Collaltů Brtnice – Inventář*, MZA v Brně 1962.

³⁵ SAMEŠ, Vincenc – ZAORALOVÁ, Marie – JEŽKOVÁ, Marie, *Rodinný archiv Collaltů Brtnice - Inventář, svazek I., II., III.*, MZA v Brně 1958.

³⁶ RADIMSKÝ, Jiří, *Pavláni Brtnice 1646 – 1760 - Prozatímní inventář k fondu*, MZA v Brně 1957.

Jiří Mihola se zabýval řádem paulánů,³⁷ Václav Němec ve své práci přiblížil osudy piaristy Mariana Klara.³⁸ Zdeněk Měřínský se i nadále zabývá archeologickými průzkumy v nejbližším okolí Brtnice.³⁹ Práce Jakuba Nobichta pojednává o lovu a myslivosti v 18. století.⁴⁰ Bronislav Chocholáč se věnuje odhalování životního stylu Collaltů,⁴¹ Jiří Mitáček pro změnu napsal článek o možném působení johanitů v Brtnici.⁴² Ladislav Hosák blíže rozebral vliv odklonu císařské silnice na vývoj městečka.⁴³ Dana Novotná popsala úlohu a proměny městské zástavby v Brtnici.⁴⁴ Petr

³⁷ MIHOLA, Jiří, *Řeholníci ve svatých a zbožných skutcích zvláště pevní. K dějinám paulánského konventu sv. Matouše v Brtnici*, in: Mezi Jihlavou a Vídní 1700-1900, Sborník přednášek z konference 25. – 17. 10. 2006, Jihlava 2006; TÝŽ, *FRATRES MINIMI. Německo-česká provincie řádu paulánů v 16. - 18. století*, dizertační práce, Masarykova univerzita, Brno 2007.

³⁸ NĚMEC, Václav, *Brtnický rodák Marianus Klar a piaristé*, VSV 9, 1995.

³⁹ MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Studenti z Brtnice na vídeňské univerzitě*, in: Pocta Janu Janákovi, Matice moravská, Brno 2002; TÝŽ – ZUMPFE, Eva, *Rokštejn, mittelalterliche Burg bei Panská Lhota, Ergebnisse der archäologischen Forschungen aus den Jahren 1981-2001*, AH 27, 2002.

⁴⁰ NOBICHT, Jakub, *Lov a myslivost na panství Brtnice za vlády Antonína Rombalda Collalta v letech 1725-1740*, in: Šlechtic mezi realitou a normou, Miscellanea ze studentských prací k dějinám raného novověku, Univerzita Palackého v Olomouci 2008.

⁴¹ CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Collaltovské kuchyňské účty z 2. poloviny 17. století. Příspěvek ke studiu šlechtické každodennosti*, in: Sborník prací FFBU 1994, č. 41, Brno 1994, s. 45-53; TÝŽ, *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka. Dvůr a hosté Františka Antonína hraběte Collalta v Brně koncem 17. století*, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku. České Budějovice 1999*, s. 575-595; CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Manželkou nejvyššího zemského komorníka koncem 17. století: Anna Marie Teresie Collaltová*, in: *Historik na Moravě, Profesoru Jiřímu Malířovi k šedesátinám*, Brno 2009, s. 645-655.

⁴² MITÁČEK, Jiří, *Byla v Brtnici komenda řádu johanitů?* In: *Zaměřeno na středověk, Zdeňkovi Měřínskému k 60. narozeninám*, Praha 2010.

⁴³ HOSÁK, Ladislav, *Brtnice, úpadek poddanského městečka, které ztratilo pozici na trasách Vídeň-Praha*, VSM 2005, č. 1, s. 123-125.

⁴⁴ NOVOTNÁ, Dana, *Obraz města v krajině (na příkladu městských památkových zón Brtnice a Jemnice)*, in: *Tvář naší země - krajina domova*, 2, Krajina jako kulturní prostor, Lomnice nad Popelkou 2002.

Hejhal shrnul v krátkém článku výsledky archeologického výzkumu nejvýznamnějších brtnických domů.⁴⁵ Jiří Uhlíř je autorem monografie o malíři Tepperovi, který namaloval monumentální plátna na brtnickém zámku.⁴⁶ O Brtnici se dočteme i v publikacích Jaroslava Klenovského, který se zabývá židovskými památkami.⁴⁷ Práce těchto autorů prohlubují a nadále rozšiřují velkou monografii z roku 1988.

⁴⁵ HEJHAL, Petr, *Archeologické výzkumy měšťanských domů na náměstí v Brtnici roku 2003*, VSV 14, 2004.

⁴⁶ UHLÍŘ, Jiří, *Karel František Tepper, západomoravský barokní malíř*, Západní Morava 4, 2000.

⁴⁷ KLENOVSKÝ, Jaroslav, *Židovské památky Jihlavska*, VSV 10, 1996; TÝŽ, *Nedochované památky židovské kultury Moravy a Slezska č. 3 – Synagogy*, Brno 2005.

3. HISTORIE BRTNICE

První písemná zmínka, ve které se mluví o „*Birdini*“, pochází z listiny markraběte Přemysla datované rokem 1234. Prostřednictvím této listiny byla Brtnice spolu s dalšími osadami v okolí, mimo jiné Doubkovem, Jestřebím, Lhotou, Malým, Ostejkovicemi, Přísekou, Smrčným a Uhřínovicemi, darována klášteru cisterciáček v Předklášteří u Tišnova. Později byl tento dar panovníkem potvrzen. Mezi lety 1238 až 1240 však byla Brtnice zároveň s Jihlavou nahrazena klášteru jinými statky, protože v té době byla v Jihlavě objevena stříbrná ložiska.⁴⁸

Brtnice se nacházela na jedné z větví Haberské stezky. Tato poloha byla na jedné straně výhodná a znamenala snadné spojení se světem, na straně druhé znamenala nebezpečí ze strany přesunujících se vojsk. V době vnitřních feudálních bojů bylo časté.⁴⁹

Zpočátku bylo hlavním zdrojem obživy obyvatel zemědělství, postupně se ve větší míře rozvíjel chov dobytka. Na vývoj osídlení a zemědělství mělo vliv i rozšíření emfyteutického práva, jinak též práva zákupního. Feudál postoupil svou půdu poddaným do dědičné držby, která byla podmíněna pravidelnými peněžními dávkami. Nedodržením výplaty pozbýval poddaný k půdě právo. Zvýšil se tak zájem samotných rolníků o co nejvyšší zemědělské výnosy. Na Brtnicku je doloženo nepřímě až z druhé poloviny 14. století. Emfyteutické právo s sebou neslo i určitou míru samosprávy poddaného obyvatelstva, v jejímž čele stál rychtář. Ten měl organizovat vybírání dávek, zastupoval práva obce, rozsuzoval drobné nehrdelní pře. Z funkce rychtáře plynula řada výhod. V Brtnici je roku 1362 doložena dědičná rychta.⁵⁰

Brtnice spadala v této době do zboží markraběcího, tedy zeměpanského. Jako zástava byla poskytována nižším šlechticům. Ze čtyřicátých až šedesátých let 14. století pochází zmínky o zástavním pánovi Bohuši ze Starče, který byl nejprve markrabětem Karlem⁵¹ a později Janem Jindřichem⁵² napomínán, aby nebránil výběru mýta určeného

⁴⁸ MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Brtnice a její okolí od poloviny 13. století do válek husitských*, in: JANÁK, Jan a kol.(edd.), *Dějiny Brtnice a připojených obcí*. Brno, 1988. s. 51.

⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 55.

⁵⁰ TAMTÉŽ, s. 52 – 55.

⁵¹ CHLUMECKÝ, Petr – CHYTIL, Josef, *Codex diplomaticus et epistolaris Moravie VII*, Brno 1858, s. 199, č. 276.

k dláždění Jihlavy. Janu Jindřichovi se podařilo získat zastavené zboží zpět někdy v letech 1365-1366. Po jeho smrti zdědil Brtnici, společně s ostatními vesnicemi panství a hradem Rokštejnem, Jan Soběslav, který byl církevním hodnostářem. Správu majetku za něj nejspíš vykonával jeho bratr Jošt, který již roku 1384 vydělil Brtnici s dalšími zbožímí a důchody od dominia a podstoupil ji zřejmě opět formou zástavy Heraltovi z Kunštátu.⁵³

3.1. Valdštejnové

Na scéně se objevili Valdštejnové, rod se znamením zlatého lva v modrém poli. Mezi léty 1396 až 1399 získal Hynek z Valdštejna, zvaný Nastějka, od markraběte Prokopa hrad Rokštejn a některé okolní vesnice.⁵⁴ Určení majitele panství Brtnice v této době je problematické. Hynek měl tři syny, nejstarší Jindřich užíval predikátu „z Rokštejna“. A. K. Hoffmann píše o listinách z roku 1415, kdy Brtnice údajně patřila Lvu z Hořovic. Ten prý ještě téhož roku podstoupil Brtnici spolu se Střížovem Jindřichovi z Valdštejna.⁵⁵ Zdeněk Měřínský naopak zmiňuje osobu Onše Tluxy, který roku 1409 seděl na Rokštejně a užíval predikátu „z Brtnice“.⁵⁶ Z dostupných pramenů není možné zjistit, ve kterém roce a od koho Valdštejnové Brtnici nabyli. Za prvního jistého držitele z rodu Valdštejnů je označován Jindřich.⁵⁷

Od samého počátku byl centrem Valdštejnského dominia hrad Rokštejn, jehož osádka podnikala loupeživé výpravy po širokém okolí a několikrát se odhodlala i k přepadu královského města Jihlavy. Roku 1412 byl sice mezi Václavem IV. a moravskými stavy uzavřen zemský mír, takzvaný landfrýd, který pečetil i Jindřich z Valdštejna, v následujících letech byl ale opět připomínán v několika pŕuhonech. Situace se vyhrtila v počátcích husitské revoluce, kdy se Jihlava stala protihusitskou

⁵² BRANDL, Vincenc, *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IX*, Brno 1875, s. 297, č. 400.

⁵³ MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Brtnice a její okolí*, s. 56 – 80.

⁵⁴ TAMTĚŽ, s. 80.

⁵⁵ HOFFMANN, Alois Karel, *Městys Brtnice*, s. 6.

⁵⁶ MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Brtnice a její okolí*, s. 83.

⁵⁷ ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství do Bílé Hory*, in: JANÁK, Jan a kol. (edd.), *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988, s. 101 – 103.

baštou, naopak okolní šlechtici, v čele s Valdštejnny, se postavili na stranu husitské revoluce. V roce 1415 se nacházela pečeť Jindřicha z Valdštejna na obou stížných listech směřovaných do Kostnice.⁵⁸

V roce 1423 byl ustanoven ochranný spolek měst Brna, Olomouce, Znojma a Jihlavy, namířený proti všem nepřátelům královských měst, zejména pak proti loupeživým rytířům a lapkům. Zřejmě právě tento spolek měl co dočinění s pobořením Jihlavě nepohodlného Rokštejna.⁵⁹

Jindřich z Valdštejna měl za manželku Annu z Pernštejna, s níž měl syny Václava a Jana Jindřicha. Oba se po otcově smrti v roce 1422 nebo nedlouho poté, podíleli na správě panství se svým strýcem Zdeňkem. Za Zdeňka se střediskem panství Valdštejnů stala Brtnice. I odtud byly podnikány nájezdy do okolí, které vyvrcholily v roce 1432 přepadením Jihlavy. Následujícího roku byla mezi Zdeňkem a moravským markrabětem Albrechtem uzavřena smlouva o příměří a roku 1434, po bitvě u Lipan, byl sjednán landfrýd na dobu pěti let, který stvrdil i Zdeněk z Valdštejna. Po uklidnění poměrů začal budovat brtnický hrad. Proti tomu protestovali Jihlavští z obavy, že se budou loupeživé rejsy opakovat. Podpořil je i markrabě Albrecht, nicméně z roku 1444 se dochovala dohoda o majetkovém vypořádání mezi Zdeňkem z Valdštejna a jeho synovcem Janem Jindřichem, pánem na Sádku, ve které se mluví přímo o hradě Brtnici. Jan Jindřich zemřel bez potomků.⁶⁰

Zdeňkovou manželkou byla Žofka z Kunštátu, se kterou měl tři syny. Nejmladší dva, Hynek a Václav, drželi brtnické panství společně v nedělu. Bratři byli podporovateli Jiřího z Poděbrad ve válce s uherským králem Matyášem Korvínem, která vypukla v roce 1468. Války se táhly mnoho let a zůstalo po nich velké množství zpustlých vsí. Konflikt byl uzavřen až v roce 1478 olomouckým mírem, kterým získal doživotně vládu nad Moravou Matyáš Korvín.

Hynkovi a Václavovi šlo nejen o růst panství, snažili se také o jeho hospodářské posílení. Toho dosáhli i prostřednictvím nejstarší dochované listiny, v níž Matyáš Korvín, markrabě moravský, na žádost Hynka z Valdštejna povýšil Brtnici na městečko

⁵⁸ MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Brtnice a její okolí*, s. 81 – 88.

⁵⁹ ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství*, s. 103.

⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 104 – 105.

a zároveň udělil právo dvou výročních trhů - jeden na den sv. Filipa a Jakuba, druhý na den sv. Václava.⁶¹

Přesný rok úmrtí Václava neznáme, zemřel bez potomků. Hynek zemřel zřejmě roku 1489. Z jeho manželství s Dorotou Trčkovou z Lípy vzešli synové Zdeněk a Burian, kteří nadále rozšiřovali valdštejnské statky skupováním obcí, tvrzí a dvorů. Listinou z 25. května 1493⁶² postoupili obyvatelům Brtnice a několika okolních vesnic odúmrtí. Znamenalo to, že napříště mohli obyvatelé odkázat svůj majetek komukoli, vyjma duchovních. Roku 1514 bezdětný Zdeněk zemřel.⁶³ Další listinu vydal 2. června 1525⁶⁴ Burian sám. Daroval v ní brtnickým měšťanům do dědičného vlastnictví louky, role a zahrady, které měly do té doby ke svým gruntům propůjčené od jeho předků. V té době sílilo v Evropě turecké nebezpečí, rostly tedy berní dávky. Navíc museli páni odvádět určitý počet bojeschopných mužů.⁶⁵

Manželkou Buriana byla Kateřina z Ludanic. Spolu měli syny Jana a Zdeňka. Po Burianově smrti v roce 1544 se dědicem panství stal Zdeněk, který byl svého času přisedícím zemského soudu a zasedal i na zemském sněmu. V roce 1557 se stal dokonce zemským hejtmanem Markrabství moravského a byl jím až do své smrti v roce 1561. Za svého života připojil k brtnickému dominiu řadu dalších obcí. Nedaleko Brtnice založil Šamonínskou oboru, na jejíž zřízení zabral za náhradu pozemky svým poddaným. Prestiž jeho postavení ještě stoupala, když pojal za manželku Annu Krajířovou z Krajku, dceru nejvyššího kancléře Království českého.

Z manželství vzešli čtyři synové, kteří v době Zdeňkovy smrti ještě nebyli plnoletí. Všem se dostalo vynikajícího vzdělání od učitele Petra Codicilla z Tulechova⁶⁶ a Jiříka Vávruše. Nejstarší Hynek se pak odebral na studia do Wittemberku. Po otcově smrti žil u dvora Ferdinanda I., kterého doprovázel na řadě diplomatických cest. Po císařově smrti se již plnoletý Hynek ujal správy brtnického panství. Mladšímu Janovi

⁶¹ ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství*, s. 105 – 106.

⁶² SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 2. Obsah se dochoval ve vidimusu vydaném purkmistrem a radou města Jihlavy 25. dubna 1604.

⁶³ MAREK, Miroslav, *Genealogy.eu*, 18. 1. 2008 [cit. 2010-11-27], Waldstein 9, dostupné z WWW: <<http://genealogy.euweb.cz/waldstein/waldstein9.html>>.

⁶⁴ SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 2.

⁶⁵ ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství*, s. 106 – 107.

⁶⁶ Znám též pod pseudonymem Petr Knížka (1533 -1589), český pedagog, humanista, básník, matematik a astronom, rektor Pražské univerzity.

případly Moravské Budějovice, Stará Říše a Opatov, Jindřichovi panství Sádek. Václav byl v té době již po smrti.

Z prvních let Hynkova hospodaření na Brtnici pochází nejstarší gruntovnice, dochovaly se také nemnohé doklady o správě brtnického panství.⁶⁷ Za Hynkovy vlády se majetek panství utěšeně rozrůstal. Pro své poddané nechal vybudovat renesanční radnici, zřídil školu a stanovil osoby a jim náležející platy za výuku poddanských dětí. Na jeho přímluvu získali Brtničtí od Ferdinanda I. privilegium, díky kterému mohli svobodně vykonávat řemeslo, nadto získali obnovené právo dvou výročních trhů a právo trhu sobotního. Dobře si vedl i v politických kruzích. V roce 1580 byl vyhlášen nejvyšším sudím Markrabství moravského, dva roky nato se stal moravským zemským hejtmanem. Této funkce se časem ze zdravotních důvodů vzdal, ponechal si úřad nejvyššího komorníka Markrabství moravského. Od roku 1573 byla Hynkovou manželkou Kateřina Zajímačka z Kunštátu. Z manželství se narodila dcera, která zemřela ještě jako dítě, Hynek tedy zůstal bez potomků. Před svou smrtí stanovil dědickou posloupnost. Majitelkou panství se stala manželka Kateřina, po její smrti v roce 1600 přešel majetek na Zdeňka z Valdštejna, syna Hynkova nejmladšího bratra Jindřicha a Zuzany Heltové z Kemetu.⁶⁸

Zdeňkovi se dostalo skvělého vzdělání. Základy získal na tehdy věhlasném latinském gymnáziu v Jihlavě, které navštěvoval mezi lety 1592-1594. Poté studoval dva roky na luteránské akademii v Brzegu a v letech 1597-1599 ve Štrasburku. Po studiích podnikl kavalírskou cestu po Evropě, během níž navštívil Francii a Nizozemí.⁶⁹ V Anglii⁷⁰ byl přijat královnou Alžbětou Tudorovou a navštívil dvě hry Shakespearova divadla *The Globe*.⁷¹ Pokračoval do Švýcarska a Itálie, kde se věnoval studiu italštiny, dějinám, jezdeckému umění a hudbě. Na cestách ho doprovázelo 35 koní a čtyři vozy. Z Itálie zamířil přes Vídeň do Třebíče, kam dorazil 5. června 1602.

⁶⁷ ZAORALOVÁ, Marie, *Vývoj správy*, s. 258 – 301.

⁶⁸ ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství*, s. 112 – 120.

⁶⁹ Území dnešní Belgie.

⁷⁰ POLIŠENSKÝ, Josef, *Zdenka Brtnického cesta do Anglie, 1600*, in: *Česká touha cestovatelská*, Praha 1989.

⁷¹ MAREK, František, *William Shakespeare a jihlavská divadelní tradice: O prvním Čechu, který viděl divadlo zeměkouli*, Jihlava 1964.

Ze Zdeňkových cest se zachoval deník,⁷² který je zajímavým dokladem života mladých šlechticů, zároveň podává živý obraz tehdejších evropských zemí a měst. Deník byl veden pouze do roku 1603, ale dozvídáme se v něm i o Zdeňkově zájmu o chod panství pod správou jeho poručníků i o průběhu námluv mezi Zdeňkem a jeho budoucí manželkou Magdalénou z Thurnu a Valsassiny.⁷³

Při správě panství se Zdeněk potýkal s nedostatkem poddaných, kteří by obdělávali zpustlou půdu. Povolil proto prodej pozemků těm, kteří nebyli schopni půdu využít. Na druhé straně podporoval řemeslníky, kteří se sdružovali v cechy. Od Zdeňka vzešla první brtnická cechovní listina z roku 1604,⁷⁴ která obsahuje 25 artikulí pro řemeslníky cechu kovářského, bednářského, kolářského a zámečnického.⁷⁵

Brtnický pán se díky svému sňatku dostal do kontaktu s rodinami, které stály v čele stavovské opozice. Magdaléna zemřela roku 1614. O tři roky později se Zdeněk oženil s Kateřinou Křineckou z Ronova, ani tehdy staré vazby nezpřetrhal. V roce 1619 v Brtnici nocoval Matyáš Jindřich z Thurnu při své cestě do Znojma na shromáždění protestantské šlechty. Ze Znojma se odebrali do Brna, kde moravští stavové zvolili 29 členné direktorium. Jedním z členů byl i Zdeněk Brtnický z Valdštejna. Dne 11. května 1619 zaslali českému direktoriu zprávu, že se připojují ke stavovskému povstání. Direktori měli od stavů plnou moc k sestavování vojsk, půjčování peněz a uzavírání smluv s cizími zeměmi.

Zdeněk se osobně účastnil vítání Fridricha Falckého. Stavovské povstání vyvrcholilo v listopadu roku 1620 bitvou na Bílé hoře, kde se proti sobě postavily stavovská a katolická armáda. Bitva nebyla nikterak zásadní délkou trvání či počtem padlých, ovšem její výsledek na celá staletí ovlivnil vývoj českého státu. Po bitvě následovalo zatýkání stavovských účastníků. Mnoho jich bylo odsouzeno ke ztrátě cti, majetku i hrdla, mezi nimi i Zdeněk z Valdštejna, kterému byl trest smrti následně

⁷² Originál uložen ve Vatikánské knihovně, opis v NA Praha, sbírka opisů, sign. B21, *Opis deníku Zdenka Brtnického z Valdštejna*.

⁷³ MAŤA, Petr, *Rituál zásnub v deníku renesančního kavalíra*, Dějiny a současnost 18, č. 6, 1996, s. 11 – 15.

⁷⁴ SOKA Jihlava, f. Cechy Brtnice, inv. č. 1.

⁷⁵ ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství*, s. 122 – 123.

zmírněn na doživotí. Byl uvržen do žaláře na brněnském Špilberku. Doživotní trest si odpykával dva roky, dne 24. července 1623 nemocný Zdeněk zemřel.⁷⁶

Jak již bylo výše řečeno, Zdeňkův majetek podléhal pobělohorským konfiskacím. K majetku se jménem svých synů, kteří byli určeni závětí Hynka Brtnického jako nástupci Zdeňkovy linie, přihlásila vdova po Adamu starším z Valdštejna Veronika, rozená Trčková z Lípy. Její nároky však nebyly vyslyšeny a celý Zdeňkův majetek, spočívající na panstvích Brtnice, Moravské Budějovice a Sádek, jehož celková hodnota byla odhadována na 224.888 zlatých, připadl listinou císaře Ferdinanda II. hraběti Rombaldovi Collalto et San Salvatore. O Zdeňkových dětech a manželce pak nejsou žádné další zprávy. Končí tak více než dvě stě let trvající historie, ve které se spolu prolínaly osudy Brtnice a jednoho z nejvýznamnějších českých šlechtických rodů.⁷⁷

⁷⁶ POLIŠENSKÝ, Josef, *Život a smrt Zdeňka Brtnického z Valdštejna – přítele škol a umění*, *Studia Comeniana et historica* 12, 1982.

⁷⁷ BALCÁREK, Pavel, *Brtnice ve víru třicetileté války*, in: JANÁK, Jan a kol. (edd.), *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988, s. 133 – 135.

3.2. Collalto

V roce 1623 se panství ujal nový majitel Rombald Collalto et San Salvatore. Tento příslušník staré italské šlechty, jejíž původ se odvozuje od langobardských králů,⁷⁸ se narodil v roce 1579 v Mantově. Z neznámých příčin byl v roce 1595 Benátskou republikou vyhoštěn a utekl z Itálie do Uher, kde se stal řadovým vojákem císařské armády. Zřejmě měl jistý talent pro vojenské záležitosti, soudě podle rychlého růstu jeho postavení. V roce 1605 se stal císařským vojenským poradcem v Uhrách, roku 1610 si díky bojům s Turky v Sedmihradsku vysloužil hraběcí titul. O tři roky později ho císař Matyáš vyslal jako svého mimořádného vyslance do Říma, aby zajistil u papeže finanční pomoc proti Turkům.⁷⁹

Collaltovo postavení jistě napomohlo zdolat mnohé překážky, které bránily zamýšlenému sňatku císaři oddaného katolíka s milovanou, leč protestantskou, hraběnkou Blankou Polyxenou z Thurnu. Svatba proběhla v roce 1617, nedlouho poté, co Blanka konvertovala ke katolické víře.⁸⁰ Jistě není bez zajímavosti, že Blanka Polyxena byla blízkou příbuznou stavovského rebela Jindřicha Matyáše z Thurnu a v té době již zesnulé manželky Zdeňka Brtnického, Magdaleny.⁸¹

Rombald Collalto byl v první řadě vojákem a světoběžníkem, na brtnickém zámku tedy příliš často nepobýval. O situaci na panství se tak dozvídáme z rozsáhlé korespondence, jejímž prostřednictvím brtničtí úředníci svého pána informovali.⁸² Líčí zde násilí páchané na obyvatelích panství přesunujícími se vojsky, přičemž spřátelená vojska císařská nepůsobila o nic menší škody. Problémy nastávaly zejména při výběrech nenáležitých kontribucí. Mnoho obcí bylo vypáleno, lidé trpěli bídu a nakonec nebyli schopni odvádět ani kontribuce náležité. K tomu se v roce 1623 dostavila do Brtnice a okolních vsí morová nákaza.⁸³

⁷⁸ Viz 2. strana edice.

⁷⁹ BALCÁREK, Pavel, *Brtnice ve víru*, s. 133.

⁸⁰ MIHOLA, Jiří, *FRATRES MINIMI*, s. 177.

⁸¹ MAREK, Miroslav, *Genealogy.eu*, Della Torre (von Thurn) 7.

⁸² Korespondence uložena v MZA Brno, f. Rodinný archiv Collaltů I a f. Rodinný archiv Ditrichštejnů.

⁸³ BALCÁREK, Pavel, *Brtnice ve víru*, s. 134 – 138.

Po roce 1620 nastalo období rekatolizace. V říjnu 1623 bylo z Moravy císařským patentem vypovězeno veškeré nekatolické kněžstvo. Collalto, respektive jeho manželka, se potýkali s problémem, kde sehnat vhodného katolického, česky hovořícího kněze, aby vymítli z poddaných heretickou víru bývalého luteránského pána. Po mnoha urgencích získali alespoň jednoho kněze od jihlavských jezuitů. O tři roky později se rozhodli situaci řešit tak, že na brtnické panství povolali italský misijní řád paulánů.⁸⁴

Roku 1624 táhl Collalto coby vrchní velitel vojska do Bavorska na pomoc generálovi Tillymu. Nedlouho poté byl jmenován polním maršálkem nad říšskou armádou. Ve vysokých vojenských funkcích se Collalto střetl s neméně ambiciózním Albrechtem z Valdštejna. Pro Valdštejnovo naléhání odešel dokonce v dubnu 1626 z armády. Hned následující měsíc jej ale císař jmenoval prezidentem dvorské vojenské rady, tedy ministrem války.

V únoru roku 1627 se narodil prvorozený syn Claudius⁸⁵ a hrabě dojížděl na Brtnici častěji. Toho roku navštívil brtnický zámek císař Ferdinand II. při své cestě do Prahy. Téhož roku byl Collalto za zásluhy vyznamenán řádem Zlatého rouna. Rok 1629 se nesl ve znamení horlivého budování. Hraběnka Blanka Polyxena položila základní kámen paulánského kláštera v sousedství zámku, byla zahájena přestavba bratrského kostela sv. Matouše, přičemž zasvěcení původně luteránského kostela bylo změněno na Nanebevzetí Panny Marie.⁸⁶ Velký význam mělo také budování soukenky a domků pro soukeníky. Všechny tyto stavební práce projektoval architekt Giovanni Battista Pieroni.⁸⁷ V téže době byla v Brtnici zbudována židovská synagoga. To už byl hrabě zpět ve válečné vřavě.

Počátkem roku 1630 si stěžoval Collalto Valdštejnovi na svůj zdravotní stav a žádal ho o nahrazení ve funkci vrchního velitele vojsk. Zůstal nevyslyšen. V únoru sepsal poslední vůli, v níž určil dědickou posloupnost, své moravské statky ustanovil svěřeneckým fideikomisem. Císař v Collaltově nepřítomnosti opět navštívil Brtnici při své cestě do Prahy. Během přesunu byl stížen zimnicí, která odezněla po vypití vody ze

⁸⁴ MIHOLA, Jiří, *FRATRES MINIMI*, s. 180.

⁸⁵ JIROUT, Vlastimil, *Patricus.info*, 20. 1. 2005 [cit. 2010-12-01], Genealogie české šlechty – Collalto, dostupné z WWW: <<http://patricus.info/Panstvo.htm>>.

⁸⁶ V roce 1784 byl kostel společně s klášterem zrušen, v roce 1831 byl obnoven a zasvěcen svatému Juliáně, světcům z rodu Collalto.

⁸⁷ Giovanni Battista Pieroni (1586-1654), italský architekt. Podílel se na stavbě Valdštejnského paláce v Praze a na posílení fortifikačního systému města Brna včetně Špilberku.

zámecké studny. Ta byla na připomínku památné události pojmenována studnou Císařskou. Hrabě ještě jednou žádal o propuštění z vojenských služeb, svou prosbu tentokrát adresoval přímo císaři, který nekompromisně trval na tom, aby vojsko do Itálie vedl právě Rombald Collalto, vybavil ho plnou mocí pro jednání s papežem, italskými knížaty a zástupci Francie. Dne 18. července roku 1630 Collalto dobyl Mantovu. Následně ho císař informoval o chystaném mírovém jednání v Řezně, kterého se měl jako zprostředkovatel zúčastnit. Vysílený Collalto zemřel 19. listopadu ve Švýcarském Churu během cesty z Itálie do Řezna.⁸⁸

Synovi Claudiovi byly teprve tři roky a mladší Antonín František byl novorozenec, vedení panství se tedy ujala paní Blanka Polyxena se stanoveným poručníkem svých synů, hrabětem Michalem Adolfem z Althanu.⁸⁹ Vdova se musela potýkat se značně nepříznivými okolnostmi. Manžel jí sice v pozůstalosti zanechal 165.000 zlatých, ale velká část peněz byla vydána na stavební práce a 25.000 zlatých bylo určeno na stavbu zámeckého kostela a paulánského kláštera.⁹⁰ Zároveň nechala v Jihlavě stavět kostel a klášter jezuitskému řádu a pilně pokračovala v rekatolizaci brtnického obyvatelstva. Na nemalý obnos vyšla také Claudiova studia práv v Lublani, která dokončil v roce 1645. Panství se po roce 1637 potýkalo s následky velkého požáru. V roce 1638 navštívil Brtnici císař Ferdinand III., který se nechal hojně pohostit a čas si krátil honitbou v místní oboře.⁹¹ Osud zbídačeného městečka jej příliš nezajímal.

Pokud se do té doby potýkala Blanka Polyxena s neutěšeným stavem panství, rok 1639 přinesl na panství učiněnou zkázu. Do Čech pronikla švédská vojska a na zemské hranici v okolí Jihlavy, se usadila moravská zemská hotovost, která sháněla proviant v širokém okolí. Vojsko, které mělo chránit zemi před Švédy, ji samo velkou měrou decimovalo.

Z pamětní knihy se dozvídáme, že *„dne 25. Martii 1645 Švejda přijel do Brtnice a museli se mu s 900 taláry rancírovat i také za každú lípu, skrze které se do zámku jde a z obou stran je jich 69 lip, po dukátu mu dáti museli, nebo je chtěl všechny dát*

⁸⁸ BALCÁREK, Pavel, *Brtnice ve víru*, s. 138 – 141.

⁸⁹ Michal Adolf z Althanu (1574 – 1636), říšský hrabě. Přestoupil k církvi katolické, roku 1611 vedl vpád Pasovských do Čech.

⁹⁰ Více o tom MIHOLA, Jiří, *Řeholníci*, s. 127 – 138.

⁹¹ Viz 6. strana edice.

*posekat. Nato musela jak vrchnost, oficíři, kněží, tak taky jinší lidé a obyvatelé brtnický do lesů utíkat, a pořadě 14 dní Švejda Brtnici raboval“.*⁹²

Dne 12. prosince navštívili Švédové Brtnici znovu, stejně i 24. prosince, kdy dorazilo do městečka na 200 dragounů. Odvezli ze zámku všechn proviant a dali se do pustošení města. Nakonec byl zámek zapálen, ve městě shořela pekárna a pivovar. Švédové se do městečka vraceli stále znovu a prohlubovali tak bídu obyvatel, kteří museli navíc podle patentu moravského gubernia vybrat 2.250 zlatých na pokrytí potřeb císařské armády. Na zaopatření domácího vojska měli týdně odeslat 900 liber⁹³ masa, 1.800 kusů chleba, 1.800 mázů⁹⁴ piva, 100 měřic⁹⁵ ovsa, 75 centnýřů⁹⁶ sena a 360 centnýřů slámy. Těmto požadavkům nebyla vrchnost v přetrvávající situaci schopna vyhovět. Švédové se do Brtnice opakovaně vraceli i v roce 1646. Při jedné z návštěv vyhodili do povětří zámecké hradby, zničili zámecké budovy, spálili městské brány i domky pro soukeníky a vyrabovali pivovar.

Na přelomu let 1646 a 1647 Blanka Polyxena zemřela.⁹⁷ Až v roce 1647 se podařilo císařským vojskům zatlačit Švédy na ústup, čímž ale útrapy obyvatelstva neskončily, protože bylo neustále ohrožováno na majetku i životě potulujícími se vojenskými oddíly ze strany Švédů i císařského vojska. Zcela se situace uklidnila až kolem roku 1650.⁹⁸

Po své matce převzal správu rozvráceného panství Claudius III. Rombald Collalto et San Salvatore, který působil jako císařský diplomat v Itálii, Sasku, Braniborsku a Anglii. Válečné útrapy připravily o život velké množství poddaných. Půda ležela ladem, mnoho dvorů a statků bylo opuštěno a chudý kraj nelákal nové usedlíky. Vrchnost se musela situaci rychle přizpůsobit. Snahou brtnického pána bylo vybudování režijního hospodářství, nejprve zakládáním panských dvorů a zvelebováním dvorů stávajících. Vrchnost zabrala zpustlou půdu a začala na ní hospodařit. Z této doby

⁹² Viz 8. strana edice.

⁹³ Libra česká = 0,513 kg, libra moravská = 0,559 kg.

⁹⁴ Český, též vídeňský máz = 1,415 litru, moravský máz = 1,07 litru.

⁹⁵ Na Moravě se užívala měřice ve velikosti 53,55 litru, později se ustálila na hodnotě 70,60 litru.

⁹⁶ Centnýř = 120 liber = 61,56 kg.

⁹⁷ JIROUT, Vlastimil, *Patricus.info*, 20. 1. 2005 [cit. 2010-12-01], uvádí datum 17. června 1649.

⁹⁸ BALCÁREK, Pavel, *Brtnice ve víru*, s. 143 – 147.

se dochovalo poměrně velké množství vrchnostenských účtů – kontribuční (1650), rybníční (1651), důchodní (1655), lesní (1656) a purkrabské (1661). Pro panství brtnické se dochovaly také další pozemkové knihy. Hospodářské písemnosti byly spolu s rodinným archivem uloženy na zámku, kde o ně bylo pečováno.⁹⁹

Opěrným bodem vzrůstajícího se hospodaření bylo rybníkářství. K tomu mělo panství dobré předpoklady, protože již Valdštejnové vybudovali množství rybníků,¹⁰⁰ na kterých válečná léta nezanechala větší škody. Mladý Collalto se snažil o obnovení soukenictví ve větší míře a roku 1656 vydal privilegium, jímž osvobodil soukeníky od roboty a poskytl jim zvláštní vrchnostenskou ochranu. Roku 1657 vývoj zbrzdil velký požár, kterému podlehl mimo jiné panský mlýn, farní kostel, škola a dalších 59 domů.¹⁰¹

V roce 1656 se Claudius oženil s italskou šlechtičnou Marií Isabelou, která pocházela za starého knížecího rodu Gonzagů. Od toho se také odvíjela snaha o přestavbu poničeného brtnického zámku na reprezentativní rodinné sídlo. Společně měli syna Rombalda. V roce 1661, v průběhu diplomatické cesty do Anglie, podlehl Claudius nemoci. Krátce po něm zemřel i jeho jediný syn.¹⁰²

Ještě téhož roku přešla panství na Claudiova mladšího bratra Antonína Františka, který pobýval na Brtnici častěji než jeho předchůdce diplomat. Brtnice znovu ožívala společenským životem a bohatými hostinami.¹⁰³ Hrabě Collalto se honosil titulem nejvyššího zemského komorníka a z reprezentativních důvodů si vydržoval dvůr v Brně, kde hostil osobnosti z nejvyšších kruhů.¹⁰⁴

Pod Antonínovým dohledem se správa panství dále diferencovala. Zároveň byl kladen větší důraz na spolehlivost a zodpovědnost panského úřednictva. Narostl také

⁹⁹ Více ZAORALOVÁ, Marie, *Dějiny brtnického collaltovského archivu*, SAP 19, 1969, s. 241-301.

¹⁰⁰ Podle konfiskačního odhadu se nacházelo na panství 82 rybníků.

¹⁰¹ ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví 1648 – 1740*, in: JANÁK, Jan a kol. (edd.), *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988, s. 151 – 153.

¹⁰² Viz 9. strana přepisu.

¹⁰³ Více CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Collaltovské kuchyňské účty*, s. 45-53.

¹⁰⁴ Více TÝŽ, *Návštěvy u nejvyššího*, s. 575-595; CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Brněnské hostiny u nejvyššího zemského komorníka na konci 17. století*, in: CHOCHOLÁČ, Bronislav – JAN, Libor – KNOZ, Tomáš (edd.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali prof. dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 489-500.

podíl pivovarnictví na celkových příjmech velkostatku. Potřeba chmele byla dokonce pokryta produkcí vlastních chmelnic a zřejmá byla i snaha o povznesení řemesel.

Antonín vymohl v roce 1671 u „*císařské a královské Milosti, slavné paměti císaře Leopolda, ještě s novými dvouma jarmarky, to jest na svatého Cyrila a Mathudie a na svatého Silvestra...kterýchžto až po dnešní den všech čtyřech jarmarků, i s dvouma nedělemi, při každým vinými šenky užíváme*“¹⁰⁵ O dva roky později přesunul císař týdenní trh ze soboty na úterý, protože sobota byla dnem k přípravě na svěcení neděle. Toto privilegium bylo pro Brtnici, která se v té době nazývala Trhová, novým impulsem na cestě k řemeslnému a obchodnímu rozkvětu.

Jako poděkování za své uzdravení z těžké nemoci dal pan hrabě léta Páně 1668 vystavět na vlastní náklady na kopečku proti zámku kapli Panně Marii Pomocné.¹⁰⁶

V roce 1679 Brtnice opět vítala císaře, tentokrát tudy projížděl Leopold I. prchající z Vídně před morovou nákazou. Jeho návštěva měla pro brtnické trpkou dohru, protože císař v místním špitále zanechal jednoho dvořana, který jevil známky choroby. Nákaza se mezi lety 1679-1680 rozšířila a mnoho lidí na ni zemřelo.¹⁰⁷

Antonín František Collalto byl celkem třikrát ženatý. Poprvé se oženil v roce 1662 s Marií Terezií,¹⁰⁸ dcerou knížete Portia, vychovatele císaře Leopolda I. a ještě téhož roku byl jmenován maršálkem. V roce 1674 se ovdovělý Antonín oženil znovu s rovněž ovdovělou hraběnkou Marií Maxmiliánou Sinzendorfovou, rozenou Althanovou. Rok po její smrti, v roce 1690 uzavřel znovu sňatek, tentokrát s Marií Terezií Strattmann-Peuerbach, která jej přežila. Antonín František zemřel v roce 1696. Jeho nástupcem se stal syn z druhého manželství Leopold Adolf Rombald,¹⁰⁹ který padl již v roce 1707 ve vzájemném souboji s Augustem Jáchymem hrabětem Sinzendorfem, i on podlehl zraněním.¹¹⁰

¹⁰⁵ Viz 2. strana přepisu.

¹⁰⁶ Viz 9. strana přepisu.

¹⁰⁷ Viz 10. strana přepisu.

¹⁰⁸ Více CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Manželkou nejvyššího zemského komorníka*, s. 645-655.

¹⁰⁹ JIROUT, Vlastimil, *Patricus.info*, 20. 1. 2005 [cit. 2010-12-01], uvádí jméno Leopold Hannibal Adolf.

¹¹⁰ Viz 13. strana přepisu.

Rok spravoval panství soudem stanovený administrátor Karel Ludvík z Rogendorfu,¹¹¹ poté převzal panství Antonín Rombald, syn Vinciguerry z mladší větve rodu Collaltů usazené v Itálii.¹¹²

Antonín Rombald prožil celý život v Benátkách a v Brtnici se objevoval jen zřídka. Byl milovníkem společnosti,¹¹³ výtvarného umění, hudby a literatury. I za jeho vlády si brtnická hudba udržela vysokou úroveň, zejména pak chrámová. Právě Antonín byl tím, kdo zadal brtnickému rodákovi Davidu Lipartovi práci na jedinečné sochařské výzdobě obou brtnických mostů. Zajímavá je zejména figura svatého Jana Nepomuckého, jehož kult se teprve rodil,¹¹⁴ a nebyl to nikdo jiný než právě Antonín, kdo nechal vymalovat cyklus jedenácti obrazů určených pro *Sál vjezdů*. Toto monumentální dílo zhotovil na objednávku Karel František Tepper¹¹⁵ v letech 1723-1726. Rozměrná plátna představují průběh návštěv říšských panovníků Ferdinanda II. (1630), Ferdinanda III. (1638), Leopolda I. (1679), Josefa I. (1701- tehdy ještě korunního prince) a především Karla VI. (1723).¹¹⁶

V letech 1713 – 1715 obcházela brtnické panství smrt v podobě další morové rány. Celé město bylo uzavřeno a hlídáno schönbornskými dragouny.¹¹⁷ V průběhu epidemie zemřelo 125 křesťanů a 59 Židů. V městečku panoval všeobecný nedostatek i přes zásobování, které měla z nařízení jihlavského krajského hejtmána vrchnost svým poddaným zajišťovat. Mor v říjnu ustal, ale karanténa byla držena až do 11. prosince 1715, kdy bylo městečko opět otevřeno. Důsledky přestálé morové epidemie znásobil následujícího roku mor dobytčí.¹¹⁸ Zažehnání historicky poslední morové rány si brtničtí občané připomínají dodnes morovými průvody konanými při brtnické pouti.

¹¹¹ Karel Ludvík z Rogendorfu (1685 - 1738), tajný rada, komoří a přísedící zemských desek.

¹¹² HOFFMANN, Alois Karel, *Městys Brtnice*, s. 10.

¹¹³ NOBICHT, Jakub, *Lov a myslivost*.

¹¹⁴ KÁBA, Arnošt, *Knihy o Brtnici*, s. 81.

¹¹⁵ Karel František Tepper (říjen 1682 Chrudim – listopad 1738, Velké Meziříčí), malíř, ilustrátor, autor fresek v kostele sv. Ignáce v Jihlavě, sv. Markéty v Jaroměřicích n. Rokytou, cisterciáckého kláštera ve Žďáře n. Sázavou, či salla terreny na Velehradě.

¹¹⁶ UHLÍŘ, Jiří, *Karel František Tepper, západomoravský barokní malíř 1682-1738*, Třebíč 2002.

¹¹⁷ Nejspíš šlo o dragouny Lothara Franze von Schönborna, míšeňského arcibiskupa, podporovatel Karla VI.

¹¹⁸ Viz 16. strana přepisu.

Zhruba v této době, není vyloučeno, že právě v souvislosti s morovou epidemií, vznikla v Brtnici lékárna, jedna z prvních v jihlavském kraji. Byla zřízena Paulány.¹¹⁹

V důsledku častých morových epidemií byla z Brtnice odkloněna trasa staré císařské cesty Vídeň – Praha přes nedaleký Stonařov, čímž městečko značně hospodářsky utrpělo.¹²⁰

Jak již bylo výše naznačeno, v roce 1723 zde nocoval císař Karel VI. společně s manželkou a celým doprovodem. Účelem cesty z Vídně do Prahy byla tehdy slavnostní korunovace na českého krále.¹²¹

Antonín Rombald Collalto byl roku 1730 jmenován císařským zmocněncem při volbě papeže Clementa XII., od kterého obdržel vzácné relikvie, mimo jiné tělo neznámého mučedníka, označovaného jako svatý Fidelius.¹²² Ostatky se dodnes nachází v brtnickém farním kostele.¹²³

Brtnická vrchnost soustředila na zámku bohatý kulturní život. Od samého počátku vznikala rozsáhlá knihovna, Collaltové přijímali do svých služeb hudebníky a založili zámeckou kapelu, ve které působil především knížecí služebnictvo a zaměstnanci. Z pozůstalosti Antonína Františka Collalta se dochoval soupis nástrojů. Nalezneme zde 13 houslí, 2 violy, viola da gamba, kontrabas, křídlo a pozitiv. Zmíněný pán se nechal hudebníky doprovázet i na cestách.¹²⁴

Po Antonínovi nastoupil v roce 1740¹²⁵ do čela panství jeho syn Tomáš Vinciguerra VI. Collalto, v té době třicetiletý. V Brtnici pobýval často na letním sídle. Právě tehdy ožíval zámek hosty a hudebními produkcemi všech hudebních žánrů.

¹¹⁹ CVRČEK, V. – JANKŮ, VI., *Historie brtnické lékárny*, Brtnický zpravodaj, srpen 1974.

¹²⁰ HOSÁK, Ladislav, *Brtnice, úpadek*, s. 123-125.

¹²¹ Viz 16. a 17. strana přepisu.

¹²² Jedná se o tělo neznámého mučedníka. Fidelius bylo obecné označení vyjadřující světcovu věrnost ve smrti.

¹²³ Viz 24. a 26. strana přepisu.

¹²⁴ Více STRAKOVÁ, Theodora, *Hudba na brtnickém zámku v 17. století*, ČMM 50, 1965, s. 183.

¹²⁵ ZAORALOVÁ, Marie uvádí v Dějinách Brtnice rok 1740 jako rok úmrtí Antonína Rombalda, JIROUT, Vlastimil, *Patricus.info*, 20. 1. 2005 [cit. 2010-12-01], uvádí dokonce až rok 1745. Je tedy možné, že v případě Marie Zaoralové jde o záměnu odstoupení z čela panství s úmrtím. Tomáš Vinciguerra patrně převzal panství ještě za otcova života.

V 18. století za Tomáše Vinciguerry dosáhlo hudební umění pěstované na Brtnici svého vrcholu. Právě z této doby se dochoval Brtnický hudební inventář (*Inventario per la musica*),¹²⁶ který vzbuzuje živý zájem hudebních historiků. Nejen že svědčí o tehdejší vkusu a úrovni místní zámecké hudby, zároveň je jednou z nejvýznamnějších památek svého druhu u nás. Obsahuje celkem 1201 tematických záznamů. Z Brtnice vzešlo mnoho osobností, které se podílely na tvorbě a provozování dvorské a chrámové hudby daleko za hranicemi brtnického panství.

V městečku se v 18. století nevěnovali pouze zábavě. Narůstala produkce soukenických výrobků. V přehledu produkce městečka lze v šedesátých letech 18. století dohledat i konceptní papír nebo střelný prach, objevuje se zde i profese kniháře. V roce 1760 vypukl v Brtnici velký požár, který vznikl v pivovaru, a rozšířil se po celém městečku. Shořelo 200 domů, oba kostely, klášter a fara s archivem, obsahujícím starší matriky. Ušetřen nezůstal ani zámek. Po ohni přišel velký dobytčí mor, který ještě více prohloubil následky požáru.¹²⁷

Tomáš Vinciguerra se musel vypořádat se silícím vlivem státu na patrimoniální správu, který určovaly reformy Marie Terezie. Brtnici tak bylo mimo jiné odejmuto hrdelní právo.¹²⁸

Hrabě zemřel v roce 1768. Ze stejného roku pochází i poslední zápis Pamětní knihy. Ze sňatku hraběte Collalta s Marií Antoníí de Silva vzešli dva chlapci - Antonín a Jan Nepomuk. Antonín zřejmě zemřel ještě před svým otcem, Jan Nepomuk zemřel jako patnáctiletý, čtyři roky po otcově smrti. V roce 1772 přejal panství bratr Tomáše Vinciguerry, hrabě Antonín Oktavián I. Collalto et San Salvatore, zemřel bezdětný. Po něm nastoupil v roce 1793 Eduard III., který byl povýšen na knížete Collalto et San Salvatore. Po jeho smrti v roce 1833 jej vystřídal Antonín Oktavián II. kníže Collalto. Komoří Ferdinanda V., zemřel v Brtnici roku 1854. Nahradil jej syn Eduard IV. Oktavián, císařský komoří, člen říšské rady a držitel maltézského řádu, narozen roku 1810, zemřel 1862 v Brtnici. Velkostatku se ujal Emanuel Josef Antonín Collalto, o kterém současník J. A. Pátek poznamenal, že býval v Brtnici pouze o honech. Dědičný člen říšské rady, narozený 24. prosince 1854, zemřel v roce 1924, po něm držel majetek

¹²⁶ STRAKOVÁ, Theodora, *Brtnický hudební inventář*, ČMM 48, 1963, s. 199-234.

¹²⁷ ZAORALOVÁ, Marie – JANÁK, Jan, *Přechod od feudalismu ke kapitalismu*, in: JANÁK, Jan a kol. (edd.), *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988, s. 197 – 208.

¹²⁸ ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví*, s. 168.

v Brtnici až do II. světové války Oktavián Collalto.¹²⁹ V roce 1946 byl velkostatek Brtnice znárodněn.

¹²⁹ VEČEŘA, Jan, *Kněžice, Díl I., Domovopis Kněžic u Jihlavy*, Kněžice 1994, s. 170 – 171.

4. VÝVOJ VRCHNOSTENSKÉ SPRÁVY A PODDANSKÉ SAMOSPRÁVY

Vrchnostenskou správu lze rozdělit podle dvou hledisek. Tím prvním je správa nad poddaným obyvatelstvem, druhé bere v úvahu správu vlastních vrchnostenských statků.

Původním držitelem veškeré půdy byl panovník, který ji postupně přenechával šlechtě a církvi. Zároveň s vlastnictvím půdy přešla na nového majitele i správa, aniž by byla zprvu jakkoli specifikována. Znamenalo to tedy, že míra povinností a výše platů poddaných závisela plně na rozhodnutí toho kterého majitele. V rukou vrchnosti bylo i nižší soudnictví, král si ponechal ve své kompetenci soudnictví vyšší, realizované skrze úředníky hradské soustavy.

Změna nastala od poloviny 13. století, v době vrcholné kolonizace, kdy bylo uplatňováno nové emfyteutické právo, které se postupně přeneslo i na dříve osídlené oblasti. Obyvatelé dostali možnost nákupu pozemku k obdělávání. Feudál podstupoval půdu do dědičné držby a poddaný byl zavázán platit ve stanovených termínech pevné peněžité dávky. Při nedodržení závazků ztrácel na půdu nárok. Poddaní byli pevně svázáni s půdou a jejím majitelem.

V průběhu 14. století získávala šlechta i pravomoci vyššího soudnictví nad poddanými, které původně držel král. Po roce 1400 bylo zakázáno, aby si poddaní stěžovali na svého pána u zemských soudů. Zbylo jim pouze teoretické právo žádosti ke králi o milost. To vytvořilo u velkých majetkových komplexů základ uzavírání dominií a počátky vrchnostenské správy.¹³⁰

S emfyteutickým právem souvisela i omezená samospráva poddanského obyvatelstva, v jejímž čele stál rychtář. Rychta mohla být dědičná, jak máme doloženo z roku 1362 i v Brtnici.¹³¹ Nutno podotknout, že v té době byla Brtnice zeměpanským městečkem a rychtář byl tedy představitelem markraběcí správy s řadou správních i mocenských pravomocí. Na druhou stranu zastupoval práva poddaných. Předpokládáme-li, že rychtář byl v Brtnici již před rokem 1362, musíme konstatovat, že jeho kompetence byly roku 1360 ztenčeny. Tehdy markraběti připadl hrad Rokštejn,

¹³⁰ JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 229 – 230.

¹³¹ SOKA Jihlava, f. Archiv města Jihlava, Městská kniha jihlavská, inv. č. I, Protokol vedený městským soudem, f. 30 vb.

který se stal jedním z opěrných bodů markraběcího dominia. V čele hradu stál purkrabí nebo kastelán, který zřejmě převzal některé pravomoci brtnického rychtáře, zejména pravomoc soudní. Velké množství zápisů právní povahy v jihlavských městských knihách nasvědčuje také úzkým vazbám Brtnice na královské město Jihlavu.¹³²

4.1. Vrchnostenská správa a poddanská samospráva v době valdštejnské

Na přelomu 14. a 15. století získali Valdštejnové Rokštejn. Zároveň nebo nedlouho poté koupili i Brtnici. Rokštejn zůstal prozatím centrem valdštejnské správy. Hospodářské a tržní centrum se nacházelo v Brtnici, kde byl v letech 1413-1418 zmiňován rychtář Řehoř. V roce 1418 byl vystřídán Petrušem nebo Petříkem.¹³³ Někdy mezi lety 1423 až 1436 přesunuli Valdštejnové správní centrum panství do Brtnice.¹³⁴

Z množství zakoupených obcí, tvrzí, dvorů i sousedních panství byla jasně patrná snaha Valdštejnů o vybudování co největšího a plošně souvislého dominia. Současně podnikali některé jistě oboustranné ústupky vůči poddaným, které měly zajistit hospodářský vzestup a zájem poddaných na vyšší produkci. V roce 1493 na prosbu Brtnice a některých okolních vsí vydali Zdeněk a Burian listinu, v níž se za úplatu zříkají práva odúmrtě. V té době to byl důležitý krok, protože poddaní mohli volně nakládat se svými gruntů, což nebylo na tehdejších panstvích běžné. Další listina vydaná již pouze Burianem v roce 1525 uznává brtnickým měšťanům za vlastní louky, pole a zahrady do té doby ke gruntům pouze zapůjčené. V dochovaných správních registrech se tak dočteme, kdo musel za jaký pozemek co zaplatit. Registra byla ve dvou vyhotoveních, jedno si ponechal Burian, druhé měli zástupci brtnických měšťanů u sebe.¹³⁵

Dominium se rozšiřovalo, agenda rostla a správa takového celku vyžadovala systematizaci. Centrem patrimonialní správy vrchnostenského úřadu byla panská kancelář sídlící na brtnickém zámku. Zde byly zcela jistě uloženy a vedeny úřední

¹³² MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Brtnice a její okolí*, s. 54.

¹³³ SOkA Jihlava, f. Archiv města Jihlava, Městská kniha jihlavská, inv. č. III, Radní kniha, f. 54 vb r. 1420, f. 67 va r. 1422.

¹³⁴ MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Brtnice a její okolí*, 53 – 85.

¹³⁵ ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství*, s. 107.

knihy, vyřizovala se zde i agenda spojená s provozem panství. Byly zde posuzovány některé spory a stížnosti poddaných. V čele kanceláře stál úředník.

Z let 1533 až 1538 se zachoval nejstarší urbář brtnického panství, ze kterého lze čerpat mnoho informací. V Brtnici bylo v té době 100 usedlých,¹³⁶ byl zde masný krám a lázně. Před válkou tu bylo patrně mnoho drobných řemeslníků. V čele poddanské samosprávy stáli purkmistr a starší, kteří vybírali takzvaný lozunk¹³⁷ a odváděli jej vrchnosti. Vybíralo se také mýtné a dával se desátek. Platy vrchnosti odváděli poddaní dvakrát ročně – na jaře o sv. Jiří a na podzim o sv. Václavu. V urbáři jsou uvedeny výše platů a z čeho byl plat odveden. Velikost usedlostí zaznamenána není, stejně jako rozsah roboty, pokud poddaní nějakou vykonávali. Naturálie poddaní obvykle neodváděli, byly zde ale výjimky, jak je poznamenáno dále.¹³⁸

Dozvídáme se, že na panství bylo v letech 1533 – 1538 celkem 15 pustých vsí a 39 pustých gruntů, smutný následek česko-uherských válek. Část pustých rolí byla přerozdělena vrchností, část si rozdělili poddaní mezi sebou. Svízelná byla situace kolem pozemků pustých osad, na které již nezbývaly pracovní síly.¹³⁹ Vrchnost je rozdělila na zákopy a dala je za plat a naturálie formou drúbeže jednotlivým usedlíkům k obdělávání. Na některých nevyužitých rolích byly budovány rybníky, které byly pro vrchnostenskou pokladnu velmi výhodnou alternativou rostlinného hospodářství.¹⁴⁰

Česko-uherské války přečkaly jen tři panské dvory – Heraltický, Petrovický a ve Štěměchách. Urbář uvádí, že v Petrovicích stačili na sklizení úrody ze dvora místní usedlíci, orbu a osev vykonávala vrchnost vlastními silami. Dá se pouze předpokládat, že stejné povinnosti měli poddaní u dvou dalších dvorů, o tom ale záznamy mlčí. Poddaní v jiných částech panství byli zaměstnáni prací na zákopech, možná vykonávali neurčité stavební a lesní roboty.¹⁴¹

O způsobu vedení panství urbář vypovídá jen tolik, že je celý psán jednou písařskou rukou. Z toho se dá tedy usuzovat, že v úřadě byl alespoň jeden písař.¹⁴²

¹³⁶ Osedlý nebylo označení pro 1 osobu, ale pro držitele gruntu či usedlosti.

¹³⁷ Též lózunk nebo lozuňk je výraz pro obecní dávku pocházející z němčiny.

¹³⁸ ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství*, s. 108.

¹³⁹ SLAVÍK, František Antonín, *Zaniklé osady na panství brtnickém*, ČMM, 17, 1893.

¹⁴⁰ MATĚJEK, František, *Z feudální problematiky moravského předbělohorského období*, ČMM 73, 1954, s. 220 – 228.

¹⁴¹ TAMTĚŽ.

¹⁴² ZAORALOVÁ, Marie, *Vývoj správy*, s. 258 – 301.

Urbář z roku 1570 se od předchozího liší především počtem domů. Na panství žilo v té době 632 osedlých,¹⁴³ z toho 111 v Brtnici.

Další urbář pochází z roku 1585 a udává, že v Brtnici bylo 128 usedlých včetně lázní. Místo domu, který v předešlém urbáři vlastnil Jan Kyselík, je uveden rathaus (radnice) a u domu Tomáše Mráze je připsaná poznámka, že jeho dům byl přeměněn na školu.¹⁴⁴

Zpočátku bývaly hlavním příjmem vrchnosti právě dávky vybírané na poddaných. Později, zejména díky úbytku obyvatel panství v důsledku epidemií a válek, hledala vrchnost nový zdroj financí, kterým se stalo režijní hospodaření, tedy získávání příjmů skrze výnosy vlastního podnikání.

V Brtnici byly podle urbáře z roku 1585 dva panské pivovary,¹⁴⁵ přibýly tři hospodářské dvory a panské vápenné lomy. Dále zde bylo vedeno 86 rybníků, ze kterých měla vrchnost také užitek. Stále šlo ale o hospodaření v menším měřítku.

Z období Hynka z Valdštejna známe nejstarší dochovanou gruntovníci. Nazývá se *Prodaje gruntův* a obsahuje 380 chronologicky řazených vkladů z let 1563-1600, jdoucích po sobě bez ohledu na vesnici. U třech záznamů z let 1582-1584 nalézáme podpis panského úředníka Kryštofa Blekty z Outěchovic. V gruntovníci lze nalézt 16 písařských rukou, které se nepodílely na vyhotovování zápisů stejnou měrou. Je zajímavé, že na přelomu let 1574-1575 se vyskytuje 13 rukopisů, ze kterých dominují tři, zbývající část knihy je psána jedním písařem, který byl v několika případech zastoupen dvěma dalšími. Vyplývá z toho, že na zámku působili zároveň nejméně tři písaři, kteří mezi sebou neměli agendu přesně rozdělenou. Ze zápisů se dá sestavit posloupnost úředníků panství. Mezi lety 1567-1568 to byl Jan Kamenický, v roce 1569 Jindřich Zárubský, v roce 1572-1573 pan Wollram, 1573-1575 Jaroslav Dubský z Třebomyslic, v letech 1578-1581 Kryštof Blekta z Outěchovic, v roce 1581 Jindřich Zárubský, 1782 Jiří Wolbram.¹⁴⁶ Po něm do roku 1791 opět Kryštof Blekta, od roku 1592 Valentin Vilém ze Seydersdorfu, v roce 1596 jím byl Vilém Oneš z Břesovic.

¹⁴³ Podle Františka Hrubého bývalo v této době na usedlosti šest až sedm lidí.

¹⁴⁴ ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství*, s. 113 – 114.

¹⁴⁵ V urbáři je stanoven poplatek deset grošů z várky, vrchnost z nich pobírala pouze platy.

¹⁴⁶ Jiří Wolbram a pan Wollram jsou dvě formy zápisu téhož jména.

Mezi lety 1588-1589 se gruntovní zápisy konaly se souhlasem Viléma Šarovce ze Šarova, jakou funkci zastával, není jasné.¹⁴⁷

Na *Prodaje gruntův* navazovala další gruntovní kniha, rovněž vedená chronologicky. Jádro zápisů pochází z let 1587-1610. Až na několik málo výjimek byla psána Bartolomějem Brancuzkým. Ve zbývajících rukopisech převažuje rukopis Lukáše Polytora z Meziříče, o kterém je známo, že byl v letech 1615-1619 úředníkem brtnického panství. Další zápisy z gruntovnic podávají jen přibližnou a velmi kusou představu o fungování vrchnostenské správy. Za nejvyššího úředníka nebo jen úředníka označují Viléma Oneše z Břesovic, který byl ve své funkci v roce 1595 a v zápisech se vyskytoval do roku 1599. Mezitím nacházíme v roce 1597 zmínku o Šimonu Stareckém. V období 1600-1613 to by Bartoloměj Brancuzký, který byl ve službách vrchnosti patrně od roku 1562. V roce 1591 suploval úředníka bez uvedení funkce a v letech 1594-1600 je označován jako purkrabí, který v té době již neměl za úkol správu hradu jako dříve, ale náležel mu dohled nad hospodařením v oblasti živočišné a rostlinné výroby. V roce 1602 byl Brancuzký správcem panství. První zmínka o funkci správce pochází z roku 1587. Souvislosti naznačují, že byl ve správní hierarchii na druhém místě. Jeho kompetence nejsou ze zápisů dost dobře pochopitelné, víme pouze, že v případě nutnosti zastupoval úředníka.¹⁴⁸

V letech 1604-1613 působil na panství polesný jménem Stanislav, v roce 1606 důchodní písař Matouš. V zápise z roku 1618 je zmíněn purkrabí Daniel Bavorský. Ze jmen úředníků se dá usuzovat, že většinou pocházeli z řad nižší šlechty, byli mezi nimi i zástupci měšťanstva či bývalí poddaní – jako je tomu právě v případě Bartoloměje Brancuzkého.¹⁴⁹

Vrchnostenské úřady nevykonávaly veškerou správu samy, část kompetencí přenesly na poddanskou samosprávu. V jejím čele byl na vesnicích rychtář. V městečku Brtnici působili současně rychtář i purkmistr a měli rozdělené kompetence.

Purkmistr a městská rada se nejprve scházeli zřejmě na rychtě nebo po soukromých staveních. V druhé půli 16. století nechal Hynek z Valdštejna v Brtnici postavit radnici. Městská rada v čele s purkmistrem úřadovala rok a pak se obnovovala skrze pána, který se však často nechal zastupovat vrchním panským úředníkem.

¹⁴⁷ ZAORALOVÁ, Marie, *Vývoj správy*, s. 258 – 301.

¹⁴⁸ TAMTÉŽ. s. 262 – 264.

¹⁴⁹ ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství*, s. 121 – 122.

Nejstarším známým purkmistrem byl 1583 Jan Pekař, následujícího roku Matěj Černý, 1585-1592 opět Jan pekař, mezi lety 1593-1596 se vystřídali v úřadě Jan Vomrzel a Jakub Koranda, po nich nastoupil opět Jan Pekař, který purkmistroval až do roku 1620. Z některých zápisů známe i jména spoluradních.¹⁵⁰

Původně byl hlavním představeným městečka rychtář, který měl v Brtnici grunt opatřený určitými výsadami. V urbáři z roku 1533 je jmenován Jiřík rychtář. Jeho jméno se v následujících zápisech nevyskytuje, rychta zde v té době zřejmě už nebyla dědičná. Rychtář byl zodpovědný úředníkovi panství. Společně s konšely měl za úkol vybírat v řádném termínu svatojiřskou a svatováclavskou rentu, svolávat obecní schůze. Rychtář měl dohlížet na řádné vykonávání roboty, zároveň měl kompetence policejní a soudní. Ty spočívaly v dohlížení na veřejný pořádek a dodržování vrchnostenských předpisů či řešení menších sporů mezi poddanými. Větší spory byly souzeny na soudech obecních, kterým předsedal panský úředník. Kompetence byly rychtáři postupně odejímány a přesouvány na purkmistra a městskou radu. Později rychtář zastával jiné funkce.

Z valdštejského období se dochovalo jen velice málo písemností správní povahy. Je tedy těžké odhadnout, v jaké míře a v jakém sledu se kompetence přesouvaly.¹⁵¹

Zcela specifickou skupinou městského obyvatelstva byli Židé, kteří se v Brtnici usazovali od 14. století. První určitá zmínka o Brtnických Židech pochází z druhé městské knihy jihlavské, ze zápisu z roku 1393, kde je jmenována *Wane, judea de Martpurc* (Wana, Židovka z Trhové Brtnice). Mnoho rodin přišlo mezi lety 1423 – 1424, kdy byli Židé vypuzeni markrabětem Albrechtem z královského města Jihlavy. Zemědělsky založené městečko ležící na Haberské stezce potřebovalo hospodářsky oživit, což se díky obchodním zkušenostem nových usedlíků postupně dařilo. Židé bydleli prakticky v centru Brtnice. Jejich ghetto bylo vymezeno při pravém břehu říčky Brtničky. O šábesu nikdy nepřekročili jeho hranice. Nejstarší židovský hřbitov se podle nemnohých indicií nalézal na stráni za později vystavěnou kaplí Panny Marie Pomocné, byl však přesunut. Podle pověstí, které přetrvávají, se tak stalo na žádost Kateřiny

¹⁵⁰ Tamtéž. s. 115 – 117.

¹⁵¹ ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství*, s. 108 – 116.

Zajímačky z Kunštátu kolem roku 1600. Z období valdštejské vlády se o židovské komunitě v Brtnici více zpráv nedochovalo.¹⁵²

Obecně můžeme říci, že Židům se na Moravě dařilo lépe než v okolních zemích, kde byli často utlačováni. V roce 1393 stvrdil Václav IV. dříve udělená privilegia. Židé byli vyňati ze soudní kompetence rychtáře a byli podřízeni přímo královské komoře, respektive zvláštnímu židovskému rychtáři, který byl králem jmenován. Od konce 15. století byly spory stále častěji řešeny smírčími soudy židovských mistrů. Přímou královskou komoře náležela zvláštní židovská daň. Postavení Židů se změnilo v době husitských válek. Sympatizovali s husity v boji proti katolické církvi. V uvolněných poměrech dostali možnost, žít se také něčím jiným než obchodem a peněžnictvím. Začali se věnovat zemědělství a zejména řemeslům. Navzdory intervencím panovníka ve prospěch Židů, byli zejména ve městech značně znevýhodňováni, až byli z českých zemí Ferdinandem I. vyhoštěni. Výkon nařízení se však stále odkládal a období nejistoty bylo zažehnáno až majestátem Maxmiliána II., který potvrdil židům privilegia, uvolnil dosavadní omezení živnosti a přislíbil, že již nebudou z království vypovězeni. Výjimkou byl zákaz pobytu Židů v královských horních městech. Poměrně klidné období prožívali i za Rudolfa II.¹⁵³

Zvláštní skupinou s určitou vnitřní samosprávou byly také cechy, což byla společenstva řemeslníků. Ti se sdružovali buď do cechu jednooborového, nebo do cechu sdruženého, který zahrnoval více příbuzných řemesel. Cechy měly na své řemeslo v městečku a okolí monopol, který si bedlivě hlídaly. Držely i jakousi nižší soudní pravomoc nad příslušníky cechu. Když učeň vykonal tovaryšské zkoušky, dostal od cechu výuční list. Každý cech měl svůj cechovní řád, který si nechával od vrchnosti potvrdit.¹⁵⁴

Již v poslední čtvrtině 16. století působil v Brtnici tkalcovský cech. Jeho nejstarší pečeť pochází z roku 1588. Do roku 1584 je datovaná pečeť cechu obuvnického.¹⁵⁵

¹⁵² VILÍMEK, Ladislav, *Židé v Brtnici*, in: *Dotyky. Židé v dějinách Jihlavska*, Jihlava, 1998, s. 67 – 71.

¹⁵³ FIEDLER, Jiří, *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 9 – 14.

¹⁵⁴ RÁČEK, Bohuslav – SVOBODA, Jan, *Zlomky Cechů*.

¹⁵⁵ ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví*, s. 176.

Nejstarší dochovanou cechovní listinou městečka je až potvrzení 25 cechovních artikulí z roku 1604, které udělil na žádost mistrů cechu kovářského, bednářského, kolářského a zámečnického Zdeněk Brtnický z Valdštejna.¹⁵⁶ Listina stanovuje, že cechmistrů se budou volit každý rok o svátku seslání Ducha svatého. Mistrem mohl být zvolen jen ženatý muž. Pokud byl z Brtnice, musel mít vlastní dům, pokud byl z vesnice, dům mít nemusel. Ihned po zvolení předal odstupující mistr novému mistrovi uzavřené účty. Žadatel o přijetí do cechu byl povinen předložit cechmistrům a mistrům zachovací¹⁵⁷ a výuční list, svůj vlastnoručně vyrobený mistrovský kus a pak teprve žádal o živnost. Nadto musel dát do cechovního fondu dva funty¹⁵⁸ vosku, všechny mistry cechu pozvat do lázní a pohostit je. Mistr nebo tovaryš odjinud musel složit navrch ještě jeden tolar. Chtěl-li někdo přijmout učně, musel to nejprve projednat s ostatními mistry. Učedník byl povinen prokázat svůj původ a dát cechu dva funty vosku. Pokud byl mladý, měl se učit tři roky, prostřední dva roky, byl-li v letech a znalý řemesla, jeden rok a mistrům musel dát jednu kopy míšeňskou. Pokud se chtěl tovaryš vydat na zkušenou, musel o tom spravit mistra alespoň týden předem. Když zůstal některý zákazník dlužen, nesměl mu žádný jiný mistr nic vyrobit, dokud se neporadil s poškozeným mistrem.¹⁵⁹

Z mladší listiny víme, že v roce 1607 získali cechovní řád i mistři řezničtí.¹⁶⁰ Obsahoval taktéž 25 artikulí. Do cechu se přijímalo za mistra pouze před cechovním shromážděním o Smrtné neděli v postu. Po přijetí musel dotyčný mistr složit do cechovní truhlice čtyři tolary po 30 bílých groších, dva funty vosku a osm bílých peněz. Teprve dvě neděle po Velikonocích směl poprvé sekat maso. Mistr nesměl přijmout více než jednoho učedníka na dobu kratší dvou let. Pokud zemřel mistr, směla živnost převzít jeho žena, ostatní mistři nad ní drželi ochrannou ruku. Dále měli mít dostatečné množství masa, lacinější i dražší. Navíc artikule řeší otázku sociální, a sice možnost finanční pomoci pro případ onemocnění či nouze některého z příslušníků cechu.

¹⁵⁶ SOKA Jihlava, f. Cechy Brtnice, inv. č. 1.

¹⁵⁷ Zachovací list potvrzoval, že žadatel byl narozen rodičům v řádně uzavřeného manželství a byl pokřtěn.

¹⁵⁸ Funt je stará hmotnostní jednotka. 1 funt = 0,408 kg.

¹⁵⁹ ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství*, s. 122 – 123.

¹⁶⁰ SOKA Jihlava, fond Cechy Brtnice, inv. č. 2. Listina pravděpodobně z let 1661-1696, potvrzená Antonínem Františkem Hrabětem z Collalto. Artikule zaslali brtnickým v roce 1607 řezníci z Třebíče.

Pozdější, zčásti poškozená a nečitelná listina informuje o stanovách sdruženého cechu pekařského, mlynářského a perníkářského o 19 artikulích.¹⁶¹ Cechmistři byli voleni o Božím těle. Shromáždění se konala čtvrtletně, kdo chtěl svolat shromáždění mimo obvyklý termín, musel zaplatit do cechovní pokladny jeden groš. Učedník byl přijímán před cechovním shromážděním na dobu tří let. Za každý rok musel dát mistrovi čtyři kopy a do cechovního fondu dva funty vosku.

V městečku bylo dále zastoupeno řemeslo tkalcovské, ševcovské, koželužské, krejčovské, tesařské, provozováno bylo i hrnčířství, nebyla ale sdružena v cechy, nebo se o tom nedochovaly žádné doklady.¹⁶²

¹⁶¹ TAMTÉŽ, inv. č. 3, Obnovení artikulí Antonínem Františkem hrabětem Collalto.

¹⁶² ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství*, s. 122 – 123.

4.2. Vrchnostenská správa a poddanská samospráva po Bílé hoře

Poslední zprávou, která nám poskytuje informace o rozsahu brtnického panství za Valdštejnů, je konfiskační odhad ze 17. listopadu 1622.¹⁶³ Tehdy příslušel k panství zámek v Brtnici, dvě tvrže - v Kněžicích a Heralticích, městečka Brtnice, Opatov, Stará Říše a 27 vsí. Na panství bývalo 578 usedlých, stálé roční platy z nich činily 633 zlatých 23 grošů a jeden a půl denáru, 826 kuřat, 3256 vajec, 289 mladých slepic. K panství patřily dva pivovary - u obou byly chmelnice, šest dvorů, jedna ovčírna, pět mlýnů, čtyři pily, dvě vápenky, jedna cihelna a 82 rybníků. Připomenu jen, že Valdštejnové vlastnili ještě panství Sádek a Moravské Budějovice. V soupisu je na závěr uvedeno, že panství je nemálo vyplundrované.¹⁶⁴

V pamětní knize nacházíme zápis, který nás informuje, že v letech 1623 a 1624 „byla v Brtnici a zde okolečně veliká drahota, tak jen 1 míra pšenice za 24 zlatých, míra žita za 18 zlatých, míra hrachu za 24 zlatých, míra ovsa za 15 zlatých, funt masa za 30 zlatých, máz másla za 2 zlaté, klisna neb kůň za 300 zlatých, kráva za 100 zlatých, tele za 14 zlatých, ovca za 15 zlatých, pár střevíc za 8 zlatých a pár botů za 15 zlatých, sud piva za 18 zlatých a jedna podkova za 1 zlatý a jiné věci všechny velmi drahé byly. Skrze kteroužto drahotu hladem lidi mřeli a pryč utíkat museli.“¹⁶⁵ Stejně záznamy nacházíme v různých pamětech po celé zemi, mnohde je drahota připisována neúrodě.¹⁶⁶ Neúroda mohla mít na celé situaci také svůj podíl, zřejmě šlo však o důsledek ražby takzvané dlouhé mince, došlo tak k snižování hodnoty ražené mince a následné kaládě, tedy státnímu úpadku dne 23. prosince 1623.¹⁶⁷

Již koncem ledna 1623 disponoval Brtnicí jako svým vlastnictvím Rombald Collalto et San Salvatore. Z následujícího období se dochovalo větší množství

¹⁶³ HRUBÝ, František, *Odhady konfiskovaných moravských velkostatků 1622-1623*, ČMM 51, 1927, s. 125-149.

¹⁶⁴ ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství*, s. 124.

¹⁶⁵ Viz 5. a 6. strana přepisu.

¹⁶⁶ Srovnej HOSÁK, Ladislav, *Počátky města Lipníka nad Bečvou*, in: Nikoli nejmenší na Moravě, Lipník nad Bečvou 1965, s. 18-27

¹⁶⁷ HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2002, s. 450 – 451.

písemného materiálu. Je patrné, že správa panství se rozrůžnila. Kontinuální vývoj lze sledovat až od padesátých let 17. století, kdy se objevují účetní řady – důchodní počínaje rokem 1655, rybniční z roku 1651 a pak od roku 1666, purkrabské od roku 1661, obilní zaznamenávané od roku 1662, lesní od roku 1656, sirotčí od roku 1666, kontribuční dochované již od roku 1650, dále zámecké inventáře vedené od roku 1696.¹⁶⁸

Z prvních let vlády Collaltů se bohužel nezachoval žádný spisový a účetní materiál, který by lépe dokreslil představu o hospodářské správě brtnického panství. Na vině jsou především ztráty písemností způsobené třicetiletou válkou. Spisový materiál, který máme k dispozici, pochází až z 18. století.

Část informací se zachovala díky tomu, že majitelé zámku nepobývali v Brtnici příliš často, o celkové situaci je tedy spravovali úředníci prostřednictvím rozsáhlé korespondence, která se dochovala. Dozvídáme se tak v roce 1623 o prvním známém úředníkovi Collaltů na Brtnici, důchodním Zikmundu Leuzendorfferovi, který posílal hraběti zprávy o válečných útrapách a výčet škod způsobených vojáky.¹⁶⁹ V roce 1626 psal brtnický hejtman hraběnce Polyxeně o špatné hospodářské situaci, ztížené ještě přesunem císařské jízdy.¹⁷⁰ Z roku 1645 pochází zprávy psané důchodním Pavlem Muthinem a kuchařským mistrem Janem Zoblem, určené hraběnce Polyxeně. V roce 1647 byl hejtmanem panství Jan Karel Schönfeldt.¹⁷¹

Z roku 1655 se dochovala mzdová rubrika důchodních účtů, ze které lze zjistit počet úředníků a jejich hodnosti. Na panství tehdy působil purkrabí, důchodní písař, obroční písař a lesní pojezdny. Dále uvádí rubrika tři jména, u nichž není uvedena funkce. Jméno Landeter, které je ve výčtu mezd před purkrabím, snad označuje vrchního hejtmana. Ten je na témže místě jasně uveden v rubrice z roku 1665. Následuje purkrabí, který měl dohled nad celým hospodářstvím, vedl evidenci veškerého dobytka a živočišné produkce. Koňský pojezdny měl pravděpodobně na starosti správu panského hřebčína spojenou s přímým dohledem na provoz. Důchodní písař zapisoval a spravoval příjmy z celého panského hospodářství, vyplácel mzdy, zároveň vybíral od poddaných na sv. Václava a na sv. Jiří platy a dávky. Obroční písař

¹⁶⁸ ZAORALOVÁ, Marie, *Vývoj správy*, s. 264 – 265.

¹⁶⁹ BALCÁREK, Pavel. *Brtnice ve víru*, s. 136.

¹⁷⁰ MZA Brno, f. Rodinný archiv Collaltů, inv. č. 1811, 1950, listy z 20. 6. 1626.

¹⁷¹ BALCÁREK, Pavel, *Brtnice ve víru*, s. 133 – 146.

měl na starosti manipulaci a evidenci obilí, jeho koupi, setbu, sklizeň, prodej. Lesní pojezdny držel přímý dohled nad lesním personálem, tedy myslivci, adjunkty a hajnými, objížděl revíry a dbal na pořádek v lesích, vedl evidenci pokácených stromů a účty prodaného dřeva. Dále zde byli písař a sládek. Porybný, který dohlížel na dobrý stav rybníků a průběh výlovů, je už přechodem mezi úředníkem a služebním personálem, rybníční účty vedl důchodní. Nemnoho je známo o činnosti zámeckého správce, snad jen, že měl na starosti celý zámek, vedl zámecké inventáře a psal vinné sklepní účty.

Podle instrukce z roku 1667 měl vrchní hejtman obhlížet každý den anebo jednou ve dvou nedělích dvory, rybníky, mlýny, ovčírny, panská pole a jiná hospodářství. Hejtman byl přímým prostředníkem mezi panstvím a hrabětem, od kterého přebíral pokyny a nařízení, jež pak tlumočil zbytku úředníků, kteří mu byli podřízeni. Měl zodpovědnost za vedení celého hospodářství. Úředníci přejímali téměř všechny vrchnostenské pravomoci vůči poddaným – předsedali soudu, vyřizovali stížnosti, řešili majetkové spory, rozhodovali o stěhování, sňatcích, zaměstnání, vydávali povolení ke studiu či nástupu do učení. Skladba úřednictva se až do tereziánských a josefínských reforem měnila jen málo, pak začal do vrchnostenské správy zasahovat stát.¹⁷²

Snahou Collaltů, jak to ostatně pozorujeme u všech feudálů v pobělohorské době, bylo povznesení a rozšíření režijního hospodářství, na které dohlíželi svrchu jmenovaní úředníci. V době třicetileté války, kdy Brtnice byla pravidelně pleněna vojenskými skupinami, bylo budování hospodářství velice obtížné, poznamenané výraznými ztrátami na majetku i počtu poddaných. Výraznější rozvoj vrchnostenského hospodaření proto spatřujeme až v době po roce 1648, kdy byl uzavřen Vestfálský mír.

Téměř tři čtvrtiny panské půdy byly zalesněné. Úkolem lesního personálu byla starost o dobrý stav lesního porostu, zvěře a ochrana před krádežemi. V době, kdy se začalo s budováním brtnického velkostatku, byla velká část vytěženého dřeva použita na stavbu hospodářských budov, vybudované průmyslové podniky pak spotřebovaly velké množství palivového dříví. Na prodej šel jen nepatrný díl, obdobně bylo nakládáno s produkcí cihelny a vápenky. Další možnost příjmu skýtalý panské dvory,

¹⁷² ZAORALOVÁ, Marie, *Vývoj správy*, s. 269 – 274.

kteře zajišťovaly rostlinnou produkci, ta však většinou stačila pokrýt pouze vlastní potřebu panství.¹⁷³

Nejvýraznějším zdrojem příjmu byl chov hovězího, vepřového a skopového, především ovcí. Místní terén skýtal množství pastvin. Tradice chovu ovcí přetrvala z dob Valdštejnů. Díky vlně, která se ovcím stříhala dvakrát do roka, měl výnos z prodeje v dobrých letech až tříčtvrtinový podíl na celkovém příjmu ze dvorů, časem začal tuto položku převyšovat prodej samotného dobytka.

V 17. století bylo na vzestupu rybníkářství, které patřilo k pilířům hospodářské ekonomiky. Opět mělo základy z doby valdštejnského hospodaření a bylo dobrým odrazovým můstkem pro hospodaření collaltovské, protože rybníky nebyly třicetiletou válkou nijak zvlášť poznamenány. Na brtnickém panství se chovali kapři, štiky a další druhy ryb, v jednom z rybníků byly dokonce chovány želvy. V šedesátých a sedmdesátých letech činily výnosy z prodeje ryb 2,5-7% celkových příjmů panství. Nemaľý význam mělo pivovarnictví, v roce 1655 tvořily jeho výnosy dokonce 40,45% z celkového zisku vrchnosti. Ta provozovala i páleníci. Produkty byly přerozdělovány do hospod, které byly taktěž panským majetkem. Šenk vína nejprve pokrývalo panství vlastní produkcí, později ale přestala být dostačující a vrchnost nakupovala víno cizí a mnohdy jej dodávala do místních šenků až za dvojnásobek pořizovací ceny. Za zmínku stojí tēž příjmy z mlýnů a papírny, nepatrný důchod plynul také z valchy.¹⁷⁴

Stále nezanedbatelný podíl tvořily platy poddaných, které už ale v době režijního hospodaření netvořily hlavní složku příjmů. Poddaní je stále odevzdávali na sv. Václava a sv. Jiří. Kromě peněžních dávek odváděli také naturálie a vykonávali robotu. Výše povinností poddaných byla stanovena v urbářích, v brtnickém urbáři však není zaznamenána míra robot. První souvislá informace se nachází v pamětní knize, kde jsou sepsány roboty, jak byly platné k 15. prosinci 1714.¹⁷⁵ Poddaní museli odvádět také berně státu, ty se složitě vypočítávaly z velikosti a kvality pozemků, platilo se také z šenkoven, židovských domů a z komínů. Tvrdě doléhaly na poddané vojenské povinnosti - odvody k vojsku a příspěvky na udržování armády, poskytování ubytování,

¹⁷³ ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví*, s. 154 – 157.

¹⁷⁴ ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví*, s. 154 – 157.

¹⁷⁵ Viz 19. - 21. strana přepisu.

zásobování a příprave v okolí tábořících vojsk. Zvláště za dob třicetileté války bylo plnění veškerých povinností velmi obtížné.¹⁷⁶

Pro 17. století je příznačné utužování nevolnictví. Vrchnost kladla na poddané vyšší míru povinností. Kromě peněžního úroku dávali poddaní naturálie a měli robotní povinnosti, které nejsou na brtnickém panství v 17. století blíže specifikované. Omezení mohla mít i podobu nuceného odběru produktů panského hospodářství - nejčastěji piva.

Ani v této době neztratili poddaní svůj podíl na soudních a správních kompetencích delegovaných vrchností, byli však limitováni různými vrchnostenskými nařízeními a panským úředním dohledem. V roce 1667 nechal Antonín František Collalto vypracovat sborník instrukcí a nařízení. Znění jednotlivých částí si zřejmě zapůjčil z jiných panství. Nacházejí se v něm artikule týkající se městské správy a soudnictví, principy zůstaly stejné jako za Valdštejnů. Nezměnila se působnost rychtářů ani konšelů, zachováno bylo i konání obecních výročních soudů nebo výjimečných obecních shromáždění, na kterých poddaní vyslechli předpisy vydané vrchností, nadále měla Brtnice právo soudit hrdelní pře. V roce 1700 byl za purkmistra Jana Langa založen protokol spisů hrdelního a kriminálního soudu, kde jsou zapsány výslechy, rozsudky nebo výlohy za popravu z let 1700-1709.¹⁷⁷ Kat docházel z Jihlavy, za jeho služby brtničtí platili. U radnice se nacházel kulatý kamenný pranýř, na němž si obžalovaný vyslechl rozsudek.¹⁷⁸

Prvním purkmistrem za Collaltů byl prý v roce 1623 Matouš Kučera, později po něm Jan Barovský.¹⁷⁹ Úplnější seznam obecních představených pochází z roku 1627, kdy byl purkmistrem Jan Dubec, rychtářem Jan Kobza a známe i jména sedmi radních. V následujících letech se vyskytují pouze jména purkmistra a jednoho či dvou radních. Jako purkmistr je opakovaně uváděn Šimon Víský, Šimon Koranda nebo Urban Vyskočil. Další celistvější seznam pochází z roku 1662, kdy byl purkmistrem Jan Bruner. V průběhu roku byl vystřídán Eliášem Štíftářem. Společně s nimi jsou podklady do purkrechních register zapsáni další čtyři radní – Urban Vyskočil, Petr

¹⁷⁶ ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví*, s. 157 – 160.

¹⁷⁷ SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 24, *Protokol vysokého hraběcího collaltovského soudu městys Brtnice 1701 – 1709*.

¹⁷⁸ ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví*, s. 161 – 168.

¹⁷⁹ HOFFMANN, Alois Karel, *Městys Brtnice*.

Stehlík, Pavel Skála, Vavřinec Svoboda. Jako rychtář je téhož roku jmenován David Kučera. V roce 1664 se v zápisech objevují tatáž jména, jen s obměnou funkcí. V té době byl purkmistr obměňován půlročně. Následně jsou v zápisech, vyjma roku 1695, uváděni pouze purkmistři, sporadicky rychtář. V některých letech byla v knižních zápisech s úřadem purkmistra spojována stále stejná osoba v průběhu celého roku. Dá se z toho usuzovat, že v té době purkmistr zastával prvenství v radě po celý rok, někdy dokonce několik let po sobě jdoucích. Konkrétně to byli Jan Lang v letech 1699 – 1701, Markus Peltz mezi roky 1702 – 1709, Vít Malcát od roku 1728 – 1733.¹⁸⁰

Z písemností fondu Archiv obce Brtnice nelze sestavit úplný přehled o fungování městské samosprávy. Z informací, které máme k dispozici, můžeme odhadovat, že principy fungování městské rady se v průběhu let různě měnily a proměnlivý byl i počet radních a starších obecních. Z vypracovaného přehledu (viz přílohy Přehled purkmistrů a rady) lze usoudit, že původně se skládala městská rada z menšího počtu členů, nejspíš z osmi až deseti. Zmiňováni jsou i takzvaní starší, kteří nejspíš dohlíželi na městské hospodářství. Šlo patrně o jakousi vnější radu, tvořenou částečně členy rady předešlé. Nebylo jich více než šest, z jednotlivých zmínek a náznaků usuzuji, že byli dva až čtyři. Hypotézu potvrzuje i obnovení rady z roku 1724. Tehdy se dochoval seznam starého i nového obecního úřadu. Ve staré radě zasedal Vít Maltzat coby purkmistr, Markus Peltz (zemřel), Lukáš Tauber (zemřel), Karel Zrutzký, Tomáš Pokorný (zemřel) Johannes Procházka, Lorenc Vorel, Matyáš, Tomáš Pallas, Václav Pekař, písař Gotfried Vollgarth, rychtář Tobiáš Vetchý, starší obecní Petr Marš a Benedikt Brancovský. V novém úřadu byl purkmistrem Karel Zrutzký, radními byli jmenováni Tobiáš Vetchý, Benedikt Brancovský, Johannes Procházka, Lorenc Vorel, Tomáš Dudek, František Brancovský, Tomáš Pallas, Václav Procházka, Matěj Tauber, Johannes Peltz, rychtářem Petr Marš, za starší obecní Matyáš a Michal Veselý.¹⁸¹ Další záznam obnovení rad pochází z roku 1735, kde je jmenován purkmistr, rychtář, dále 11 radních, tři členové hospodářského direktoria, mladší rychtář a čtyři „konšelé neb starší obecní“. Tato formule vnáší nejasnosti do terminologie, která byla v brtnickém prostředí pro jednotlivé funkce užívána. Konšel byl patrně výraz pro staršího obecního, kdežto o členech rady se mluví výhradně jako o radních. Rady byly obnovovány vrchností. Dělo

¹⁸⁰ SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 21, *Registra purkrechtní pro koupi polí a luk 1586 – 1805*.

¹⁸¹ ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví*, s. 175.

se tak skrze panského úředníka, nejčastěji hejtmana.¹⁸² Rada přijímala a potvrzovala městského písaře, který byl na radnici vždy minimálně jeden, v určitých obdobích lze vysledovat v městských písemnostech i několik písařských rukou. Z nepřímé zmínky v pamětní knize, kde je Heppill označován jako spolusyndikus usuzujeme, že rada zaměstnávala dva písaře. Jako písař či syndikus se ale podepisoval vždy jen jeden.

V Brtnici byla škola, z této doby ale o ní nemáme mnoho informací. Ze 14. května 1724 potvrzuje Josef František Pohl, zdejší rektor, že přijal od purkmistra Františka Zeleného plat 17 zlatých a 30 krejcarů za svou službu od sv. Václava do posledního března, tedy v době, kdy děti nemusely pomáhat při zemědělských pracích.¹⁸³ Místní vyučující vedli nejen školu, ale podíleli se povětšinou i na činnosti zdejšího kostelního sboru. Víme, že v roce 1768 zemřel Jan Rambousek, označený jako bývalý rektor zdejší školy. Od roku 1768 byl již rektorem a ředitelem kúru jeho syn, Matěj Rambousek. Po něm nastoupil v roce 1781 Tomáš Čermák, který po sedmi letech zemřel. Nahradil jej jeho i předchůdcův pomocník Josef Novák. Ten učil v brtnické škole mnoho let, než byl nahrazen Ignácem Bezstarostí.

V roce 1788 bylo na v Brtnici prováděno školské komisionální šetření. Zjistilo, že v prvním oddělení školy se vybírá školné jeden krejcar týdně, na druhém dva krejcaru. Učitel měl právo na koledu šest krejcarů ročně od 94 osedlých měšťanů a po jednom a půl krejcaru od 43 domkářů. Z obecní pokladny dostával 12 zlatých, od vrchnosti 25 zlatých, 16 měřic ovsa, dvě měřice pšenice, ječmene a hrachu, čtyři špichy soli, šest sudů piva, 12 sáhů měkkého dřeva a 25 liber kaprů. Otop školy zajišťovaly domy, ze kterých chodily děti do školy, jednalo se o tři polena dřeva týdně.

Z komisionálního šetření vzešlo nařízení, pořídit pro školu co nejdříve novou budovu. Stavba byla započata až roku 1793. Třetinu nákladů hradila obec, zbytek plynul z pokladny vrchnosti. Obci bylo nařízeno, učitelé onikat a užívat titulu *pane*. Učitel byl povinen vést výuku v němčině a češtině.¹⁸⁴

V roce 1666 žilo v Brtnici 97 osedlých a 13 podruhů. Na konci šedesátých let to bylo 99 osedlých, zároveň se tu nacházelo 27 poustek. Údaje z roku 1675 již mluví jasněji, podle nich žilo v Brtnici 124 rodin, to je asi 600 obyvatel. Ze soupisu z roku

¹⁸² Viz 29. strana přepisu.

¹⁸³ ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví*, s. 170.

¹⁸⁴ ZAORALOVÁ, Marie – JANÁK, Jan, *Přechod od feudalismu*, s. 205 – 206.

1703 víme, že v roce 1703 žilo v Brtnici 436 dospělých osob, z toho 32 pacholků a 36 děveček.¹⁸⁵

V osmdesátých letech 17. století se projevují první zásahy státu do kompetencí vrchnosti vůči poddaným. Vlivem selských nepokojů na českých panstvích v letech 1680, 1717 a 1738 byly vydány robotní patenty, které stanovily maximální robotu. Zároveň dostali poddaní možnost, dovolání k instituci či osobě mimo panství. Na Moravě se nepokoje příliš neprojevily. Další zásahy se týkaly vybírání kontribucí, na které dohlížel nově krajský hejtman, zároveň měl za úkol posuzovat chování vrchnosti k poddaným a postihovat jejich berní přetěžování.¹⁸⁶

V průběhu první půle 18. století byly v obecní pokladně zjištěny mnohé nepořádky, kdy rozdíly mezi příjmy a obsahem pokladny činily za purkmistrů Stehlíka a Reisingera až několik set zlatých. Ustavičné nesrovnalosti vedly v roce 1735 hraběte Antonína Rombalda k vydání instrukcí, které měly napříště zpronevěrám zabránit. Aby purkmistr nebyl sám zodpovědný za vedení financí, nařídil hrabě ukládání kontribučních peněz do zvláštní pokladny na radnici a zpřísnil kontrolní mechanismy. Všichni sousedi byli povinni dostavit se jednou měsíčně na radnici, vyslechnout císařská a vrchnostenská nařízení a odvést daně. Kontribuční odvody se nesměly směšovat s ostatními penězi, nesmělo se z nich ani půjčovat na obecní či cizí výdaje. Poté vrchnost obnovila obecní úřad. Za purkmistra (též prvního konšela) byl ustanoven Tobiáš Vetchý, druhým konšelem byl Karel Zrucký, třetím František Šenfeld, čtvrtým Petr Marsch, pátým Tomáš Pallas, šestým Jan Procházka, sedmým Václav Procházka, osmým Tomáš Dudek, devátým Martin Vyskytenský, desátým Matěj Tauber, jedenáctým Vavřinec Vorel, dvanáctým Jakub Fila. Předním rychtářem byl jmenován Mikuláš Matyáš, za druhého Martin Pokorný. Byly rozděleny i funkce tzv. obecních konšelů – první byl František Brancovský, druhý Jan Peltz, třetí Řehoř Vodička, čtvrtý Mikuláš Reisinger. Dále byli jmenováni hospodáři obou kostelů a kapličky, kostelníci, hajní, hospodář valchy, rovněž bylo ustanoveno hospodářské direktorium, které drželo dohled nad rovnými a spravedlivými měrami, úměrnými cenami, veřejným pořádkem

¹⁸⁵ ZAORALOVÁ, Marie, Období druhého nevolnictví, s. 151 – 171.

¹⁸⁶ JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy*, s. 235 – 236.

v šenkovních domech a vinopalně, na starost mělo i kontrolu komínů jako prevenci před požárem.¹⁸⁷

Mezi lety 1755-1759 byl rychtářem František Weltz. V té době bylo v Brtnici 160 domů, z toho 47 městských, 97 předměstských a 17 chalup, dále zde bylo 45 domů židovských.¹⁸⁸ Po roce 1759 se v matrikách objevuje František Skála, od roku 1761 do roku 1763 opět František Weltz, 1765-1783 Václav Svoboda, zároveň je jako rychtář uváděn v roce 1768 Mikuláš Kožený a mezi lety 1769-1772 Matěj Fila. V roce 1784 byl purkmistrem Josef Vakunda, 1788 Ignác Weltz, mezi roky 1790-1804 Matěj Schönfeld, dále v letech 1805-1806 Jan Svoboda, pak byl v úřadě František Vrzal, asi od roku 1822 byl purkmistrem František Hoffmann. Na počátku třicátých let byl nahrazen Vincencem Krawanym. Nejpozději rokem 1837 zastával post purkmistra František Hoffmann ml., který roku 1845 umírá, po něm nastoupil Antonín Rinzl. Rychtářem byl v letech 1784-1785 Jakub Dvořáček, vystřídán následujícího roku Matějem Schönfeldem, v letech 1788-1796 byl rychtářem Matěj Waigner, po něm až do roku 1804 František Vetchý, k roku 1805 je uváděn Kristián Schicbor, roku 1818 Jakub Zvěřina, 1823 Josef Čech, v letech 1827-1830 opět Zvěřina a roku 1839 Josef Potocký.

Obecní hospodářství bylo v Brtnici aktivní, navzdory tomu, že obec neměla příliš rozsáhlý majetek. Dříve snad měla obec více prostředků: „*po dnešní den všech čtyřech jarmarků, i s dvouma nedělemi, při každým vinými šenky užíváme, však ale dva pivovary, obecní lesy a mejto, kterými jsme hned od slavné paměti krále Mathiahse a od jinších císařův obdarováni byli, takový skrze velký utíkání a běhy vojenský, nám od našich předešlejších vrchností k jejich užívání odňaty a přezvzaty jsou.*“¹⁸⁹ V trhové dny plynul obci příjem z výčepu, o posvícení mohli čepovat víno po osm dní, o trzích po 14 dní. Obecní účty vykazovaly v roce 1790 zůstatek ve výši 65 zlatých 22 krejcarů 3 denárů, celkové příjmy činily 507 zlatých 55 krejcarů. Největší podíl tvořilo 90 zlatých nájmu z radnice, 116 zlatých a 11 krejcarů z chalup. Zisky obecního hospodaření dále narůstaly do poloviny 19. století.¹⁹⁰

¹⁸⁷ ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví*, s. 166 – 171.

¹⁸⁸ ZAORALOVÁ, Marie – JANÁK, Jan. *Přechod od feudalismu*, s. 208.

¹⁸⁹ Viz 2. strana přepisu.

¹⁹⁰ ZAORALOVÁ, Marie – JANÁK, Jan, *Přechod od feudalismu*, s. 203 – 204.

V roce 1812 bylo v Brtnici zavedeno nové číslování domů. V roce 1820 mělo městečko 409 domů s 824 místnostmi.¹⁹¹ Podle katastrálních vceňovacích operátů ze čtyřicátých let bylo v Brtnici 442 obydlených domů, 842 domácností, žilo zde 3563 obyvatel, z toho 1689 mužů a 1874 žen. Většina rodin se živila řemeslem.¹⁹²

Větší množství informací se v pobělohorské době zachovalo i o brtnických Židech. Židovské obyvatelstvo se nezapojilo do stavovského povstání, naopak v průběhu třicetileté války zajišťovali zejména pražští Židé císaři dostatečný kapitál na financování armády. Ze strany panovníka pak dostali oplátkou potvrzení všech dřívějších privilegií, přesto se je městské rady snažily z řady měst a obcí vypudit. Taková situace zřejmě v Brtnici nenastala, protože v roce 1629, uprostřed rekatolizačního úsilí nových majitelů panství vyrostla v ghettu nová synagoga, církevně-mocenský svár se Židů netýkal.¹⁹³

Ze šedesátých let 17. století pochází seznam brtnických Židů, podle kterého zde žilo jedenáct rodin, to bylo 49 osob. V roce 1666 přišlo do městečka šest židovských rodin z Třeště, Rakous a Prahy. Usadily se v pustých domech. V sedmdesátých letech přišlo dalších deset rodin, povětšinou snad vyhnanci z Vídně, jak dokládá nejstarší náhrobek na druhém židovském hřbitově z roku 1672.¹⁹⁴ Kolem roku 1690 žil prý v Brtnici učený rabín rodu Horowitzů, který sepsal a u Dihrfurta v Bavorsku vydal dílo *Pentateuch* (pět knih Mojžíšových).¹⁹⁵

Židé byli oproti křesťanskému obyvatelstvu stále ve zcela odlišném postavení. Soudnictví zůstalo nezávislé na obecní samosprávě i vrchnostenské správě, u obecního soudu směli vznášet žaloby na křesťanské obyvatele nebo se k němu odvolat, křesťané naopak vznášeli žalobu na Židy k soudu židovskému. Konečnou instancí byl pro židovskou obec apelační soud. Volili si vlastní obecní představitele. Po stránce náboženské spadali pod mikulovského rabína. Vrchnosti platili zvláštní daň, která byla značně vyšší, než tomu bylo u křesťanských poddaných. Živili se zejména obchodem a

¹⁹¹ TAMTÉŽ, s. 208.

¹⁹² TAMTÉŽ, s. 184.

¹⁹³ VILÍMEK, Ladislav, *Židé v Brtnici*, s. 67 – 71.

¹⁹⁴ PŘIBYLOVÁ, Tereza – SELNEROVÁ, Hana, *Židé v Brtnici*, Brtnice 2006. s. 9 – 11.

¹⁹⁵ ZANONI, *Zjhlavy.cz*, 25. 4. 2007 [cit. 2010-12-16], *Židé v Brtnici*, dostupné z WWW: <<http://www.zjhlavy.cz/zc1-zide-v-brtnici>>.

řemeslem, měli pronajatý užitek z kořalky za 350 zlatých, od panství zase dostávali 150 sáhů dříví, spotřebu navíc museli uhradit. Dále měli pronajaté mýto za 450 zlatých důchodu.¹⁹⁶

Židé odváděli vrchnosti takzvaný *schutzgeldt* (ochranné peníze) 550 zlatých ročně, jak se dozvídáme ve specifikaci z roku 1680. Pro ten rok jim bylo 100 zlatých prominuto. Byly zohledněny ztráty způsobené morovou epidemií. Za tento plat získali od vrchnosti ochranu svých tehdy 16 domů.¹⁹⁷

V roce 1714 odváděla židovská obec celkem 488 zlatých 55 krejcarů ochranných peněz a domovní činže, dále obec platila z obecní jizby, ze hřbitova a z židovského špitálu.

Počet židovských obyvatel silně ovlivnil mor v roce 1715. „*Léta Páně 1715 od 1. Mai až do 11. Decembris, to jest 32 neděl trval v městys Brtnici mor tak mezi křesťanstvem, jak v židovstvuv kterýmžto čase samých křesťanův 125 osob zemřelo a 111 osob se vyhojilo. Židů pak ale 59 zhynulo...*“.¹⁹⁸

V roce 1717 bydlelo v ghettu 30 rodin, v letech 1723-1724 to bylo 31. Ve třicátých a čtyřicátých letech 18. věku nastal prudký nárůst židovského obyvatelstva. V roce 1746 bylo napočítáno 56 usedlých rodin, z nich 20 byli podomní obchodníci, dále to byli obchodníci s peřím, kůžemi, vlnou, punčochami, řezník, krejčí, majitel či nájemce vinopalny a potašárny¹⁹⁹ Následně se živnosti více specializovaly a maloobchodní aktivity pomalu přerůstaly v nákladnický systém a podporu manufaktur.²⁰⁰ Tak nechával David Löb Austerlitz dělat ve čtyřicátých letech sukna v Třešti, Pelhřimově a Jihlavě, brtnickou výrobu ale podporoval jen málo. Roku 1747 vstoupil do obchodního svazku s vrchností. Téhož roku navštívil židovský rychtář Jakob Pullitzer veletrhy v Lipsku.²⁰¹

Postavení Židů v Brtnici a vztahy s křesťanským obyvatelstvem snad dobře dokumentuje další zápis pamětní knihy, kdy „*dne 14. Juli 1759 předstoupili jsou*

¹⁹⁶ ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví*, s. 163 – 164.

¹⁹⁷ TAMTÉŽ.

¹⁹⁸ Viz 14. – 16. strana přepisu.

¹⁹⁹ Potaš je označení pro uhličitan draselný se zde opravdu získával z dřevěného popela a byl používán při výrobě barviv, skla a mýdla. Pro výrobu potaše se užívalo též termínu salajna.

²⁰⁰ BRETOLZ, Berthold, *Die Judenschaft einer mährischen Kleinstadt. Markt Pirnitz im 18. Jahrhundert*, Ročenka Společnosti pro dějiny Židů 2, 1930.

²⁰¹ ZAORALOVÁ, Marie – JANÁK, Jan, *Přechod od feudalismu*, s. 201.

sousedí ... před pana burmistra, žádající jeho s celým ouřadem do radního domu, přednesouce, že jich celá obec k tomu přinucuje, by se toho Žida, bejvalýho řezníka Vinopalníkového ujali ... a na propuštění jeho všichni, celá obec, svými statkami státi chtějí ... “.²⁰²

Pod zápisem z roku 1761 je v pamětní knize jako svědek uveden „Sallumon Pulitze, as püg.“²⁰³ Jednalo se s největší pravděpodobností o tehdejšího židovského purkmistra. V roce 1788 stáli v čele židovské obce Salomon Erlich a Moises Trost. Koncem třicátých let 19. století bydlelo v Brtnici 418 Židů v 62 rodinách. Po roce 1848 začalo židovského obyvatelstva výrazně ubývat.²⁰⁴

Židovské děti navštěvovaly místní školu společně s dětmi křesťanskými. Židovská obec se zavázala, platit kantorovi místo týdenního platu 50 zlatých ročně ve čtvrtletních splátkách.²⁰⁵ V roce 1860 je zaznamenáno úmrtí židovského učitele Josefa Glasera. Až roku 1872 byla v Brtnici úřady schválena jednotřídní škola. Výuka všech předmětů probíhala v němčině.²⁰⁶

Písemné zprávy o brtnických Židech jsou zejména vinou požáru z roku 1925, při kterém shořela střecha modlitebny a celý archiv židovské náboženské obce v Brtnici, značně útržkovité. Z kusých zmínek si můžeme vytvořit pouze rámcovou představu o životě lidí, kteří svého času tvořili významnou část obyvatel městečka.²⁰⁷

Po překonání útrap třicetileté války se život v Brtnici pomalu navracel do starých kolejí. Nadále se rozvíjela řemeslná výroba, která si udržela svůj starý cechovní systém. Cechy podléhaly dohledu městské rady, držely si ale některé pravomoci, kupříkladu nižší soudnictví nad svými členy. V pramenech se tak dočteme, „*kterak Jakub Šindelka Mikuláše Vetchýho neobyčejně skrze nějaký kopyto neobyčejně špinavýma slovmá upomínati a jeho, Jakuba, protože mu hned pustě[?] nadal, což by při cechů služně k porovnáni přednésti měl...*“

²⁰² Viz 123. strana přepisu.

²⁰³ Viz 126. strana přepisu.

²⁰⁴ ZAORALOVÁ, Marie – JANÁK, Jan, *Přechod od feudalismu*, s. 201 – 204.

²⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 205.

²⁰⁶ HOFFMANN, Alois Karel, *Městys Brtnice*, s. 62 – 63.

²⁰⁷ ZANONI, *Zjihlavy.cz*, 25. 4. 2007 [cit. 2010-12-16], Židé v Brtnici, dostupné z WWW: <<http://www.zjihlavy.cz/zc1-zide-v-brtnici>>.

Nová vrchnost místní řemeslníky podporovala a potvrdila jim cechovní privilegia vydaná ještě za Valdštejnů. V průběhu 17. století nastal zlom, kdy se z původně zemědělského městečka stalo městečko s převahou řemeslnické živnosti.

Podle příznávacího listu k první lánové vizitaci bylo v Brtnici 62 řemeslníků. Z let 1662-1671 se dochovaly seznamy cechmistrů řemesla tkalcovského, řeznického, pekařského, bednářského a kovářského, ševcovského, krejčovského a soukenického. Byl zde i cech zámečnický, obuvnický, mlynářský a perníkářský. Mimo cechovní uspořádání stáli toufaři – byli to hrnčíři, kteří přišli do Brtnice coby novokřtění již za Valdštejnů a postupně splynuli s místním obyvatelstvem.²⁰⁸

Novým a rychle se rozmáhajícím odvětvím bylo soukenictví, které zpracovávalo vlnu z poddanských i vrchnostenských ovcí. V roce 1656 dostali brtničtí soukeníci od Claudia Collalta privilegium, které je osvobozuje od robot – vyjma žní a sklizně obilí. Toto privilegium bylo roku 1665 potvrzeno i Antonínem Františkem, ovšem s výhradou, že se osvobození nevztahuje na členy, kteří si členství v cechu zakoupili. Ve stejném rozsahu privilegia potvrdili Antonín Rombald (1698) a Tomáš Vinciguerra (1740). Soukeníci měli valchu, která byla vedená cechem, vrchnosti se z ní odváděla daň z množství vyrobeného materiálu. Valchovní poplatky dokládají, jak rostla soukenická produkce, z 50 zlatých 30 krejcarů, asi 0,5% panského důchodu v roce 1655 až na 145 zlatých, tedy 0,8% počátkem sedmdesátých let.

V roce 1727 bylo v Brtnici uváděno 12 mistrů soukeníků s produkcí 600 kusů suken, pak produkce klesala až na 200 kusů suken za rok. Enormní nárůst je zaznamenán v roce 1769, kdy je v Brtnici evidováno 83 mistrů, produkce se pohybovala okolo 1.000 kusů suken ročně. Na přelomu 18. a 19. století se produkce opět snižovala a v první půli 19. století začalo brtnické soukenictví upadat, v roce 1843 byli v městečku pouze čtyři soukeníci, v průběhu druhé poloviny 19. století zde řemeslo zcela zaniklo.²⁰⁹

Obdobný průběh měl vývoj plátenictví. Tkalcovský cech byl v Brtnici už za Valdštejnů. V roce 1789 bylo v Brtnici a blízkém okolí 72 tkalců lnu, deset tovaryšů a dvacet učňů. V roce 1798 bylo v městečku zjištěno 26 mistrů, devět tovaryšů a pět učňů. Tkalcovské řemeslo zanikalo pozvolněji než soukenictví, ještě v roce 1843 bylo v Brtnici 15 tkalců.

²⁰⁸ RICHTER, Václav, Výroba habánské keramiky v Brtnici u Jihlavy, Památky archeologické I, 37, 1931.

²⁰⁹ ZAORALOVÁ, Marie – JANÁK, Jan, *Přechod od feudalismu*, s. 197 – 198.

Antonín Rombald potvrdil v roce 1713 artikule sdruženého cechu kovářského, kolářského, bednářského a zámečnického.²¹⁰ V roce 1720 byly potvrzeny artikule sdruženého cechu mlynářského, pekařského a perníkářského. Cech kovářský a zámečnický obnovil své stanovy v roce 1763. Dále byl v Brtnici sdružený cech tesařský, zednický a kamenický s artikulemi z roku 1780. Nacházíme i zmínku o cechu truhlářském a sklenářském.²¹¹

Na konci 17. století prodělávaly cechy úpadek, od 18. století začala do cechovního zřízení přímo zasahovat státní moc. Od roku 1708 musela být všechna cechovní statuta potvrzena panovníkem. V roce 1739 byly vydány generální cechovní artikule, které měly unifikovat veškerá cechovní statuta, nepodařilo se je ale důsledně prosadit. Zároveň s úpadkem cechů začal rozvoj manufakturní výroby podporované vrchností. První snahy o založení manufaktury v Brtnici projevil v šedesátých letech 18. století Jakub Procházka. S pomocí vrchnosti získal zakázku pro vojenské sklady ve Vídni. Nízké výkupní ceny vyvolaly odpor soukenických mistrů, na kterém nejspíš ztroskotalo i budování manufaktury. Dne 1. května 1800 byla uzavřena společenská smlouva mezi Eduardem hrabětem Collalto, hospodářským radou Františkem Schupanzichem a měšťanem Františkem Hoffmannem, na základě které vznikla v Brtnici bavlnářská manufaktura. Provoz byl spuštěn následujícího roku. Brtnický podnik se stal jednou z největších bavlnářských manufaktur v monarchii a přivedl do městečka nebyvalý rozruch. Manufaktura byla v roce 1815 zrušena. Doplátila nejspíš na krizi vyvolanou koncem kontinentální blokády a nedokázala již konkurovat přílivu nového zahraničního zboží.²¹²

Zásadní změnou pro patrimoniální správu byly od konce 18. století zásahy státu do jejího fungování. Prvním výrazným prvkem byl robotní patent vydaný v roce 1680 Leopoldem I. Pro Moravu byl zaveden až v roce 1713 za vlády Karla VI. Následovaly tereziánské a josefínské reformy, které prolomily staletou hospodářskou a politickou uzavřenost dominií. Patrimoniální agenda byla rozdělena na tři části – veřejnou správu, soudnictví a vlastní hospodářství. Nová nařízení se nejprve týkala činnosti vrchnostenských úředníků, kteří měli na starosti veřejnou správu, tedy správu delegovanou na vrchnost státem. Od roku 1748 dohlíželi krajští hejtmani na vybírání

²¹⁰ ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví*, s. 162.

²¹¹ PÁTEK, Alois Josef, *Jihlavský okres*, s. 133.

²¹² ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví*, s. 197 – 200.

berní a na vedení berní agendy. Předpokládalo se, že k výběru kontribucí bude určen zvláštní úředník, nadále placený vrchností. Od roku 1749 bylo zakázáno užívat pro vrchnostenské úředníky titulu hejtman, aby snad nebyl omylem zaměňován s hejtmanem krajským. Vrchní úředník byl od té doby ředitelem.²¹³

V letech 1752-1754 probíhaly na Moravě reformy soudnictví, hrdelní soudy byly redukovány na minimum. Reforma z osmdesátých let 18. věku zavedla na panstvích soudního úředníka – justiciáře, kterým mohl být pouze školený právník. Do té doby na soudnictví dohlížel vrchní bez nutnosti jakékoli apropace. Vrchnost jej platila, jmenovala i odvolávala, směla dozorovat jeho činnost, ale nesměla do ní nikterak zasahovat. Nařízením z roku 1773 bylo stanoveno, že všichni vrchnostenští úředníci, tedy i ti hospodářští, musí být evidováni u c.k. Vlastenecko-hospodářské společnosti.

Dalším výrazným zásahem do výsad vrchnosti bylo v roce 1781 zrušení nevolnictví. Nadále se směli poddaní naprosto volně stěhovat, uzavírat sňatek či studovat.

Na konci 18. století byly kompetence vrchnostenské správy značně omezeny a postupně byly omezovány dále, což vyvrcholilo v roce 1848, kdy bylo zcela zrušeno poddanství. Dne 1. ledna roku 1850 stát zcela převzal veřejnou správu z rukou patrimoniálních úřadů. Původní majetek vrchnosti již nadále není označován jako panství, ale jako statek či velkostatek.²¹⁴

²¹³ ZAORALOVÁ, Marie, *Vývoj správy*, s. 258 – 301.

²¹⁴ JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy*, s. 136 – 273.

5. MĚSTSKÉ KNIHY

5.1. Obecný vývoj městských knih

„Pod pojmem městských knih rozumíme takové knihy, které byly zřízeny a vedeny pro právní a správní potřeby a) měst i b) jednotlivých měšťanů různými orgány městské správy.“²¹⁵

Svého úředního charakteru a právní relevance nabývaly městské knihy postupně. Vznikaly v prostředí městských kanceláří, jejichž prudký vzestup je zaznamenán ve 14. a 15. století. Vývoj městských kanceláří ale nebyl ve všech městech stejný. Závisel na velikosti města a na způsobu jeho správy.

První organizované kanceláře vznikaly v královských městech. V Praze je první profesionální městský písař doložen na počátku osmdesátých let 13. století. Byl jím mistr Jindřich. S jeho osobou je spojována první nepřímá zpráva Tobiáše z Bechyně o městské knize ve smyslu výše uvedené definice. Píše se v ní o okolnostech vzniku jakési knihy, do níž byly Jindřichem Vlachem zanášeny nejrůznější záležitosti soukromoprávní povahy. První skutečně dochovanou městskou knihou je staroměstský *Liber vetustissimus*, který byl městskou radou užíván od října roku 1310 k zaznamenávání nejrůznějších právních a správních aktů (kupříkladu městská privilegia, statuta, městské počty, přijímání za měšťany) především pro paměť.²¹⁶ Současně vznikla v Chebu městská kniha psanců, o rok později novobydžovská kniha soudní.²¹⁷

V počátcích kanceláří byl přikládán velký význam listinnému písemnému pořízení. Postupně však vyvstaly požadavky na pojištění právních transakcí pro případ ztráty, zcizení či zničení listinného dokladu, a sice skrze autoritu městské obce. To vedlo k pořízení městských knih v rámci autonomního orgánu, městské rady. První takové knihy obvykle označujeme jako knihy památné. Jejich obsah byl nevyhraněný a zanesená právní pořízení závisela čistě na vůli samotného měšťana, který chtěl zápisem potvrdit nějakou skutečnost. Chápání právní relevance knih dále narůstalo. Postupně

²¹⁵ ŠEBÁNEK, Jindřich – FIALA, Zdeněk – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Česká diplomatika*, s. 169.

²¹⁶ TAMTÉŽ, s. 160 – 174.

²¹⁷ SULITKOVÁ, Ludmila, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku*; TÝŽ, *Městské úřední knihy z Archivu města Brna*; VOJTÍŠEK, Václav, *O studiu městských knih českých*, in: Výbor rozprav a studií Praha 1953, s. 52 – 85.

byly záznamy o úředním jednání vedeny obligatorně, zcela nezávisle na vůli pořizující osoby. Městské knihy se tak na celá staletí staly základem právní jistoty ve městech. Na přelomu 14. a 15. století bylo ve vyspělých městských kancelářích běžnou praxí, že knihový zápis zcela suploval listinné vyhotovení, které již nebylo podmínkou platnosti právního pořízení.²¹⁸

Přímo úměrně potřebám městské rady a narůstající agendě narůstal také požadavek na systematizaci a zpřehlednění. To v konečném důsledku znamenalo diferenciaci písemností podle obsahu a významu. Právě tato hlediska vedla zejména ve velkých městech s vyspělou kanceláří ke vzniku více druhů a typů městských knih, mnohdy i k nárůstu kancelářského personálu s určitou specializací.

V 15. století bylo vedení městských knih přejato i kanceláři menších měst, kde listinné pořízení nejen nepředcházelo knihovým zápisům, ale nebylo vnímáno ani jako přednostní co do platnosti, neboť se zde listinná forma nestačila plně rozvinout. Zápisy v knihách se tedy staly jedinečným právním pořízením, jehož relevance plně dostačovala.²¹⁹

V menších městech obstarávali chod kanceláře a vedení knih jeden až dva písaři či příležitostné písařské síly.

Jak již bylo uvedeno, nejstarší městské knihy bývají označovány souhrnně jako knihy pro paměť. Jejich obsah nebyl přesně vyhraněný. Podle potřeb a úrovně vyspělosti městských kanceláří se mnohdy vydělovaly další druhy knih. Neznamená to ovšem, že v každém městě byly prvními knihami svého druhu knihy pamětní. V tomto ohledu je stupeň našich znalostí limitován stavem zachovalosti knih.

Zájem českých historiků o studium městských knih lze vysledovat již na konci 18. století. Tehdy byli badatelé vedeni spíše zájmy historickými než diplomatickými. Diplomatické aspekty studia se začaly prosazovat až v 19. století. Mezi první, kdo se hlouběji zajímali o městské písemnosti, patřil Josef Emler. Na přelomu století 19. a 20. se zasloužil o dotvoření základů této disciplíny v našem prostředí Václav Vojtíšek, který

²¹⁸ ŠEBÁNEK, Jindřich – FIALA, Zdeněk – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Česká diplomatika*, s. 160 – 174.

²¹⁹ Viz 101. strana přepisu.

podněcoval další rozvoj poznání městské diplomatiky. Stal se ikonou ve svém oboru a v jeho stopách kráčela celá řada významných osobností.²²⁰

Ve 20. století došlo k obrovskému nárůstu zájmu o městské knihy, ovšem pouze nepatrná část z nich se dočkala edičního zpracování a bližšího zkoumání. Největší pozornost byla soustředěna k nejstarším dochovaným městským knihám a jejich zlomkům, dále ke knihám městských financí, rejstříkům městských dávek a ke knihám městského trestního soudnictví.²²¹

Podle dnešního stupně poznání tohoto písemného materiálu lze říci, že nejlépe můžeme městské knihy rozdělit do čtyř skupin, které v sobě zahrnují další podskupiny podle jednotlivých typů. Autorem jednoho z prvních všeobecně přijatelných dělení městských knih u nás byl Václav Vojtíšek v roce 1915. Systém dělení Antonína Haase z roku 1954 dále rozvinul Vojtíškovu metodu tím, že knihy pamětní vytyčil do samostatné skupiny před knihy městské správy a městského soudnictví. Trochu bezúčelným krokem je vyčlenění knih veřejnoprávní působnosti do zvláštní skupiny třídicího schématu, protože ta ztrácí minimálně do 17. století své opodstatnění, jelikož městská agenda v té době nebyla natolik specializovaná. Vytváří ještě skupinu knih, která pojišťuje práva skupin a korporací. Sem byly mimo jiné zařazeny i knihy církevních institucí, městských zařízení a knihy cechovní, které se v současnosti řadí v archivech do sdruženého fondu městských cechů.²²² S rozdělením knih dle obsažené agendy se musel vypořádat také Rostislav Nový ve své evidenční práci, která je soupisem středověkých městských knih v Čechách i na Moravě. Ve svém dělení rovněž zohlednil význam pamětních knih, terminologii mnohdy uzpůsobil jejich nejednotnému obsahu.²²³

²²⁰ Viz ŠEBÁNEK, Jindřich – FIALA, Zdeněk – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Česká diplomatika*.

²²¹ RAK, Petr, *Kadaňské knihy trhů a testamentů z let 1465-1603 a testamentární praxe v Kadani od poloviny 15. do počátku 17. století*, SAP 48, Praha 1998, č. 2, s. 3-106;

²²² SULITKOVÁ, Ludmila, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Praha 2004.

²²³ NOVÝ, Rostislav, *Městské knihy*.

I. Knihy pamětní

Zpočátku se jednalo především o knihy menších měst založené ve 14. a 15. století. Ty v sobě zahrnovaly všechny zápisy, které byly považovány za důležité, bez ohledu na druh agendy. Při jejich vzniku hrály roli spíše pohnutky právní než evidenční. Nalezneme zde např. opisy privilegií, převody nemovitostí, paměťhodné události, městské počty a další. Ani v 15. století, kdy vznikaly zcela samostatné knihy pro vyčleněnou agendu, neztratily pamětní knihy na své oblibě. Naopak, v některých lokalitách vznikaly zcela samostatné pamětní knihy, kam byly zaznamenávány pouze paměťhodné události, tzv. memorabilia. V hojnějším počtu pak nalézáme knihy, ve kterých se vedle pamětních zápisů vyskytovaly záznamy další, například soudní (Heřmanův Městec, Plzeň, Ivančice, Ústí nad Labem, Vodňany), trhové (Dvůr Králové nad Labem, Kostelec nad Orlicí, Prostějov), sirotčí (Boskovice, Náchod), privilegia (Velhartice). U dvou knih z Bystřice nad Pernštejnem použil R. Nový s ohledem na jejich obsah klasifikační termín „*knihy smíšené*“.²²⁴

Za pamětní knihu smíšeného obsahu by se dala označit i *Knihá rozličných starožitných památek Trhové Brtnice*, která byla založena jako kniha pamětní, čemuž také odpovídá celá řada zápisů událostí datovaných do doby před samotným vznikem knihy. Následují záznamy o žalobách a posouzení sporů městskou radou, nemalou měrou jsou zastoupena majetková narovnání, trhové zápisy a obligace.

II. Knihy městské správy

Nejprve se s nimi setkáváme ve větších a velkých královských městech v Čechách i na Moravě, konkrétně v podobě knih finančních. Knihy městské správy byly v některých kancelářích dále rozděleny.

a) Knihy městského zákonodárství

Do nich byly zapisovány zákony a nařízení platná v příslušném městském prostředí. Jedním z nejznámějších je tzv. Gelnhausenův kodex, který vznikl na přelomu 14. a 15. století, je souhrnem městského a horního práva určeného pro královské horní město Jihlavu.

b) Knihy finanční

Zde rozumíme mimo jiné knihy berní, které se na našem území objevují od poloviny 14. století a obsahují informace o odhadech movitého, později i nemovitého majetku

²²⁴ NOVÝ, Rostislav, *Městské knihy*.

např. města Brna, Znojma, Chrudimi, Olomouce a dalších; berní rejstříky označované jako pomocné písemnosti vznikaly přímo při výběru městské berně a sloužily k evidenci vybraných peněz; radní (též purkmistrovské) počty dochované z Brna, Berouna, Jindřichova Hradce či Soběslavi; rejstříky královské pozemkové daně a nejrůznější účetní knihy městských hospodářských úřadů či zřizovaných komisí. Jejich množství a různost byly v tom kterém městě závislé na míře hospodářské aktivity.

c) Knihy městské správy v užším smyslu

Objevují se ve druhé polovině 15. století a na počátku století 16. v souvislosti s rozšiřováním písemné agendy. Sloužily jako speciální písemné pomůcky administrativy, měly systematizovat, unifikovat a usnadnit provoz městské kanceláře. Mezi pomocnými kancelářskými knihami nalezneme formuláře; kopiáře; konceptáře; registra přijaté a odesílané korespondence, která jsou ve spojení s kopiářem dochovaná např. z olomoucké městské kanceláře; knihy právních ponaučení a knihy privilegií.²²⁵

III. Knihy městského soudnictví

Tato kategorie městských knih je velmi rozsáhlá a terminologicky velmi komplikovaná. Zahrnuje v sobě agendu civilní a trestní, která nebyla vždy důsledně oddělována, často nalézáme v městských knihách záznamy, v nichž se prolíná agenda městského soudnictví a městské správy.

Kompetence k výkonu soudní moci prošla v českých a moravských městech nestejným vývojem. Od 13. století náležel výkon soudní pravomoci ve sféře civilní i trestní městskému rychtáři,²²⁶ postupně docházelo, zejména ve větších městech, k oddělování rady a soudu. Vytvořila se jakási dvoukolejnost, která měla za následek podvojně vedení knih. V menších městech se neodrazila, soud i rada zde tvořily jednotný celek, který se odlišoval pouze osobou představeného - rychtáře a purkmistra, knihy tak byly vedeny v jednoduše řadě.

²²⁵ ŠEBÁNEK, Jindřich – FIALA, Zdeněk – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Česká diplomatika*, s. 160 – 174.

²²⁶ JORDÁNKOVÁ, Hana – SULITKOVÁ, Ludmila, *Rychtářské knihy z Archivu města Brna jako významné prameny k výzkumu kriminality v raném novověku*, ČMM 120, 2001, č. 1, s. 175 – 186.

- a) Knihy civilního soudnictví
 - Knihy městského soudu (rychtář a rada) – z nesporné agendy městských soudů vznikaly knihy testamentů či kšaftů – znojemská a českobrodská kniha testamentů; knihy svatebních smluv, např. z Lipníka nad Bečvou; knihy zástav; obligací; kvitancí; knihy přijímání za měšťany a další.
 - Knihy delegovaných soudů
- b) Knihy trestního soudnictví – např. knihy psanců; knihy práva útrpného, do nichž se zapisovaly výpovědi na mučidlech, knihy půhonné,²²⁷ knihy černé, krevní či smolné, kterým se dostalo hojného edičního zpracování.²²⁸

IV. Knihy vzniklé z přenesené veřejnoprávní působnosti města

- Knihy sirotčí, které evidovaly a vedly majetek osiřelých, který spravovala městská rada do doby jejich plnoletosti.
- Knihy městských zařízení

Způsob vedení knih byl v každém městě specifický. Toto schéma slouží pro orientaci a jako pomůcka pro rozřazení, popřípadě zařazení městských knih podle významu. Řekněme, že takto by vypadal ideální stav městské kanceláře. V žádném městě však nebyly vedeny všechny výše uvedené druhy a typy knih. Navíc jsou naše představy o městských knihách dány jejich mírou zachování.

Pokusy o sjednocené vedení městských knih se projevují až v době josefínských reforem, zároveň s úsilím o prosazení jednotného způsobu vedení pozemkových knih. Výsledkem bylo zřízení unifikovaných hlavních knih v městských kancelářích. Ty se ujímaly jen velmi pomalu.²²⁹

²²⁷ FRIEDRICH, Gustav, První kniha půhonná z let 1383-1407, Desky dvorské království Českého, díl 7., Praha 1929.

²²⁸ PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Smolná kniha městečka Divišova*; CIRONIS, Petros (ed.), *Knihy černá nebo smolná*; KNEŠL, Edmund – ŠTARHA, Ivan – VERBÍK, Antonín (edd.), *Černá kniha*; VERBÍK, Antonín (ed.), *Krevní kniha*.

²²⁹ TRANTÍREK, Miroslav, *Vliv státu na vývoj městských a gruntovních knih na Moravě a ve Slezsku do roku 1849*, SAP 10, 1960, č. 2, s. 105-181.

6. PAMĚTNÍ KNIHA MĚSTEČKA BRTNICE Z 18. STOLETÍ

6.1. Prostředí vzniku brtnické pamětní knihy

Brtnice se nazývá městečkem od roku 1366. Z roku 1383 pochází nejstarší dochované kovové pečetidlo, na kterém je vyryto „*Gemeinde Markt Pirnitz*“ s figurální rytinou.²³⁰ V důsledku husitských válek velmi utrpěla a stala se opět pouhou vesnicí. Znovu byla na trhové městečko povýšena roku 1486 Matyášem Korvínem.

Písemný materiál, do kterého spadá i pamětní kniha, vznikl z činnosti městské rady a byl ukládán do blíže nespecifikované obecní spisovny. O způsobu vedení a organizaci městské kanceláře se zachovalo jen velmi málo informací. Lze předpokládat, že Valdštejnové, kteří dbali o vzdělání svých poddaných a hospodářský i kulturní rozkvet městečka, dohlíželi zároveň na pořádek ve věcech radních. Z dob jejich vlády se mezi městskými písemnostmi dochovala některá privilegia či jejich pozdější opisy. Cenná jsou registra purkrechtní pro koupi polí a luk s počátečními zápisy z roku 1586.

Přímo z provenience městské kanceláře pochází také originální pergamenová listina z roku 1600 se dvěma zavěšenými pečetěmi, skrze kterou se rada a obec městečka Brtnice zavazují platit knězi Chytraeusovi a jeho nástupcům místo desátku 230 zlatých ročně.²³¹

V pobělohorském období vznikla *Knih pamětní domu radního v Brtnici* z let 1645-1765, která ale obsahuje minimum zápisů. Některé z nich jsou zaznamenány i v *Knize rozličných starožitných památek* vzniklé v roce 1728 se zápisy událostí z let 1597-1728. Za zmínku stojí i německy psaná *Registra úroku svatojiřského a svatováclavského* z let 1655-1705 či *Index městečka Brtnice* se zápisy z let 1655-1816, který obsahuje gruntovní a daňové seznamy brtnických poplatníků. Dále se dochoval německy psaný *Protokol vysokého hraběcího Collaltovského soudu městyse Brtnice* z let 1701-1709,²³² ve kterém jsou zaznamenány opisy výslechnů delikventů, rozhodnutí pražského apelačního soudu a vyúčtování nákladů za procesy a popravy. Z let (1525)1651-1650 pocházejí zápisy z *Gruntovních knih kladení peněz městyse Brtnice*

²³⁰ SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 338.

²³¹ SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 6.

²³² TAMTÉŽ, inv. č. 24.

Trhové,²³³ které obsahují zápisy o koupích a prodejích gruntů se zpětnými záznamy od roku 1525. Ke knize je připojen i jmenný rejstřík majitelů gruntů.

Celkem je ve fondu dochováno 17 listin z let 1486-1830, osm úředních knih z let 1586-1816. Mnoho důležitých písemností bylo zničeno zejména požárem v roce 1760, kdy vyhořela budova radnice.²³⁴ Pamětní kniha o tomto požáru mlčí, nalézá se zde jen nepřímá zmínka v obligaci Bartoloměje Svobody, který zdůvodňuje v pořadí druhou vysokou půjčku v krátké době slovy: „*ponjevač Bůh Všemohoucí na nás takovou metličku dopustil, že můj dům v nově vystavený v roku 1760 do gruntu se vším mým měním vyhořel, takže sem sobě nemohl jináče pomoci, chtěl sem zase podruhé můj dům stavět*“.²³⁵

K dalším ztrátám došlo ve čtyřicátých letech 20. století, kdy byla radnice rekonstruována a městské písemnosti na přechodnou dobu nevhodně uloženy.²³⁶

Vzhledem k tomu, že Brtnice byla poddanským městečkem a sídlem vrchnosti, byly některé knihy týkající se městské agendy uloženy ve vrchnostenské kanceláři a zápisy do nich se děly pod dozorem vrchnostenských úředníků. Další písemnosti spojené s chodem městečka se tedy nachází ve fondu Velkostatek Brtnice, který je uložen v MZA Brno.

Jazykem většiny písemností byla čeština. Vlivem cizojazyčné vrchnosti, židovského obyvatelstva, ale také narůstajícími zásahy státu, nalézáme v archivu městečka množství německých záznamů. Čeština převládá i v pamětní knize, která obsahuje dílem i zápisy německé. Týkají se především brtnických Židů a jihlavských měšťanů.

Víme, že Brtnice měla v určitých obdobích svého konkrétního městského písaře. V roce 1645 je jako přísežný písař v *Knize pamětní domu radního* uveden Jan Pardubský.²³⁷ V letech 1700-1709 byl městským písařem Jiří Leywurz, který vedl protokol spisů hrdelního a kriminálního soudu.²³⁸ V roce 1728, kdy byla založena *Knihla rozličných starožitných památek*, byl jako městský přísežný písař v protokolu uveden

²³³ SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 25/a

²³⁴ ZAORALOVÁ, Marie – JANÁK, Jan, *Přechod od feudalismu*, s. 208.

²³⁵ Viz 134. strana přepisu.

²³⁶ RÁČEK, Bohuslav – SVOBODA, Jan, *Obecní úřad*.

²³⁷ SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 17, *Knihla pamětní domu radního městyse Brtnice 1645 - 1765*.

²³⁸ ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví*, s. 168.

Gottfrid Jiřík Vollgart, kterého patrně nahradil jiný nejmenovaný písař. V roce 1748 zanechali v jiné městské knize podpis Kristián Antonín Michálek, *syndicus juratum*, nebo v roce 1750 Karel Kožený, *městský písař*.²³⁹ V pozdějších zápisech pamětní knihy figurují písaři František Heppill (1751-1762), označený mimo jiné jako spolusyndikus, Jan Štěpán Kosárek (1765-1768) a další, bezejmenní písaři, jejichž rukopis se vyskytuje i v dalších městských knihách.²⁴⁰ V roce 1764 se v purkrechtních registrech setkáváme ještě se jménem Karel Jan Kertler nebo Gärtler.²⁴¹

Dochované informace neumožňují, proniknout hlouběji do problematiky vedení, uspořádání a personálního obsazení městské kanceláře. Lze se ale domnívat, že v kanceláři působil trvale vždy alespoň jeden městský písař, který podléhal purkmistrovi a městské radě. Obstarával nejspíš převážnou část městské agendy. V některých obdobích byli v kanceláři zaměstnáni i dva písaři. Vzhledem k ojediněle se vyskytujícím zápisům, které se vyznačují jiným rukopisem, můžeme pouze spekulovat, že byli v případě nutnosti zastoupeni dalšími osobami. Mohlo jít o jiného písaře, písaře ze zámku, nebo například o některého z radních či místního kantora.

A. K. Hoffmann píše: „*Kancelář obecní se nalézá v poschodí radnice v místnosti prostorné a přívětivé. Nejdůležitější listiny archivu uloženy jsou v bedně kováním zdobené, která uvnitř nese nápis: Frantz Hoffmann, Buergermeister, Thomas Boudar, Kassier, Pirnitz, den 15. April 1840. Neu gebaut ist die Kasse.*“²⁴²

Víme, že v šedesátých a sedmdesátých letech 17. století byli jmenováni čtyři kostelníci, dva hospodáři špitálu, dva výběřčí poplatků, dva mýtní, tři hajní, jeden hospodář mlýna a dva hospodáři pily, přičemž dva posledně jmenovaní byli městskými úředníky. Jak a zdali vůbec nějak zasahovali do městské agendy, nelze z dochovaných materiálů zjistit.

Předchůdkyní popisované knihy je patrně *Knih pamětní domu radního městyse Trhové Brtnice*²⁴³ založená roku 1645. Kapacita této knihy nebyla zdaleka naplněna. Ve výstavných kožených deskách zdobených slepotiskem s bohatými ornamenty a figurálními motivy je vloženo celkem 41 listů, popsáno je však pouze 24 stran o

²³⁹ SOkA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 21.

²⁴⁰ Viz přepis.

²⁴¹ SOkA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 21.

²⁴² HOFFMANN, Alois Karel, *Městys Brtnice*, s. 15.

²⁴³ SOkA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 17.

rozměru 31 x 19,5 cm. První zápis pochází z roku 1650, pak následují další zápisy, které nejsou chronologicky řazené. Nacházejí se zde i záznamy z doby, kdy již dávno existovala pozdější, námi sledovaná pamětní kniha. Není tedy zcela jasný důvod, proč se zapisovalo současně do obou pamětních knih, ve kterých se mísí jednotlivé záznamy. Snad se původní kniha ztratila, byla za ni pořízena náhrada a po jejím znovunalezení byla opět využívána k občasným záznamům, možná šlo o iniciativu rady, která chtěla založit a vést vlastní pamětní knihu z čistě prestižních důvodů.

6.2. Vnější popis rukopisu

Pamětní kniha městečka Brtnice byla v protokolu o svém vzniku nazvaná *Kniha rozličných starožitných památek*. Dnes je uložena v SOkA Jihlava ve fondu *Archiv obce Brtnice* pod inventárním číslem 18. V *Dějínách Brtnice a připojených obcí*, doposud nejobsáhlejší práci o brtnické historii, je citována jako *OÚ Brtnice, kn. č. 18*. Přepis části textu knihy se nachází v inventáři k fondu Archiv města Brtnice.²⁴⁴ Kniha je citována v mnoha dalších pracích a článcích.

Původní nerestaurovaná vazba je vložena do silně poškozených desek z kartonového papíru, které mají rozměry 31 x 20,5 x 2 cm a jsou zdobeny mramorováním. Patrné jsou zbytky tmavé kůže v hřbetní části a ve vnějších rozích desek, na kterých je malým písmem zapsaná poznámka 11f (zlatých) 30x (krejcarů).

Uvnitř knihy na přední desce jsou přilepeny dva štítky. Růžový lístek s černě tištěným nápisem „*Národopisná výstava československá v Praze 1895 Z. P.*“, na něm je rukou připsáno: „83/7 *Ořechovičky Ll*“. Kniha nejspíš byla na výstavě prezentována, bližší zprávy o tom ale nemáme. Bílý štítek nese tištěný nápis „*Okresní archiv v Jihlavě, pobočka v Brtnici, 18, Grafia 31 – 61*“. Na hřbetu se nachází bílá přelepka s popisem „*Brtnice 18*“.

Pamětní knihu tvořilo původně nejspíš 57 papírových listů, které byly uspořádány do 13 složek s nestejným počtem listů. Použitý papír má nažloutlý odstín, struktura povrchu je znatelně rýhovaná.

Na použitém papíře lze nalézt 2 různé filigrány. Ve všech případech jsou umístěny v přehybu listů, jsou tedy hůře dokumentovatelné. První filigrán představuje krácejícího dvouocasého lva s korunou nesoucího žezlo a jablko. Figura je umístěna na

²⁴⁴ RÁČEK, Bohuslav – SVOBODA, Jan, *Obecní úřad*.

břevně, které je zakončeno liliemi. Jedná se o značku papírny ve Vrchlabí. Papír s touto průsvitkou tvoří strany 0 – 40. Další doklad stejného filigránu pochází z písemnosti datované rokem 1777, zde je na druhém půlarchu doplněn nápisem HoHenelb.²⁴⁵

Druhý filigrán je vyobrazením slunce tvořeného dvěma soustřednými kruhy, do kterých jsou vepsána velká písmena IHS, pod nimi se nachází tři hřeby symbolizující tři Kristovy hřeby. Na některých filigránech je snad patrný kříž, který vybíhá z písmene H. Po obvodu se střídá 20 rovných a zvlněných paprsků. Jde o takzvané bernardinské slunce, hlavní atribut sv. Bernardina Sienského, člena a reformátora františkánského řádu. Znak později převzal řád jezuitský. Původ této papírenské značky se mi nepodařilo dohledat. Vzhledem ke zvolené symbolice lze spekulovat, že jde o papír z provenience některé z františkánských či jezuitských papíren.²⁴⁶

1. složka obsahuje 5 listů
 2. složka obsahuje 6 celých listů a půl listu dalšího
 3. – 13. složka obsahují po 4 listech
- 1 list je vložen volně

Celkem je v knize 56,5 listu, to je 226 stran. První dvě čisté stránky a úvodní protokol nejsou číslované. Následující strany jsou paginovány patrně dodatečně černou tužkou. Celá paginace je provedena jednou písařskou rukou od 1 do 220 vždy ve vnějším horním rohu stránky. K této paginaci je přihlíženo i v edičním zpracování a při citacích textu knihy, přičemž *Prothocol* je označen číslicí 0.

Na některých listech je s ohledem na použitý inkoust i rukopis zřejmě naznačena foliace, kterou provedl původní písař. Některé stránky mají tedy dvojitě číslování – 61/32, 63/33, 67/33, 113/41, 115/42, 117/43, 121/45, 123/46, 125/47, 127/48, 129/49, 131/50, 132/51, 133/52, 134/53, 135/54, 136/54, 137/55, 139/56, 147/58. Na prvních číslovaných foliích je patrný systém, který se ale postupně rozpadá a končí.

Zápisy jsou psány více druhy inkoustu v odstínech od světle hnědé, přes tmavší až po výrazně černý. V závislosti na koncentraci inkoustu se v některých částech textu

²⁴⁵ ZUMAN, František, České filigrány 18. století, in: *Rozpravy České akademie věd a umění*, Praha 1932, s. 30-31.

²⁴⁶ HEROLD, Miroslav, *Jesuit.cz*, 2006 [cit. 2011-04-07], Jezuitský znak IHS, Dostupné z WWW: <<http://www.jesuit.cz/ihs.php>>.

vyskytují rozpitá a hůře čitelná písmena či slova. Na některých místech prosvítá text z opačné strany.

Úvodní *Prothocol*, je vepsán do dvojitého rámečku o vnějších rozměrech 18 x 22 cm. Vnější rohy rámování zdobí lilie. Nad textem je připojená perokresba ornamentálního kříže. Následující strany jsou ohraničené vertikální zdvojenou linkou, která se nachází vždy 3 cm od vnějšího okraje levé stránky a vnitřního okraje stránky pravé. Tato úprava pokračuje až do strany číslo 27. Následující strany nejsou nijak ohraničeny.

Text na stránkách 80, 114, 117, 120, 122, 123 a 127 je křížem přeškrtnut, tento písarský zásah však nebrání jeho čitelnosti. Na stránkách 57 – 61, 72, 73, 82, 97, 98, 103, 105, 106 je text rozdělen do dvou sloupců.

Ne vždy ideální podmínky uložení se podepsaly na fyzickém stavu rukopisu. Desky knihy jsou silně poškozené, patrné jsou známky působení vlhka, hmyzích škůdců i nešetrného zacházení. Viditelné je zejména poškození v důsledku políť pravého horního rohu knihy neznámou, zřejmě mastnou tekutinou, která zasáhla všechny vrstvy listů, nejviditelněji strany 39 – 141. U některých je ztížená čitelnost z důvodu transparentnosti papíru. Zde se v sobě prolínají texty dvou stran. Inkoust si i zde zachoval stálost a nerozpil se.

Některá slova textu jsou podtržena červenou tužkou, taková úprava je vždy předznamenána tečkou stejné barvy na začátku příslušného řádku. Jedná o dodatečnou úpravu v případě hůře čitelných slov nebo obtížně interpretovatelných výrazů. Podtržena jsou slova Malczata (str. 0), recreati (str. 6), starostě (str. 7), 3. S[vatý] Kvar (str. 7), Landavie (str. 12), Aypiklovi (str. 17), 111 ss (str. 21).

6.3. Vnitřní popis rukopisu

Knihy obsahuje zhruba 203 záznamů sepsaných v letech 1728 – 1768. K uváděným počtům zápisů je třeba přistupovat opatrně s ohledem na skutečnost, že ne každý zápis byl datován přesně. Mohlo se tedy stát, že zápisů bylo ve skutečnosti více, jen byly řazeny věcně za sebou bez data vložení, jak je tomu například u výsledků osob. Proto jsem zápisy v edici nečíslovala. V některých případech je rovněž obtížné přesně specifikovat zápisy a přiřadit je k příslušnému typu městské agendy. Mnohdy z důvodu přílišné stručnosti, jindy jde v jednom vkladu o prolínání několika agend. Zvolila jsem tedy jednoduché dělení, které má přibližně vyjádřit poměr různě charakterizovaných zápisů.

V úvodním protokolu, který tvoří zároveň titulní stranu rukopisu, nalezneme jména osob podílejících se na vzniku pamětní knihy. První zápis informuje o privilegiích, která městečko Brtnice ve své historii obdrželo. Jedná se o udělení práv trhů Matyášem Korvínem v roce 1486, Ferdinandem II. v roce 1564 a konečně rozšíření o další dva trhy skrze Leopolda I. Další a zároveň nejobsáhlejší ze všech zápisů je věnován historii a zásluhám rodu Collalto počínaje rokem 959. Další 19 pamětních zápisů ze 17. století a 16 zápisů stejného charakteru ze století 18. je vedeno chronologicky a datováno do doby před samotným vznikem knihy. Zachycují informace o událostech v rodině Collalto, meteorologických a astronomických jevech,²⁴⁷ přírodních úkazech,²⁴⁸ o cenách, válečných hrozbách, morových epidemiích, mýře roboty, požárech a nadpřirozených úkazech. Zajímavý je „*Vejtach obecních zvonů ze starých knih v rathauzi majících*“,²⁴⁹ který je možná jediným informačním zdrojem o dnes již neexistujících zvonech, protože v dochovaných městských knihách jsem na podobné informace nenarazila.

Přínosné jsou i zápisy výsledků, které dokladují skutečnosti, že se venkovští lidé v 18. století alespoň zhruba řídili hodinami.²⁵⁰

²⁴⁷ Viz 10. strana přepisu – kometa zvaná Richaud z roku 1698.

²⁴⁸ Viz 10. a 11. strana přepisu – popisován nálet saranče stěhovavé (*Locusta migratoria*), který postihl Evropu v roce 1693. Více MLČEK, Lukáš, *Historické nálety sarančat ve střední Evropě jako indikátor klimatických podmínek*, bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno 2010.

²⁴⁹ Viz 21. strana přepisu.

²⁵⁰ Viz 73. a 101. strana přepisu.

Čistě pamětní charakter si zápisy uchovávaly až do roku 1735, kdy byl zaznamenán jediný zápis týkající se obnovení městské rady. Poté byly zápisy na mnoho let přerušeny. Dalším záznamem je informace o složení přísahy nového městského písaře Františka Heppilla ze 14. května. Rok není uveden, následuje však latinská formule „*Francisca Heppilla, syndika*“ z 1. května 1751. Lze se tedy domnívat, že přísaha se uskutečnila téhož roku a byla zapsána dodatečně.

Nový písař začal knihu opět hojně využívat. V roce 1751 je připsáno 39 záznamů, dalších 18 roku následujícího. V roce 1753 se vyskytuje 36 zápisů, roku 1754 jich bylo pouze 14. Některé záznamy jistě byly psány pro paměť, měly však ponejvíce charakter soudní (sporný i nesporný), přičemž sporné převažovaly. Od roku 1755 kolísá počet záznamů mezi jedním až devíti, převážnou část tvoří obligace. V letech 1758, 1764²⁵¹ a 1766 nebyl proveden žádný zápis.

Z jazykového hlediska jsou zápisy psány převážně česky, 31 zápisů je německých, jeden kratičký zápis je psán latinsky. Latina se v textu vyskytuje obvykle v datacích a právních formulích. V některých zápisech se mísí čeština s němčinou.

V roce 1763 se objevuje první obligace, v níž jako věřitel figuruje bratrstvo sv. Anděla Strážce založené v Brtnici v roce 1688. Jednalo se o náboženské bratrstvo při kostele Nanebevzetí Panny Marie, které bylo tvořeno bratry paulány. Jeho majetek v letech 1783-1784 činil 1186 zlatých.²⁵²

²⁵¹ Vyskytuje se zde zápis, jehož datování je problematické, byl vložen mezi lety 1763-1765.

²⁵² ORLITA, Zdeněk, Bildergalerie katholischer Mißgebräuche. *Náboženská bratrstva jihlavského kraje ve světle josefínských účetních výkazů*, in: *Mezi Jihlavou a Vídní 1700-1900*, Jihlava 2006. s. 111 – 126.

6.4. Písaři

V celém rukopisu lze rozlišit sedm písařských rukou, z toho tři písaře známe jménem. Pro zjednodušení jsem k označení písařských rukou použila počáteční písmena abecedy. Ke každému písaři je připojen popis jeho rukopisu a charakteristiku jím vedených zápisů. U stránek, na kterých se vyskytují rukopisy více písařů je užito dělítko X/1, X/2. Pro lepší názornost je na závěr připojena tabulka, která ukazuje podíl jednotlivých písařů na zápisech a rozmezí let, ve kterých byly vklady učiněny.

V inventáři k fondu Archiv města Brtnice²⁵³ jsou identifikováni písaři pouze dva.

Písař A

Měský přísazní písař Gottfrid Jiřík Vollgart je jmenován hned v úvodním *Prothocolu*, dále se jeho jméno nevyskytuje, pouze z podoby písma lze usoudit, že sám vedl pamětní zápisy do roku 1731, na stránkách 0 – 26/1. Jazykem zápisů je výhradně čeština s občasnými převzatými slovy z latiny a němčiny. Text je psán českou novogotickou kurzívou, která se prolíná s humanistickým písmem.

Písmo působí úhledným dojmem, je dobře čitelné. Tvary liter jsou okrouhlé, s mírným sklonem doprava. Písmo vykazuje silnější duktus. Mezi slovy i řádky jsou pravidelné rozestupy.

Typický je způsob datování, které je ve většině případů uvedeno slovy „Letta *Panie*“. Zcela specifický tvar má minuskulní písmeno **o** na začátku slova. Je tvořeno jedním příným tahem od vrchu dolů, smyčkou, okrouhlým tahem směrem nahoru a konečnou smyčkou na vrcholu. Písmeno **u** je v českém textu důsledně označováno svíslou vlnovkou, stejným nabodeničkem je označeno v textu písmeno **z** (čteme jako ž), nebo spřežky **cz** (čteme jako č), **rz** (čteme jako ř). Užívá nefunkční zdvojení souhlásek ve slovech *radda*, *žitto*, *letta*, *offčírně*. Na mnoha místech je využíváno zkratk pro označení měny **xr** (*krejcar*), **fr** (*florén*). Množství zkratk náleželo šlechtickým titulům (*S.Rs.K.*, *G.W.K.*). Jejich výklad není zcela jasný, protože užívání titulatury písařem bylo volné a proměnlivé, spojovalo latinskou a německou titulaturu. Pro označení svatý užíval majuskulního **S**:

Vollgartovo písmo se nachází mezi lety 1725 – 1735 i v registrech purkrechtních.²⁵⁴

²⁵³ RÁČEK, Bohuslav – SVOBODA, Jan, *Obecní úřad*.

Písař B

Jméno tohoto písaře nelze dohledat. Zajímavé je, že jeho písařská ruka začíná v půli zápisu události datované rokem 1731, na stránce číslo 26 na 18. řádku. První část napsal písař A, v půli věty jej vystřídal písař B a pokračoval na stránkách 27 a 29, kde končí jeho písařská ruka zápisem z roku 1735. Rukopis má podobný charakter jako ten předešlý. Písmo je okrouhlé, působí však velmi zběžným dojmem, má slabší duktus a je nakloněno více doprava. Jednotlivé litery nejsou pevně svázány. Mezery mezi slovy jsou rovnoměrné, řádkování je nepravidelné. Celkový vzhled textu působí dojmem, že nešlo o příliš zkušeného písaře. Majuskulní **H** se více podobá písmenu **G**.

Stejný rukopis nalezneme i v purkrechtních registrech²⁵⁵ v zápisech z let 1737 – 1747.

Písař C

Pisatelem zápisů na stránkách 30 – 63, 66 – 117, 120/2 – 129/1, 147 a 217 z let 1751 – 1762 byl František Nepomuk Heppill. V pamětní knize je zápis o Heppillově přísaze složené před „*počestným ouřadem*“ 14. května, zřejmě roku 1751.²⁵⁶ Pod rukama v pořadí třetího písaře změnily původně čistě pamětní zápisy svůj charakter na agendu soudní spornou i nespornou.

Jméno písaře je v knize uvedeno hned na několika místech, nejprve jako „*Franciscus Heppill, syndicatus officium*“,²⁵⁷ dále jako „*Markhschreiber Frantz Heppill*“,²⁵⁸ „*Frantz Johannes Heppill, notarius jurath*“,²⁵⁹ „*Frantz Heppill, sindig*“.²⁶⁰ V podpisech písaře lze nalézt drobnou nesrovnalost, kdy v jednom z předešlých zápisů se podepsal jako Frantz Johannes Heppill, v zápisu z 10. června 1754 už stojí „*Frantz Nep[omuk] Heppill, měský písař*“.²⁶¹ Další jmenovitá zmínka o Frantzi Heppillovi

²⁵⁴ SOkA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 21, *Registra purkrechtní pro koupi polí a luk 1586 – 1805*.

²⁵⁵ TAMTÉŽ.

²⁵⁶ Viz 30. strana přepisu.

²⁵⁷ Viz 31. strana přepisu.

²⁵⁸ Viz 39. strana přepisu.

²⁵⁹ Viz 45. strana přepisu.

²⁶⁰ Viz 75. strana přepisu.

²⁶¹ Viz 115. strana přepisu.

pochází ze záznamů, ve kterých figuruje jako dlužník. V jednom je označen za spolusyndika. Je tedy zjevné, že v městské kanceláři byli v té době zaměstnání minimálně dva písaři.²⁶² Ve druhém případě je zmíněn jednoduše jako Frantz Heppill.²⁶³

Dne 28. dubna 1762 je zaznamenáno „*rukojenství*“, ve kterém pan Martin Zelený ručí za spolehlivost pana Francze Heppila, „*syndicuhsa*“.²⁶⁴ Poslední zmínka o témže písaři pochází z obligace, která již není psána Heppillovou rukou. Byla zanesena dne 21. března 1763 a hovoří se zde o půjčce „*panu syndicusovi bejvalýmu brtnickému*“. Pod obligací je na místě dlužníka uveden „*Frantz Nep. Heppil, syndicus brtnici*“.²⁶⁵ Heppillovy zápisy se nachází i v dalších městských knihách, ty prokazatelné, například v gruntovní knize,²⁶⁶ končí rokem 1761.

Heppillovo písmo se v průběhu času různě proměňovalo. Zprvu drobné, úhledné a pravidelné litery se v některých zápisech rozšiřují a protahují. Proměnlivost v textu je patrná i v závislosti na užitém jazyku. Český text je psán českou novogotickou kurzívou, německý text kurentem, latinská slova a formule jsou psány humanistickým písmem. Některé iniciály jsou psány s velkou pečlivostí, téměř kaligraficky.

Zkratky platidel jsou **fr** pro florény, **xr** pro krejčary a protáhlá **ss** pro kopy (sexagena). Den zkracuje minuskulním **d**, jehož poslední tah je zakončen dlouhou neuzavřenou pravotočivou smyčkou pod řádkem. V německých textech zesiluje na některých místech slovo und připsáním **t** (undt). Sloveso werden/worden bývá zkráceno po písmeno **d**, které je opět protaženo směrem dolů. Na konci textu místy zkracuje Burgmister a Radda na **B a R**.

Písmeno **u** je v českém textu důsledně označováno svislou čárkou. V případě některých slov dochází k nefunkčnímu zdvojení písmen, zejména u **l** (dalla, stallo) a **d** (radda), dále ve slově kopa je zdvojeno **p**. Písař vynechává písmeno **t** ve slově otce (oce) a **d** ve slově dceru (ceru). Užívá německou, latinskou i českou dataci, v některých případech zkracuje názvy měsíců (7bris, 8bris, 9emb, Xmb, Janua). V letopočtu místy vynechává **1** a píše pouze poslední trojčíslí (752, 752, 753).

²⁶² Viz 120. strana přepisu.

²⁶³ Viz 127. strana přepisu.

²⁶⁴ Viz 128. strana přepisu.

²⁶⁵ Viz 129. – 130. strana přepisu.

²⁶⁶ SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 23, *Index městečka Brtnice se zápisy gruntovními a daňovými a seznamem daňových poplatníků 1655 – 1816*.

Část zápisů působí velmi zběžným dojmem, nachází se zde mnoho zkrácených výrazů. Z jejich obsahu lze usoudit, že byly psány v rychlosti z diktátu nebo bezprostředně při výslechu osob. Některé zápisy týkající se výslechů jsou rozděleny do dvou sloupců. V levém se nacházejí otázky, v pravém odpovědi vyslychané osoby.

Pro tuto písařskou ruku je charakteristický výrazný sklon doprava. Duktus je nerovnoměrný, a text proto působí velmi dynamicky. Písař C nevyužíval celou psací plochu stránky. Nezřídka se na stránce nachází jen několik řádků textu.

Posoudíme-li celkový písemný výstup Františka Heppilla, musíme konstatovat, že šlo o velmi zkušeného a obratného písaře.

Písař D

Jde o autora dlužního zápisu ze strany 120. Ten je datován rokem 1756. Písmo vykazuje stejné znaky jako písmo Gottfrida Jiříka Vollgarta, je však psáno o celých 25 let po posledním Vollgartově pamětním zápisu. Na rozdíl od předešlých zápisů jsou zde patrné drobné změny. Písmo působí roztřeseně. V případě, že se opravdu jedná o stejného autora, jsou tyto rozdíly s ohledem na tak veliký časový odstup pochopitelné. S Vollgartem písaře spojuje stejný sklon písma i způsob psaní majuskulního **M**, **C** a minuskulního **d**, **s**, **k**. Až na jednu výjimku ve slově dlužených pracuje tento písař shodně i s nabodeníčkem nad **u** a **z** (ž).

Stejně písmo nalezneme také v zápisech z roku 1747 a 1750 v purkrechtních registrech.²⁶⁷

Písař E

Jméno písaře neznáme. Je autorem dvou dodatečných obligačních záznamů, které pocházejí z roku 1763. Obligace jsou dosti obsáhlé, psané na stranách 129/2 – 132.

Zápisy jsou vedeny česky. Datace, právní formule a funkce zúčastněných jsou psány latinsky. Písař užívá i komolenou němčinu (per Purgermeister Ambt et Rath). Písmo je většího modulu, se sklonem doprava. Rozestupy mezi slovy jsou širší a pravidelné. Smyčky a dřívky písmen, která jsou protažena nad a pod základní psací linku, se místy prolínají, přesto je text dobře čitelný. Od ostatních písařů jej odlišuje velikost písma a způsob psaní jednotlivých liter. Zcela specifické je například majuskulní **W**,

²⁶⁷ SOkA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 21.

kteřé vypadá spíše jako **M**, na jehož třetím dříku je ve spodní části malá smyčka. U číslice **5** se břevno nedotýká dříku a je spíše kolmé k řádku. Minuskulní **s** má v části nad linkou střídavou délku. Zkratka pro zlatý má podobu **fr**, dále užívá majuskulního **P** jako zkratku pro pan/pán, ale i páter, **O** pro otec, písmeny **S^{ho}** zkracuje svatého. Zajímavý je výraz „*nevyhnutedlnej*“, který se nachází v obou obligacích.

Stejný písař provedl v roce 1763 několik zápisů do purkrechtních register.²⁶⁸ Ve všech případech figuruje pod zápisy jméno Nicolao Mathiáš, označovaný jako konšel (consul). Snad byl oním příležitostným písařem právě on.

Písař F

Opět neznámý písař, který je pisatelem dvou obligací na stránkách 133 a 134. Obě byly zapsány shodně 17. července 1765, jejich platnost se ale vztahuje k letům 1759 a 1760. Věřitel a dlužník jsou v obou případech stejné osoby. Pod obligacemi jsou podepsáni „*Bartolomej Swoboda, Consule D[omi]n[u]s Joanne Khegler, Wenceslaus Swoboda Judice*“;²⁶⁹ je možné, že jeden z uvedených je zároveň pisatelem textu.

Písmo je drobné, ale dobře čitelné. Stránky jsou písařem plně využity, text je psán v pravidelných řádcích. Jednotlivá písmena ve slovech na sebe nejsou vždy pevně vázána (brt nicz ký, př ič iny). Duktus písma je středně silný, smyčky písmen nacházející se pod hlavní linkou jsou často vyplněné inkoustem. Zvláštností je majuskulní **M**, na jehož prvním dříku je jeden tah v podobě smyčky navíc. Minuskulní **w** má velmi oblé tvary.

Jazykem obligací je převážně čeština, úvodní datace a několik dalších slov roztroušených v textu mají původ v latině. Závěrečná datace druhé obligace je psána česky, čteme zde: „...*dne 18. září 1760.*“²⁷⁰ Jde o první české pojmenování měsíce v celé pamětní knize. Jediné zkratky, které písař užívá, jsou **Dns** (dominus) a **fr** (florén).

Rukopisem stejného písaře byly v roce 1765 vedeny zápisy v purkrechtních registrech.²⁷¹ V gruntovníci²⁷² nalézáme jednotlivé záznamy v letech 1763, 1765 a 1777.

²⁶⁸ SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 21.

²⁶⁹ Viz 133. a 134. strana přepisu.

²⁷⁰ Viz 134. strana přepisu.

²⁷¹ SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 21.

²⁷² TAMTÉŽ. inv. č. 23.

Písař G

Posledním písařem, který do knihy zapisoval, byl Jan Štěpán Kosárek. Jeho první zápis je datován rokem 1767. Jde o zpětný záznam obligace z roku 1763. Celkem zaznamenal 12 jednotlivých obligací, některé jsou zapsány hromadně. Jazykem zápisů je čeština i němčina, časté jsou latinské právní formule. Jako u předešlého písaře, nalézáme i zde české označení měsíců v roce (červen, listopad).

Obligace mají vyspělou diplomatickou formu, jednalo se pravděpodobně o velmi zkušeného písaře. S jeho jménem se setkáváme až u druhé obligace. Podepsán je jako „*Jann Štěpán Kosárek, nový městský písař.*“²⁷³ Pod prvním zápisem není mezi svědky uveden, podle rukopisu je ale zcela patrné, že šlo o téhož písaře. Další podpis se nachází pod hromadně zanesenými obligacemi, kde čteme: „*Johann Steph[an] Kosárekh, P[irnitz] T[rhovej] městský písař.*“²⁷⁴ Oba zmíněné podpisy jsou za příjmením Kosárek doplněny písařskou finesou, která tvarem připomíná majuskulní **M** či **N**, je však přizdobena mnoha tahy. Následují prosté podpisy „*Jann Štěpán Kosárek, městský písař*“²⁷⁵ a „*J[ann] Kosárek, nový[?] m[ěstský] písař*“²⁷⁶ a „*Joannes Steph[an] Kosárek, scriba con[sulari]*“²⁷⁷

Podobně jako u předchozího písaře, je písmo drobnější a dobře čitelné, je ale více protáhlé, s výraznějším sklonem doprava. Působí velmi úhledně. Jednotlivá písmena na sebe plynule navazují. Mezi slovy a řádky jsou pravidelné rozestupy. Textem jsou pokryty stránky 135 až 142 bezezbytku. Minuskulní **s** psané uprostřed slova má velmi krátkou část nad hlavní linkou. Majuskulní **H** se skládá ze dvou souběžných dřívků. Na druhém dřívku dole je smyčka, která se stáčí vně směrem vzhůru. Tahem vlevo volně přechází do břevna, následuje tah zpět. **W** jako předložku užívá písař v majuskulní formě. Pro rýnský zlatý užívá zkratku **fr.** Hojně Kosárek zapisoval také do purkrechtní knihy,²⁷⁸ kde lze jeho zápisy vysledovat až do roku 1788. Kosárekův rukopis je patrný i v zápisech gruntovní knihy, zde končí rokem 1786.²⁷⁹

²⁷³ Viz 137. strana přepisu.

²⁷⁴ Viz 140. strana přepisu.

²⁷⁵ Viz 141. strana přepisu.

²⁷⁶ TAMTÉŽ.

²⁷⁷ Viz 142. strana přepisu.

²⁷⁸ SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 21.

²⁷⁹ SOKA Jihlava, f. Archiv obce Brtnice, inv. č. 23.

Přehled písařů pamětní knihy

písař	jméno písaře	časové rozmezí
A	Gottfrid Jiřík Vollgart	1728 – 1731
B	neznámý	1731 – 1735
C	František Nepomuk Heppill	1751 – 1762
D	neznámý	1756
E	neznámý	1763
F	neznámý	1765
G	Jan Štěpán Kosárek	1767 – 1768

Podíl písařů na vedení pamětní knihy

strana	písař	rok	poznámka
0 - 22	A	1728	
23, 24/1	A	1729	
24/2 – 25/1	A	1730	
25/2 – 26/1	A	1731	
26/2 – 27	B	1731	
28			prázdná
29	B	1735	
30 – 53/1	C	1751	
53/2 – 63	C	1752	
64, 65			prázdná
66 – 73	C	1752	
74 – 75	C	1753	
76/1	C	1752	
76/2 – 106/1	C	1753	
106/2 – 114/1	C	1754	
114/2	C	1755	
115 – 116	C	1754	
117/1	C	1755	
117/2	C	1756	
118, 119			prázdná
120/1	D	1756	
120/2 – 122	C	1757	

123	C	1759	
124 – 125/1	C	1760	
125/2 – 127	C	1761	
128 – 129/1	C	1762	
129/2 – 132	E	1763	
133 - 134	F	1765	
135 – 141/1	G	1767	
141/2 – 142	G	1768	
143 – 146			prázdná
147	C	1755	
148 – 216			prázdná
217	C	?	drobné poznámky
218 – 220			prázdná

7. ZÁVĚR

Hlavním záměrem této diplomové práce bylo zpřístupnění pamětní knihy městečka Brtnice formou kritické edice. Přestože jsem text rukopisu transkribovala, snažila jsem se zachovat charakter a formální znaky jazyka pramene. Všechny editorské zásahy do původního textu jsou uvedeny v ediční poznámce.

V doprovodném textu jsem se pokusila stručně popsat dějiny Brtnice od samého počátku do půli 19. století. Obsáhleji jsem se pak věnovala době, ve které pamětní kniha vznikala. Určitý přesah vznikl v popisu historie rodu Collalto, který na Brtnici pobýval do 2. světové války. Společně tak můžeme sledovat vývoj Brtnice, kdy se z čistě zemědělské osady, stalo prosperující řemeslnické a tržní městečko. Další události ovlivnila nejenom pobělohorská změna majitele panství, ale i následující léta, během kterých bylo obyvatelstvo sužováno válečnými útrapami, požáry a epidemiemi. Časté morové rány na počátku 18. století zapříčinily odklon císařské silnice Vídeň – Praha a tím dočasnou stagnaci řemesel, obchodu i prestiže.

Dochovaná městská agenda není příliš rozsáhlá. Navíc se v té době omezovala pouze na záznamy, které byly nutné pro evidenci majetku, placení daní a odvodů. Zevrubné zkoumání pramenné základny nám sice napoví víc o organizaci městské samosprávy, ale ani tyto informace nejsou komplexní a dávají nám pouze tušit celkový systém.

Pamětní kniha byla v tomto případě odklonem od prosté úřednické rutiny. Nalézáme v ní snahu o vyjádření poměrů, ve kterých lidé žili, neobvyklých událostí, které je vytrhly z koloběhu všedních dní. Zejména Gottfrid Jiřík Vollgart zanechal pestrou škálu informací, jež měly sloužit pro paměť současníkům i jejich potomkům. Za Vollgartových nástupců se ale obsah knihy naklonil do roviny majetkoprávní a byl využíván především k zápisům obligačním.

Tento typ archiválií je zajímavý především tím, že neudává pouze statistické údaje v číslech omezené na sdělení jména a majetku. Pamětní knihy přibližují lidské osudy v hlubším kontextu. Je zajímavé sledovat zvyklosti tehdejšího obyvatelstva, čím se zabývali, co považovali za neobvyklé. Konkrétně *Knihy rozličných starožitných památek* dává tušit, jak těžký byl život na přelomu 17. a 18. století a jak tenká byla hranice mezi blahobytem a bídou.

Přesto, že jsou v *Prothocolu* knihy uvedeny osoby, za jejichž úřadování byla kniha pořízena, zřejmě již nezjistíme, kdo a proč konkrétně zavedl impuls k založení

takové knihy. Šlo nejspíš o osobu, která si plně uvědomovala, jakou hodnotu mohou mít takové informace pro budoucí generace. Dnes můžeme jen litovat, že ačkoli se ve fondu Obecního úřadu Brtnice dochovaly hned dvě knihy zvané pamětní, nepřeneslo se nadšení zakladatelů na jejich nástupce a mnoho stránek tak zůstalo bez paměti.

Na samý závěr zbývá uvést, že jsem považovala za praktické shromáždit v průběhu práce veškeré informační zdroje a vytvořit tak co nejúplnější bibliografický přehled k dějinám Brtnice. Celý text je proto opoznámkován nejen odkazy na použitou literaturu a archivní či elektronické prameny, ale i zdroji, které dále rozšiřují pouze naznačená témata, na něž nezbyl na stránkách této tematicky vymezené práce prostor.

8. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny nevydané:

Národní archiv Praha

Deník Zdeňka Brtnického z Valdštejna, opis, sbírka opisů, sign. B21, Opis deníku Zdenka Brtnického z Valdštejna.

Moravský zemský archiv Brno

Rodinný archiv Collaltů
inv. č. 1811, 1950, listy

Státní okresní archiv Jihlava

Archiv města Jihlava

inv. č. I, soudní protokol, f. 30 vb.

inv. č. III, radní kniha, f. 54 vb r. 1420, f. 67 va r. 1422.

Cechy Brtnice

inv. č. 1, Cechovní řád 19. května 1604.

inv. č. 2, Listina z let 1661-1696, artikule.

inv. č. 3, Obnovení cechovních artikulí.

Archiv obce Brtnice

inv. č. 17, *Knih pamětní domu radního městyse Brtnice 1645 - 1765.*

inv. č. 18, *Prothocol aneb založená kniha rozličných starožitných památek 1529-1768.*

inv. č. 18a, *Obecní kniha pamětní, 1921.*

inv. č. 2, Ověření opisu privilegia Zdeňka a Buriana, 25. dubna 1604.

inv. č. 21, *Registra purkrechtní pro koupi polí a luk 1586 – 1805.*

inv. č. 23, *Index městečka Brtnice se zápisy gruntovními a daňovými a seznamem daňových poplatníků 1655 – 1816.*

inv. č. 24, *Protokol vysokého hraběcího collaltovského soudu městyse Brtnice. 1701 – 1709.*

inv. č. 25/a, *Gruntovní knihy kladení peněz městyse Brtnice Trhové, 1651 – 1659.*

inv. č. 338, pečetidlo.

inv. č. 6, Listina městské rady Matěji Chytraeusovi, 29. července 1600.

Prameny vydané:

- BRANDL, Vincenc (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IX*, Brno 1875.
- CIRONIS, Petros (ed.), *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573 - 1630 s přílohou pozdějších čarodějnických procesů*, Státní okresní archiv Rokycany 1995.
- EBELOVÁ, Ivana a kol. (edd.), *Pamětní kniha města České Lípy 1461-1722*, Ústí nad Labem 2005.
- FLODR, Miroslav (ed.), *Pamětní kniha města Brna z let 1343-1376*, Brno 2005.
- FLODR, Miroslav (ed.), *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století 1-3*, Brno 1990-1993.
- FRIEDRICH, Gustav (ed.), *První kniha půhonná z let 1383-1407*, Desky dvorské království Českého, díl 7., Praha 1929.
- HOFFMANN, František (ed.), *Popravčí a psanecké zápisy jihlavské z let 1405-1457*, Praha 2000.
- CHLUMECKÝ, Petr – CHYTIL, Josef (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VII*, Brno 1858.
- KNESL, Edmund – ŠTARHA, Ivan – VERBÍK, Antonín (edd.), *Černá kniha města Velké Bíteše*, Brno 1979.
- PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617-1751*, Praha 1977.
- POLIŠENSKÝ, Josef (ed.), *Zdenka Brtnického cesta do Anglie, 1600*, in: Kol. autorů (edd.), *Česká touha cestovatelská*, Praha 1989.
- SPÁČILOVÁ, Libuše – SPÁČIL, Vladimír (edd.), *Památná kniha olomoucká (kodex Václava z Jihlavy) z let 1430-1492, 1528*, Univerzita Palackého v Olomouci 2004.
- VERBÍK, Antonín (ed.), *Krevní kniha městečka Bojkovic, 1630-1721*, Uherské Hradiště 1971.

Literatura:

- BALCÁREK, Pavel, *Brtnice ve víru třicetileté války*, in: JANÁK, Jan a kol. (edd.), *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988, s. 133 – 149.
- BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*, Praha 2000.
- BRETHOLZ, Berthold, *Die Judenschaft einer mährischen Kleinstadt. Markt Pirnitz im 18. Jahrhundert*, Ročenka Společnosti pro dějiny Židů 2, 1930.
- CVRČEK, V. – JANKŮ, VI., *Historie brtnické lékárny*, Brtnický zpravodaj, srpen 1974.
- FIEDLER, Jiří, *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha 1992.
- HEJHAL, Petr, *Archeologické výzkumy měšťanských domů na náměstí v Brtnici roku 2003*, VSV 14, 2004.
- HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2002.
- HOFFMANN, Alois Karel, *Městys Brtnice na Moravě*, Brtnice 1925.
- HOSÁK, Ladislav, *Počátky města Lipníka nad Bečvou*, in: Nikoli nejmenší na Moravě, Lipník nad Bečvou 1965.
- HOSÁK, Ladislav, *Brtnice, úpadek poddanského městečka, které ztratilo pozici na trasách Vídeň-Praha*, VSM 2005, č. 1, s. 123-125.
- HRUBÝ, František, *Odhady konfiskovaných moravských velkostatků 1622-1623*, ČMM 51, 1927, s. 124-149.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Brněnské hostiny u nejvyššího zemského komorníka na konci 17. století*, in: CHOCHOLÁČ, Bronislav – JAN, Libor – KNOZ, Tomáš (edd.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali prof. dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 489-500.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Collaltovské kuchyňské účty z 2. poloviny 17. století, Příspěvek ke studiu šlechtické každodennosti*, in: Sborník prací FFBU 1994, č. 41, Brno 1994, s. 45-53.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Manželkou nejvyššího zemského komorníka koncem 17. století. Anna Marie Teresie Collaltová*, in: *Historik na Moravě. Profesoru Jiřímu Malířovi k šedesátinám*, Brno 2009, s. 645-655.

- CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka, Dvůr a hosté Františka Antonína hraběte Collalta v Brně koncem 17. století*, in: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999, s. 575-595.
- JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2005.
- JANÁK, Jan a kol., *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988.
- JEŽKOVÁ, Marie – ŠTARHA, Ivan, *Ústřední správa Collaltů Brtnice – Inventář*, MZA v Brně 1962.
- JEŽKOVÁ, Marie, *Velkostatek Brtnice – Inventář*, MZA v Brně 1963.
- JORDÁNKOVÁ, Hana – SULITKOVÁ, Ludmila, *Rychtářské knihy z Archivu města Brna jako významné prameny k výzkumu kriminality v raném novověku*, ČMM 120, 2001, č. 1, s. 175 – 186.
- KÁBA, Arnošt, *Knihy o Brtnici*, 1973, Strojopis.
- KLENOVSKÝ, Jaroslav, *Nedochované památky židovské kultury Moravy a Slezska č. 3, Synagogy*, Brno 2005.
- KLENOVSKÝ, Jaroslav, *Židovské památky Jihlavska*, VSV 10, 1996.
- MAREK, František, *William Shakespeare a jihlavská divadelní tradice: O prvním Čechu, který viděl divadlo zeměkouli*, Jihlava 1964.
- MAŤA, Petr, *Rituál zasnub v deníku renesančního kavalír*, Dějiny a současnost 18, č. 6, 1996, s. 11 – 15.
- MATĚJEK, František, *Z feudální problematiky moravského předbělohorského období*, ČMM 73, 1954, s. 220 – 228.
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – PLAČEK, Miroslav, *Upřesnění stavebně-historického vývoje brtnického zámku v gotickém období*, Sborník KSSPPOP v Brně, Brno 1988, 217 – 230.
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – ZUMPFE, Eva, *Rokštejn, mittelalterliche Burg bei Panská Lhota, Ergebnisse der archäologischen Forschungen aus den Jahren 1981-2001*, AH 27, 2002, 9 – 19.
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Počátky osídlení Brtnicka a nejstarší dějiny obce*, in: JANÁK, Jan a kol.(edd.), *Dějiny Brtnice a připojených obcí*. Brno 1988, 13 – 49.
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Brtnice a její okolí od poloviny 13. století do válek husitských*, in: JANÁK, Jan a kol.(edd.), *Dějiny Brtnice a připojených obcí*. Brno 1988, 51 – 99.

- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Čtvrtá sezóna archeologického výzkumu hradu Rokštejna, k. ú. Brtnice, v roce 1984, Přehled výzkumů AÚ ČSAV 1984*, Brno 1986.
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Záchranný archeologický výzkum na hradě Rokštejně, k. ú. Brtnice, Přehled výzkumů AÚ ČSAV 1983*. Brno 1985.
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk, *Studenti z Brtnice na vídeňské univerzitě*, in: Pocta Janu Janákovi, Matice moravská, Brno 2002, 307 – 321.
- MIHOLA, Jiří, *Řeholníci ve svatých a zbožných skutcích zvláště pevní. K dějinám paulánského konventu sv. Matouše v Brtnici*, in: Mezi Jihlavou a Vídní 1700-1900, Jihlava 2006, s. 127 – 138.
- MIHOLA, Jiří, *FRATRES MINIMI. Německo-česká provincie řádu paulánů v 16. - 18. století*, dizertační práce, Masarykova univerzita, Brno 2007.
- MITÁČEK, Jiří, *Byla v Brtnici komenda řádu johanitů?* In: Zaměřeno na středověk, Zdeňkovi Měřínskému k 60. narozeninám, Praha 2010, 608 – 617.
- MLČEK, Lukáš, *Historické nálety sarančat ve střední Evropě jako indikátor klimatických podmínek*, bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno 2010.
- NĚMEC, Václav, *Brtnický rodák Marianus Klar a piaristé*, VSV 9, 1995, 199 – 203.
- NOBICHT, Jakub, *Lov a myslivost na panství Brtnice za vlády Antonína Rombalda Collalta v letech 1725-1740*, in: Šlechtic mezi realitou a normou, Miscellanea ze studentských prací k dějinám raného novověku, Univerzita Palackého v Olomouci 2008, 163 – 191.
- NOVOTNÁ, Dana, *Obraz města v krajině (na příkladu městských památkových zón Brtnice a Jemnice)*, in: Tvář naší země - krajina domova, 2, Krajina jako kulturní prostor, Lomnice nad Popelkou 2002, 148 – 160.
- NOVÝ, Rostislav, *Městské knihy v Čechách a na Moravě, 1310-1526*, Praha 1963.
- ORLITA, Zdeněk, *Bildergalerie katholischer Missgebräuche. Náboženská bratrstva jihlavského kraje ve světle josefínských účetních výkazů*, in: Mezi Jihlavou a Vídní 1700-1900, Sborník přednášek z konference 25. – 27. 10. 2006, Jihlava 2006, s. 111 – 126.
- Ottův slovník naučný I-XXVIII, Praha 1888-1909.
- PÁTEK, Josef Alois, *Jihlavský okres*, Vlastivěda moravská, Brno 2008.
- PÁTEK, Josef Alois, *Brtnice Trhová, Rokštýn*, Historické rozhledy, Telč 1899, II.
- PÁTEK, Josef Alois, *Okresní hejtmanství jihlavské*, Velké Meziříčí 1888.
- PÁTEK, Josef Alois, *Zaniklé osady na bývalém panství brtnickém v kraji jihlavském*, Nové Jihlavské listy, 1906, IV, č. 2.

- PÁTEK, Josef Alois, *Ze starých pamětí Brtnice Trhové*, Nové Jihlavské listy, 1906, IV, č. 7 – 9.
- PÁTEK, Josef Alois, *Zvony Brtnice Trhové*, Orel Telč, 1889, č. 6 – 7.
- PÁTEK, Josef Alois, *Brtnice Trhová a zboží brtnické*, Velké Meziříčí 1887.
- PÁTKOVÁ, Hana, *Dosavadní ediční zpřístupnění rukopisu 986 Archivu hlavního města Prahy*, in: Osm set let pražské samosprávy, Sborník příspěvků z 18. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, Praha 2002, s. 15 – 21.
- PÁTKOVÁ, Hana, *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis. Život jedné středověké městské knihy*, ČČH 105, 2007, č. 2, s. 393 – 405.
- POLIŠENSKÝ, Josef, *Život a smrt Zdeňka Brtnického z Valdštejna – přítele škol a umění*, Studia Comeniana et historica 12, 1982.
- PRAŽÁK, Jiří, *O diplomatické metodě studia městských knih*, AČ 3, 1953, s. 145 – 162 a 205 – 227.
- PŘIBYLOVÁ, Tereza – SELNEROVÁ, Hana, *Židé v Brtnici*, Brtnice 2006.
- RÁČEK, Bohuslav – SVOBODA, Jan, *Obecní úřad městyse Brtnice – Inventář*, SOKA v Jihlavě 1958 – 1961.
- RÁČEK, Bohuslav – SVOBODA, Jan, *Zlomky Cechů Brtnice – Inventář*, SOKA v Jihlavě 1958 – 1961.
- RADIMSKÝ, Jiří, *Pavláni Brtnice 1646 – 1760, Prozatímní inventář k fondu*, MZA v Brně 1957.
- RAK, Petr, *Kadaňské knihy trhů a testamentů z let 1465-1603 a testamentární praxe v Kadani od poloviny 15. do počátku 17. století*, SAP 48, Praha 1998, č. 2, s. 3-106.
- RICHTER, Václav, *Výroba habánské keramiky v Brtnici u Jihlavy*, Památky archeologické I, 37, 1931.
- SAMEŠ, Vincenc – ZAORALOVÁ, Marie – JEŽKOVÁ, Marie, *Rodinný archiv Collaltů Brtnice - Inventář, svazek I., II., III.*, MZA v Brně 1958.
- SLAVÍK, František Antonín, *Zaniklé osady na panství brtnickém*, ČMM, 17, 1893.
- STRAKOVÁ, Theodora, *Brtnický hudební inventář*, ČMMu 48, 1963, s. 199-234.
- STRAKOVÁ, Theodora, *Hudba na brtnickém zámku v 17. století*, ČMMu 50, 1965, s. 183 – 202.
- SULITKOVÁ, Ludmila, *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343-1619, 0 – 3*, Brno 1998 – 2003.

- SULITKOVÁ, Ludmila, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Praha 2004.
- SVOBODA, Jan, *Římskokatolický farní úřad Brtnice – Inventář*, SOKA v Jihlavě 1965.
- ŠEBÁNEK, Jindřich – FIALA, Zdeněk – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Česká diplomatika do roku 1848, I*, Praha 1984.
- ŠŤOVÍČEK, Ivan a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. - 20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Základy starého místopisu pražského 1-5*, Praha 1865 – 1875.
- TRANTÍREK, Miroslav, *Vliv státu na vývoj městských a gruntovních knih na Moravě a ve Slezsku do roku 1849*, SAP 10, 1960, č. 2, s. 105-181.
- TROJAN, Jan, *Josef Malcát, nástrojový skladatel z Českomoravské vysočiny*, in: *Muzikologické dialogy*, 1988.
- UHLÍŘ, Jiří, *Karel František Tepper, západomoravský barokní malíř*, *Západní Morava* 4, 2000, 17 – 44.
- UHLÍŘ, Jiří, *Karel František Tepper, západomoravský barokní malíř 1682-1738*, Třebíč 2002.
- VEČEŘA, Jan, *Kněžice, Díl I., Domovopis Kněžic u Jihlavy*, Kněžice 1994.
- VILÍMEK, Ladislav, *Židé v Brtnici*, in: *Dotyky. Židé v dějinách Jihlavska*, Jihlava, 1998, s. 67 – 71.
- VOJTÍŠEK, Václav, *O studiu městských knih českých*, in: *Výbor rozprav a studií* Praha 1953, s. 52 – 85.
- ZAORALOVÁ, Marie – JANÁK, Jan. *Přechod od feudalismu ke kapitalismu*, in: JANÁK, Jan a kol. (edd.), *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988, 179 – 212.
- ZAORALOVÁ, Marie, *Dějiny brtnického collaltovského archivu*, SAP 19, 1969, s. 241-251.
- ZAORALOVÁ, Marie, *K vrchnostenskému hospodaření na brtnickém velkostatku a k postavení poddaných*, in: *Sborník k nedožitým padesátinám PhDr. Jiřího Radimského*, Brno 1969, 226 – 253.
- ZAORALOVÁ, Marie, *Období druhého nevolnictví 1648-1740*, in: JANÁK, Jan a kol. (edd.), *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988, s. 162.
- ZAORALOVÁ, Marie, *Od husitství do Bílé Hory*, in: JANÁK, Jan a kol. (edd.), *Dějiny Brtnice a připojených obcí*, Brno 1988, s. 101 – 132.

ZAORALOVÁ, Marie, *Vývoj správy brtnického velkostatku a její písemnosti*, SAP 19, 1969, s. 258 – 301.

ZUMAN, František, *České filigrány 18. století*, in: *Rozpravy České akademie věd a umění*, Praha 1932.

Elektronické zdroje:

HEROLD, Miroslav, *Jesuit.cz*, 2006 [cit. 2011-04-07], dostupné z WWW: <<http://www.jesuit.cz/ihs.php>>.

JIROUT, Vlastimil, *Patricus.info*, 20. 1. 2005 [cit. 2010-12-01], Genealogie české šlechty – Collalto, dostupné z WWW: <<http://www.patricus.info/Panstvo.htm>>.

MAREK, Miroslav, *Genealogy.eu*, 11. 1. 2001 [cit. 2010-11-30].
WWW: <<http://www.geneall.net.htm>>.

STRÁNSKÁ, Eliška, *Dolnizandov.cz*, 21. 1. 2004 [cit. 2011-02-11], Salajna - historie, tipy, zajímavosti, dostupné z WWW: <<http://www.dolnizandov.cz/salajna-historie-tipy-zajimavosti/d-2171/p1=1346>>.

WIKIPEDIE, *Wikipedia.org*, [cit. 2010-12-16], Židé v Brtnici, dostupné z WWW: <http://www.cs.wikipedia.org/wiki/Hlavni_strana>.

VÍT, Martin, *slovník.cz*, Vícejazyčný slovník dostupné z WWW: <<http://www.zjihlavy.cz/zc1-zide-v-brtnici>>.

ZANONI, *Zjihlavy.cz*, 25. 4. 2007 [cit. 2010-12-16], Židé v Brtnici, dostupné z WWW: <<http://www.zjihlavy.cz/zc1-zide-v-brtnici>>.

9. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AÚ ČSAV	Archeologický ústav Československé akademie věd
AH	Archaeologia historica
AMB	Archiv města Brna
CDM	Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae
ČČH	Český časopis historický
ČMM	Časopis Matice moravské
ČMMu	Časopis Moravského muzea
ed.	editor
edd.	editoři
f.	fond
FFBU	Filozofická fakulta Brněnské univerzity
inv. č.	inventární číslo
kol.	kolektiv
KSSPPOP	Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody
MZA	Moravský zemský archiv
NA	Národní archiv
např.	například
OÚ	Obecní úřad
s.	strana
SAP	Sborník archivních prací
SNM-A	Sborník Národního muzea v Praze. Řada A (Historie)
SOkA	Státní okresní archiv
sv.	svatý
VSM	Vlastivědný sborník Moravskobudějovicka
VSV	Vlastivědný sborník Vysočiny

10. PŘÍLOHY

10.1. Ediční poznámka

Při prepisu pamětní knihy jsem jako vodítko využila ediční zásady pro vydávání novověkých pramenů.²⁸⁰

Brtnice se nacházela na hranici německého jazykového ostrova, jehož centrem byla Jihlava. V městysi se prolínala čeština s němčinou, ve slovníku se odrážela také slova latinského původu.

Na vedení knihy se postupně podílelo sedm písařů v rozmezí let 1728 – 1768. Je pochopitelné, že se od sebe jednotlivými pravopisnými projevy liší. Snažila jsem se příznačné odlišnosti respektovat a zachovat jejich podobu i s ohledem na možné využití pramenů z jazykového a morfologického hlediska.

Pro německy psané části rukopisu jsem zvolila transliteraci. Prošel tedy jen několika formálními úpravami, aby bylo jasně zřetelné, jak dobře písař daný jazyk ovládal a jak se ve znalosti jazyka odlišoval od svých kolegů.

Český text je upraven transkripcí tak, aby byl co nejlépe srozumitelný, a zároveň si zachovával svá specifika.

Při označování jednotlivých stránek jsem brala na zřetel číslování dokumentu, které bylo provedeno dodatečně, pravděpodobně některým z pozdějších písařů či badatelů. Úvodní *Prothocol* není číslován, pro účel edice jsem ho označila [0]. Stránky jsou tedy paginovány od [0] do [220]. V místě kde je naznačena původní foliace, jsem ji vžila za lomítko [113/41].

V celém prepisu (českých i německých částí) byla zachována struktura textu, včetně dělení stran a odstavců. V místech, kde byl text rozdělen na sloupce, bylo dodrženo stejné schéma. Souvislé pasáže, které byly písařem přeškrtnuty, jsou přepsány do špičatých závorek < >. Jednotlivá slova, přeškrtnutá z důvodu opravy stylizace textu, nebyla přepisována. Zpravidla se totiž stejná slova nachází v jiném místě věty či zápisu. Ponechána byla slova, která se opakují bezprostředně za sebou. V několika případech se v původním textu nalézají závorky, v prepisu jsou značeny kulatými závorkami ().

²⁸⁰ ŠŤOVÍČEK, Ivan a kol., *Zásady vydávání*.

V originále podtržený text byl podtržen i v přepisu. Nečitelná slova jsou každé jedno značena třemi tečkami v hranaté závorce [...], slovo s nejistým čtením je označeno [?].

Zkratky jsou přepsány podle originálu a důsledně rozepisovány do hranatých závorek (f[lo]r[enus], s[vatý], werd[en], H[err], s[exagena]). Nebylo provedeno jejich sjednocení. Krejcar je v originálním textu označen písmenem x nebo xr. Aby bylo možné rozepsat zkratky, nahradila jsem je v přepisu k[reuzer] a kr[euzer].

Číslice v rukopisu jsou psány arabsky. Jedinou výjimku tvoří zkratka měsíce Xbris (Decembris). Ta je rozepsána stejně jako 7bris (Septembris), 8bris (Oktobris), 9bris (Novembris) v plném znění. Vyjadřuje-li číslovka v textu pořadní jméno panovníka, je přepsána římskou číslicí s tečkou (Rombald X., Leopold I.). Ostatní číslovky zůstávají arabské, řadové jsou psány s tečkou. Letopočet je často vynechán, nebo je psán za pomoci tří posledních číslic, doplněn je v hranatých závorkách ([1738],[1]746).

Potud jsou editorské zásahy do českého i německého textu shodné. Nyní následuje podrobný výčet zásad, které byly použity při přepisu české jazykové části pamětní knihy.

- V zájmu srozumitelnosti nebyla dodržena vždy přesná větná konstrukce. Originální text byl rozdělen do několika vět. Hranice slov, pokud to jejich tvar dovoluje, přepisují do dnešní podoby. Pokud písař rozdělil slovo na konec jedné a začátek druhé stránky, přepsala jsem ho vcelku.

- Velká písmena jsem upravovala v souladu se současnou pravopisnou normou. V textu jsou časté projevy úcty náboženským i světským autoritám (S[vatý] Anděl Strážce, Jeho císařská a královská Milost). Zde ponechávám velká písmena.

- Grafémy i/y ve významu samohlásky jsou v textu upraveny podle dnešní pravopisné normy. Pokud vyjadřují fonetickou či jinou zvláštnost textu a jeho autora, jsou ponechány podle předlohy. Koncové ij se je přepsáno jako í nebo íí. Dle potřeby je upravena i délka i/y na í/ý.

- Diagraf ie nebo ye, kterým je psáno vyslovované ě, je nahrazeno ě (Matiej – Matěj, osobnie – osobně, miestys - městys). Podobné je to v případě diagrafu ia (ziadný – žádný, ziadost – žádost).

- Grafémy u, i, y, j, v, w jsou nahrazovány jako souhlásky či samohlásky dle významu v textu (podezřeleych – podezřelejch, sprawedliwa – spravedlivá). Výjimka zjednodušování w je v příjmeních, která mají německý původ (Weltz).

- Dvouhláska au se přepisuje na ou (auřad – ouřad, rakauský – rakouský). Ve vlastních jménech, v německém textu a v místech, kde si to vyžaduje výslovnost, je ponechána (Augusti, Tauber, drauhou – ve smyslu drahou).
- Grafém g se transkribuje jako j (Giřík – Jiřík) v případě, že nevyjadřuje hlásku g (Gottfrid). Grafémy g, k jsou ponechány dle předlohy (purgmistr i purkmistr, lekátství). Stejně tak jsou podle předlohy ponechány grafémy k, c, q, t (capucínů, respectu, tractirován, fundati, reliquijemi).
- Grafémy s, z přepisují podle dnešního pravopisu. Stejně tak předložky s, z a předpony s-, z- (rostrhal - roztrhal).
- Vyskytuje-li se skupina hlásek di, ti, ni před samohláskou, zjednoduší je na d', t', ň (Štiastek – Šťastek, odniaty - odňaty).
- Podle předlohy ponechávám i aspirované th (létha), zh (zhraly).
- Ponechávám psaní protetického h, j, v (vořechy, vobecní, vodkap). Nadbytečné grafémy ponecháváme i v místech, kam byly vloženy ve shodě s výslovností (vejřejný, odpustsky).
- Nepotlačuji dialektismy (přilétel, všech dědicův).
- Respektuji oproti současnosti rozdílné psaní písmen h, ch ve slovech (lechké, Bůch).
- Zdvojené souhlásky byly zjednodušeny v místě, kde nebyly čteny (radda - rada, raddní – radní, letta – léta). Výjimku tvoří jména a slova cizího původu (Gottfrid, tupplovaný). Naproti tomu jsem ponechala dle originálu souhlásky, které se dnes píší zdvojeně (viný/vinný, pana/panna)
- Psaní souhláskových skupin ponechávám v souladu s originálem (nevyhnutedlnej, cera, oce, stlustý, mučedlnice).
- Spřežky přepisují podle výslovnosti: ss jako š (vssecky – všecky), cz jako č nebo c (czasu – času, Brtniczi - Brtnici), rz jako ř (porzadně – pořadně) pokud si to žádá výslovnost. Přepisována je i spřežka tz (Maltzat – Malcát, Frantz – Franc, Peltz – Pelc). Výjimka je opět u slov a příjmení cizího původu (Weltz, shancze)
- Střídavé psaní grafémů v, f ponechávám.
- V přepisu zůstala zachována i rozdílná podoba sou, sme, sem.
- Výrazy, které ve své psané podobě vykazovaly prvky původního jazyka (honestíroval, tractírován, fundati, respectu, pagage, Angela), prošly pouze interpunkční úpravou. Z textu je pak patrné, v jaké formě píšá cizí a přenesená slova do českého textu přenášel, jak je ovládal a v jakém tvaru byla kdysi užívána. Minimální úpravou prošly

také názvy místní (Pürnitz/Pirnitz) a jména osob (Marcus/Marek, Šenfeld/Shönfeld), která nebyla převáděna do jednotné podoby.

V několika málo případech bylo nutné určit přesné datum, protože v rukopisu byl zmíněn pouze svátek. Na určení data jsem použila příručku historické chronologie.²⁸¹

²⁸¹ BLÁHOVÁ, Marie, Historická chronologie, Praha 2001.
2001.

10.2. Edice

[0]

Prothocol:

Aneb založena kniha rozličných starožitných památek léta Páně 1728.

Skrze ten čas pana purmistra Víta Malcáta a spoluradních jeho, též p[ana] městeckýho rychtáře Tobiáše Vethýho, vypsaná skrze měškýho přísažního písare Gottfrida Jiříka Vollgarta.

Karel Vrzal č. 368²⁸²

[1]

Popsání starobylejch pamětí

při našem městys Trhové Brtnice. Předně a především městys naše Brtnice od starodávna od margraběte moravského vystavěné býti muselo, v kterým roce a od kterýho není nám povědomo, jen toliko pečet naše velká stříbrná městecká, to až posavate proukazuje, kterýžto městys velikými milostmi, svobody hrdelním právem a dvouma jarmarky to jest prvním na s[vatého] Filipa a Jakuba a druhým na s[vatého] Jil[j]í, též v každým týho dni sobotním trhem slavné paměti král Mathiáš v roku 1486. milostivě obdařiti ráčil, i podobně jeho císařská a královská milost Ferdinand II. téhož jména císař v roce 1564. znovu hrdelní právo naše, které až posavate držíme, se všema patřícími nadání a svobodami nejmilostivějc potvrdil a vlastní rukou podepsal na budoucí časy.

V roce 1671 dne 12. Februarii skrze milostivou přímluvu Jeho Milosti hraběcí Excell[enci] pana a pána našeho milostivého, slavné paměti Antonína Františka S[?] Rs[?] K[?] hraběte z Collalto od Jeho

[2]

císařské a královské Milosti, slavné paměti císaře Leopolda, ještě s novými dvouma jarmarky, to jest na s[vatého] Cyrila a Mathudia a na s[vatého] Silvestra, milostivě obdařiti ráčila, kterýchžto až po dnešní den všech čtyrech jarmarků, i s dvouma nedělními při každým vinými šenky užíváme. Však ale dva pivovary, obecní lesy a mejto, kterými

²⁸² Vrzalovi bydleli původně v domě č. 200. V roce 1812 došlo v Brtnici k přečíslování domů a číslo bylo změněno na 368. Tento přípis je tedy z doby po roce 1812.

jsme hned od slavné paměti krále Mathiahse a od jinších císařův obdarováni byli, takový skrze velký utíkání a běhy vojenský, nám od našich předešlejších vrchností k jejich užívání odňaty a pryč vzaty jsou.

Slavná Collaltovská familia²⁸³

Že nejstarší jest, proukazuje mnohonásobná papežův, císařův a králův nadání, též mnoha fundatí²⁸⁴ kostelní, všeobecní skutkové a historie, tak tisknutý, jak rukou psaný a přicházejí z Langobartů, ale od kterých králů pochází, proukazuje krále Karla Velikého privilegia, v kterých nadání juris dicti²⁸⁵ a hodnost tej familiae od Langobartů majících confirmuje²⁸⁶

[3]

od roku 959 až do dnešního dne. Linea tej slavné familiae Collaltovské spravedlivá a neturbirovaná²⁸⁷ zůstává. Kdežto s margrabětem Tarvinským²⁸⁸ a jinšíma okolo bydlejícíma pány poroučela, kterýžto knížetství císař Oto III. Rombaldovi II., hraběti z Collalto, v roku 994 potvrdil. Císař Hendrich VI. zase v roku 1190 Rombaldovi IV. znovu konfirmoval, kdežto ta slavná Collaltovská familia nejvíce nejslavnějším císařům římským skrze mnohá léta oudatně a srnatě sloužila. Následovným způsobem: Předně: Perengarovi²⁸⁹, toho jména druhému císaři, Rombald I. hrabě z Collalto; Garimbert I. Ottonovi II.; Rombald II. Ottonovi III.; Ensedijs hrabě Hendrichovi císaři V.; Manfredus a Schenela I. císaři Fridrickovi I.; Rombald IV. Hendrickovi VI.; Ensedijs II. podobně témuž císaři Hendrichovi VI.; Rombald VI. Friedrickovi II.; Schenela IV. Karlovi IV.; Marcus Carel I. též Karlovi IV.; Antonín I. hrabě Sigismundovi²⁹⁰; Vinciquera I. Fridrickovi III. z císařské rakouskej pocházejícímu krve, kterému i Sartorius I. i Antonín III. ve vojně sloužili. Jacub I., Johannes Antonín I. a Vinciquera II. hraběta z Collalto Maximilianovi, císaři.

²⁸³ Rodina (z lat.)

²⁸⁴ Majetek nebo výsady věnované ke konkrétnímu účelu (z lat.)

²⁸⁵ Pravomoce (z lat.)

²⁸⁶ Potvrzuje (z lat.)

²⁸⁷ Beze zmatku, bez nepořádku (z lat.)

²⁸⁸ Markrabě Turínský

²⁸⁹ Berengar II.

²⁹⁰ Zikmundovi Lucemburskému

[4]

Rombald X. nejmocnějšímu Karlovi V., od kterýhožto nejvzáctnější dostal privilegia. Pyrus I. Rudolfovi II. pod Maximilianem, statným vůcem, kdežto taky blíž vody mořské od Turkův zabitej jest. Jacub II. Maximilianovi II., též Ferdinandovi II., císařům, udatně a statečně ve vojně služby své prokazoval. Phillipovi pak, II. španhelskýmu králi, při dvoře i ve vojně služby vykonával. Podobně Maximiliánovi Antonín IV. hrabě z Collalto, obzvláště pak Rombald hrabě, toho jména XI., nejslavnějšímu domu rakouskýmu skrze 32 pořadně let tak při dvoře císařském, jak ve vojně proti rozličným nepřátelům udatně bojoval a dostatečně službu zastával. Totiž: Rudolfovi II., Mathiahsovi a posledně Ferdinandovi II., kterýhožto byl komorníkem a tejnou císařskou radu. Pod Mathiahsem byl k papeži a králi španhelskému legátem učiněn a pod Ferdinandem II. celej císařského armády nejvyšším generálem a nejpřednější radu císařskou, rytířem zlatého flusu.²⁹¹ Podobně Octavian II. Mathiahsovi a Ferdinandovi II. statně v poli službu honestýroval²⁹². Claudius II. Ferdinandovi II. a III., též Leopoldovi I. Claudius III. ve vojně a v lekátství²⁹³ sloužil.

[5]

Octavian III. Ferdinandovi III. vojenský služby zastával. Rombald XII. Leopoldovi I. sloužice nedaleko za Kmar,²⁹⁴ v Uhřích od Turkův zahynul. Antonín V. Leopoldovi tak v poli, jak při dvoře statně a udatně sloužil. Johannes Pavel a Rudolf II. v Uhřích v turecké vojně zahynuli. Antonín František Leopoldovi v největších hodnostech službu svou činil. Leopold a Karel, hraběta z Collalto, nejmocnější císařům služby vykonávali. Nynější náš Milostivý pán, pan Antonín Rombald S[...] R[...]s K[...],²⁹⁵ hrabě z Collalto a S[an] Salvatora podobně jeho císařské a král[ovské] milosti Josefovi a Karlovi VI. sloužití milost dosáhl, komorníkem a skutečnou tejnou císařskou radu učiněn jest. Mladí páni dva, totiž starší jménem Vinciquera v roku 1727 do cizích zemí jel na cvičení, mladší jménem František až posavate studíruje.

²⁹¹ Zkomolenina německého Vlies, tedy rouna.

²⁹² Čestně vykonával (z lat. honesto)

²⁹³ Legátství

²⁹⁴ Szakmár, obec jižně od Budapešti.

²⁹⁵ Zkratky jsou užívány nejednotně, v závorkách je uveden pouze o hypotetický výklad.

Léta Páně 1529 dne 4. Januarii od mnoho lidí s velkým strachem bylo otevřené nebe ještě s hroznými jinšími divy spatřeno.

Léta Páně 1623 a 1624 byla v Brtnici a zde okolečně veliká dražota, tak jen 1 míra pšenice za 24 f[lo]r[énů], míra žita za 18 f[lo]r[énů], míra hrachu za 24 f[lo]r[énů], míra ovsa za 15 f[lo]r[énů], funt²⁹⁶ masa za 30 kr[ejcarů], máz²⁹⁷ másla za 2 f[lo]r[ény],

[6]

klisna neb kůň za 300 f[lo]r[énů], kráva za 100 f[lo]r[énů], tele za 14 f[lo]r[énů], ovca za 15 f[lo]r[énů], pár střevíc za 8 f[lo]r[énů] a pár botů za 15 f[lo]r[énů]. Sud piva za 18 f[lo]r[énů] a jedna podkova za 1 f[lo]r[én] a jiné věci všechny velmi drahé byly. Skrze kteroužto dražotu hladem lidi mřeli a pryč utíkat museli.

Léta Páně 1630. Ferdinand II., císař slavné paměti, když do Prahy z Vídně jel, na cestě palčlivou zimnicí obklíčen jsouce, zde v městys Brtnici, z tej v zámku mezi lipami stojící studně v kostlíku přinešena a ze sklenice vypité vody, uzdraven jest byl, kteroužto studni na památku svým císařským erbem a tuplovaným²⁹⁸ vorlem nejmilostivějc obdarovati a jménem Zlatou studnici nazvati jest ráčil.

Po něm léta Páně 1638. zase do Brtnice přijel Císař Pán Ferdinand III., kterýžto zkhvostně v zámku tractírován²⁹⁹ byl a největší recreáti³⁰⁰ z myslivosti, jak taky v projíždění panských koní míti a sobě oblíbíti jest ráčil.

Léta Páně 1639 slavné paměti G[raf] u[nd] K[ämmerer],³⁰¹ Excell[ence] pán, pan Rombald, toho jména XI. hrabě z

[7]

Collalto milostivě zaporučil dole v městys stavěti klaster, což se dle jeho milostivého poručení stalo. Však pro nedostatečný grund,³⁰² co vystavili, všechno se zase pukalo a routilo. Pročež potom na Horním Městě při panským kostele takovej klášter paulánskej pod titulem s[vatého] Matouša, kostel ale Blahoslavené Panny Marie Nanebevzatí

²⁹⁶ 40-50 dkg

²⁹⁷ Český respektive vídeňský máz, s objemem 1,415 litru, moravský máz s objemem 1,07 litru

²⁹⁸ Dvojitým-dvouhlavým

²⁹⁹ Pohoštění (z něm. traktieren)

³⁰⁰ Zotavení (z lat. recreatio)

³⁰¹ Císařská a královská excelence (z něm.)

³⁰² Základ (z něm. Grund)

vystavěti, v kterýmžto kostele oltářův je všech osum. Totiž: velký Nanebevzetí Panny Marie, druhej s[vaté] Panny a Mučedlnice starostě, třetí s[vatého] Matouše, čtvrtěj s[vatého] Kajetána, pátej s[vaté] Anny, šistej s[vatého] Angela Strážce, sidmej s[vatého] otce Františka de Paula a osmý s[vatého] Jana Nepomuckého. V tomž kostele taky všech cechův veliký korouvě a na věži naše obecní veliký zvony jsou. Podobně taky v královským městě Jihlavě klášter pánů p[áte]rů Capucínů založiti a oba dva fundírovati milostivě jest ráčil a až posavate fundíruje.

V tomž našem městys Brtnici farní kostel od starodávna, v roku pak 1723 půl jeho obnovenýho, založen ke cti a chvále svatého Jakuba Většího, kteréhož jest veliký oltář. 2. jest crucifix,³⁰³ 3. S[vatý] Kvar,³⁰⁴ 4. svatý Josef a 5. Bolestné Panny Marie. Na věži pak dva menší obecní zvony.

[8]

V roku 1645 dne 25. Martii Švejda³⁰⁵ přijel do Brtnice a museli se mu s 900 tallary³⁰⁶ rancírovat³⁰⁷ i také za každú lípu, skrze které se do zámku jde, a z obouch stran je jich 69 lip, po dukátu mu dáti museli, nebo je chtěl všechny dát posekat. Nato musela jak vrchnost, oficíři, kněží, tak taky jinší lidé a obyvatelé brtnický do lesů utíkat a pořadě 14 dní Švejda Brtnici raboval, dobytky zajímal, a kohokoliv z obyvatelův zapopadl, musel mu z kláštera do ležení³⁰⁸ víno a chlib³⁰⁹ nosit a jim sloužit a cokoliv poroučel, vykonat.

Léta Páně 1652 učiněna jest veliká bázeň a křik mezi lidem okolečným strany Turka a při městě Jihlavě co nejčerstvějc mohli, shancze³¹⁰ spravovali.

Léta Páně 1657 dne 3. Augusti mezi 10. a 11. hodinů v noci skrze neopatrnost vznikl se hrozný oheň v městys našem Brtnici a byl veliký vítr ten den, pro kterýžto k ohni žádněj

³⁰³ Ukřižování

³⁰⁴ Snad jde o zkomoleninu slova král, myšleno sv. Eduard, o jehož oltáři se zmiňuje A. K. Hoffmann.

³⁰⁵ Švédové

³⁰⁶ Tolary

³⁰⁷ Vyplatit (z něm. rentieren)

³⁰⁸ V originále lesseni.

³⁰⁹ Chléb

³¹⁰ Obrana, opevnění

přistoupiti mohl. Tenkrátě shořel farní kostel s[vatého] Jakuba, fara, škola, rathaus, panskéj mlejn a jinších sousetských 59 domů i stodolami.

V roku 1661 G[raf] u[nd] K[ämmerer] Excell[ence], pan pán náš milostivý

[9]

Claudius, učiněn jest byl do Engellandu³¹¹ od jeho císařské a královské milosti legátem, kdežto jeho výjezd nešťasný byl a v Pryslu³¹² na cestě svůj život časný s věčností permutíroval.³¹³ Brzy po něm jeho synáček Reinwald³¹⁴ do věčnosti se odebral.

Léta Páně 1668, když G[raf] u[nd] K[ämmerer] Excell[ence], pan pán náš milostivý Antonín František hrabě z Collalto těžkou³¹⁵ nemocí obtížen byl, zaslíbil se blahoslavené Panny Marie Pomocnice na kopečku kapli ke cti a chvále její na své vlasní outraty vystavět, což se taky skutečně stalo a v roku 1673, skrze jednoho pobožného pana p[ate]ra capucína jménem Cosmasa v Steyermarku,³¹⁶ vymalována blahoslavená Panna Marie Pomocnice a jsem do kaple přinešena a od velebného pana faráře Joackima Stanislava Vejvodu s vůlí slavné konzistoře jakožto římskému danou posvěcena jest, v které se již od toho času veliký zázraky a divy staly a stávají.

V roku 1673 dne 16. Aprile zase oheň v městys Brtnici mezi 9. a 10. hodinů před poledním z neopatrnosti lidské vyšel a panskou hospodu, 16 sousetských domů a 5 stodol v nic obrátil.

[10]

Léta Páně 1679 jeho císařská a královská Milost Leopold, I. toho jména císař, byl v brtnickým zámku přes noc, když z Vídně do Prahy před morem ujížděl, a zde svého jednoho dvořanína již morovou ranů nakaženého ve špitále zanechal, z kterýhožto v městys Brtnici veliký mor se strhl a mnoho lidí pomřelo a trval až do roku 1680 přes celej rok.

³¹¹ Anglie

³¹² Brusel (z něm. Brüssel)

³¹³ Obměnil, směníl (z něm. permutieren)

³¹⁴ V rodokmenech uváděn jako Rombald.

³¹⁵ V originále tesskau.

³¹⁶ Ve Štýrsku (Republika Rakousko)

V roku 1689 byla nad městys Brtnici hrozná cometa³¹⁷ vídána, po kterýžto v brzkým čase zase mor následoval a v městys Brtnici 59 osob zemřelo.

V roku 1693 byla všech jinších potentatův³¹⁸ a kurfürstův³¹⁹ peněžítá mince zlechčena, jen toliko císařská zvejšena, kdežto po 15 kr[ejcarech] na 17 kr[ejcarů] a po 6 kr[ejcarů] na 7 kr[ejcarech] se zvejšila a až posavate trvá a berná jest.

V témž 1693. roce dne 15. Augu[sti] letěly okolo Brtnice veliký kobylky, kterýchžto lidé se střelbou a rozličným zvonění a ohněm očekávati museli. Těch zdýlky bylo na míli země a kde na stromy, pod něma se lámaly a listí snědly, trávu na loukách, též i obilí na polích pozhraly³²⁰ a velikou škodu lidem na polích učinily.

[11]

Takový blíž městečka Opatova a Malých Brtniček na zdejším panství na louky a lese se usadili a až do druhého dne ležely.

Léta Páně 1694 zase veliká dražota ve obilí byla, takže pšenice míra za 4 f[lo]r[ény] 15 k[re]jcarů] a žita po 4 f[lo]r[énech], hrách po 4 f[lo]r[énech] 30 k[re]jcarech], podobně sláma velmi drahá byla, pro kterou mnoho lidí velikou nouzi a bídu trpěli.

Jeden pak chudej a potřebnej člověk jménem Honzík³²¹ Přímělkovský měl pár zelených holubů, za kterýžto jemu druhej sedlák jinejch pár holubů a míru žita dáti chtěl, přeci mu je nenechal. Než ten den přiletěl jestřáb a je roztrhal a pryč vzal. Tak potom ani holubů, ani nic neměl.

V roku 1695 od 2. až do 15. Junii byl veliký mráz a led na dva prsty stlustý. Ten velikou škodu jak na stromých, žitu, jak v jinším všem obilí udělal a sláma velmi drahá byla. Taky ten rok bylo mnoho myší a žab v poli, který hrachy a ječmeny přespříliš zhraly a co nesnedly, do dir zanášely a potom lidi z každé takové díry vejnosu po čtvrti i po půl míře nacházeli. Kteří pak z něho jedli, tuze nemocní byli a mřeli.

Léta Páně 1696 na den slavný Boží hod velikonoční³²²

³¹⁷ Patrně šlo o kometu s nejdelším chvostem zvanou Richaud.

³¹⁸ Panovníků (z lat. potentatus)

³¹⁹ Kurfürstů (z něm. Kurfürst)

³²⁰ Požraly

³²¹ V originále Honsík.

³²² 12. dubna 1696.

[12]

mezi 3. a 4. hodinů hořel brtnickej zámek až pod pivovar a ve voboře panská kůlna a chalupa za dvorem, ostatek uhasili.

Roku 1699 dne 27. Julii po poledních udeřil hrom do horního kostela věže, však žádnou škodu neučinil. Též tého roku a dne do zámku skrze komín pana vrchního fejtmana hrom udeřil, dále nic neuškodil, jen devečku v kuchyni omráčil a opálil.

V roku 1700 dne 18. Maii přišla veliká voda do Brtnice a vyvyšovala se na půldruhého sáhu a mnoho rybníků potrhala. Stodole, šatlavu, též několik chalup pobrala a velikou škodu nejenom v městys Brtnice, ale taky po celým panství učinila.

Roku 1701 Jeho královská Milost Josef, král, jak k Landavě³²³ jel, sám osobně po počtě se pustil, pagage³²⁴ pak jeho skrze městys Brtnici jela zpátky, ale sám osobně i se všema sebou majícíma v zdejším zámku přes noc byl a druhej den ráno honbu v hraběcí oboře držel, 16 kusů zvěři zastřelil a dostatečně, jakožto král, tractírován byl.

V tomž 1701. roce bylo velké povětří dne 13.

[13]

Augustii, který velikou škodu na celém zdejším panství jak na domích, na vobilích, tak taky v lesech udělalo, kteréžto škody není možno dostatečně vypsati.

Léta Páně 1706. dne 12. Maii bylo veliké zatmění na Slunci,³²⁵ které od 10. až do 2. hodiny trvalo, takže na nebeské obloze hvězdy k spatření byly.

V roku 1707. dne 11. Martii stala se hrozná a žalostivá příhoda s naším Milostivým pánem panem Leopoldem hrabětem z Collalto tak, že skrze strejce svého³²⁶ o život připraven a kordem proboden jest byl ve Vídni. Bůh všemohoucí dej mu lehké odpočinutí a slávu věčnou. Kdežto oba dva skrze fochtování³²⁷ o život přišli.

V tom 1707 roku dne 4. Aprile stalo se na zdejším panství v přibyslavské papírně, kdež papírnicej tovaryš, který se tam vyučil, večír přivandroval. V noci pak zrádně vdovu

³²³ V roce 1702 se král Josef I. osobně účastnil obléhání německého města Landau.

³²⁴ Myšleno páže

³²⁵ Na českém území jsou zaznamenána od 9. století tři úplná zatmění Slunce. První v roce 878, další roku 1415, zatím poslední bylo pozorováno právě 12. května 1706.

³²⁶ August Jáchym hrabě Sinzendorf

³²⁷ Rozpor (z něm. fochten)

papírnici, syna jejího Gottfrida zamordoval. Druhého pak syna Antonína s tím sekáčem, co hadry v papírni sekají, ukrutně posekal a smrtečně

[14]

ranil. Však skrze přímluvu Blahoslavené Panny Marie Pomocnice v městys Brtnice na kopečku zase zhojen a náležitě uzdraven jest, kterýžto až posavate panským papírníkem je. Ten bezbožník ale nic nevzal a velikým strahem tu noc bosej utekl.

Léta Páně 1708. dne 30. Maii, ten čtvrtek po Svatým Duchu ves Heraltice vyhořely, totiž fara a 10 domů szúsetských a potom uhasili.

V roku 1713. přišel velkej pád na hovězí dobytek, takže v samým městys přes 360 kusů hovězího dobytka zhynulo a na panství mnohem více.

Léta Páně 1715. od 1. Maii až do 11. Decembris, to jest 32 neděl, trval v městys Brtnici mor tak mezi křešťanstvem, jak v židovstvu. Proto jedni s druhým dalejc než na 20 kroků od sebe rozprávět museli a kdekoli v domě se rozstonal, buďto rodičové neb dítky, ihned pryč z městys do lazaretu nešen byl a ostatní ne v domých (z kterých všechny peřiny a jinší šaty spáleny byly), ale v barácích karanténu v hladu, žízni a nouzi vystáti museli.

[15]

Podobně i náš velebný pan farář Johan Hendrich Koranda, který nemocným sloužil, taky nakažen a k doktorovi do hospody nešen byl a s pomocí Božskou zase uzdraven jsouce. Tak jak kdy prve nemocným, tak v lazaretu i v barácích sloužil, a zdravým v Blahoslavené Panny Marie Pomocnice na kopečku mši svatou konal a kázání dělal. Páni patres Paulani zase u kláštera pod podloubím na horním městě mši svatou sloužili a jiné pobožnosti konali, z kterýchžto jeden jménem pan p[áte]r Stanislav ve farním kostele služby Boží a jinší pobožnosti vykonával a přísluhoval. Kdežto velmi truchlivý a bolestné loučení bylo, když dítky rodiče a rodiči dítky z domu nesli do lazareta, věděli a s nima se bolestně loučiti museli a k tomu všemu od šenborských dragounů, kteří okolo městys na vartě leželi, hrozně souženi byli. V kterýmžto čase samých křešťanův 125 osob zemřelo

[16]

a 111 osob se vyhojilo. Židů pak ale 59 zhynulo. Kdežto na den s[vatého] Rocha mor přestal a všichni z lazaretu do baráků vyvedeni byli a qarantánu tam držeti museli. Dne 11. pak Decembris [1715] Brtnice otevřena a všichni z baráků do městys Brtnice do svejch domů a příbytků se navrátili a jedni s druhýma vítajíce se, pro velikou radost plakali a se líbili, kterémužto Rochu, svatému patronu svému, každoročně ke cti a chvále před jeho dnem půst a druhej den zpívanou mši, s[vaté] kázání, potom pak se všemi cechovníma korouvima procehsí celé městys držeti na věčné časy a konati chce a se obligíruje.

Léta 1716 po lidským moru velikej pád na hovězí dobytek přišel a mimo co na panství uhynulo, v městys Brtnici samém 553 k[u]s[ů] hovězího dobytko padlo a zhynulo.

V roku 1723. dne 23. Junii jeho Milost císař Karel VI. s císařovnou a celým dvorem

[17]

jak na korunaci³²⁸ do měst Praských jel, v zdejší zámku přes noc a druhej den přes poledně byl skvostně tractírován, též honbu v panské komárovské oboře držel. Nejmilostivější císař pán 2 dostateční a císařovna paní 1 jelena o 24 parožích zastřelila. Zpátky ale, když se dne 14. Novembris téhož roku navrátili, jeho císařská milost i císařovnou a host dámě známý v zámku střelbu drželi a zase druhej den po snídání teprva do Chlístova, tam se zahřivali, a na poledne do Říмова na sádecký panství přijeli a na noc pak až do Lesonic k J[eho] Mil[osti] hraběti Aypiklovi³²⁹ dojeli a statně tractírováni byli.

V roku 1723 a 1724 dal nám Pán Bůh Všemohoucí lacinost, že míra pšenice za 48 kr[ejcarů] i za 45 kr[ejcarů] byla, žita za 28 kr[ejcarů], hrachu za 30 kr[ejcarů] a oves za 15 kr[ejcarů] k dostání byl.

V roku 1726 zase dražota přišla,³³⁰ kdežto míra pšenice po 3 f[lo]r[énech] 45 kr[ejcarech], hrách po 2 f[lo]r[énech] 30 kr[ejcarech], oves za 1 f[lo]r[én] 9 kr[ejcarů], též každá kopa slámy po 6 f[lo]r[énech] platila a prodávána byla.

³²⁸ Korunovaci

³²⁹ Aipichlovi

³³⁰ V jiných pramenech se hovoří o neúrodě v letech 1725 – 1726. Viz MATOUŠ, Václav. Pamětní kniha cechu ševcovského v Dobrušce, tzv. Petrova kronika z let 1724 -1843. Orlické hory a Podorlicko, 1994, sv. 7. s. 60 – 61.

[18]

Léta Páně 1727 náš Milostpán hrabě mladý jménem Vinciquera do cizích zem s panem hoffmistrem Abentrathem na 4 léta na cvičení se odebral.

Téhož roku dne 13. Julii, jmenovitě na svatou Margitu, vyhořel zdejší pánů patri Paulanů klaster, jen se v něm zapálilo mezi 1. a 2. hodinů po poledních a veliků škodu jak pánům pat[e]rum v knihách a jinších věcech, tak taky slavnému bratrstvu s[vatých] Anjelů Strážců všechny klenoty a světlo shořelo, jim učinilo, kdežto taky dva sousetský blíž kláštera ležící domy do gruntu shořely a v popel obráceni jsou.

Ittem³³¹ jeden jistej sedlák v Přímělkově, velmi chudej, měl pár zelených holuba, za kterýžto druhej sedlák jemu jinejch pár holuba a k tomu jednu míru žita za 4 f[lo]r[ény] chtěl dát, ale on nechtěl vzít. Tak ještě ten den jestřáb přiletěl a holuby mu zelený vzal a roztrhal.³³²

[19]

Povinnost robotní městys Trhové Brtnice bejvala, než obec s mil[ostivou] vrchností do contractu vešla. Totiž to: ze 13 věčích domů sekli louky, ječmeny, ovsa i také takový svážet museli do stodoly.

Ittem z velkých domů, když kam milostivá vrchnost jela, koně dáti museli.

Podobně na Rychlovský rybník 24 fůr, na Štičí 6 fůr a ve oboře pod zámekem 10 fůr pro rozvážení ryb dáti museli at[ak]d[ále].

Tito:

Honza³³³ Chlůpek, Tomáš Komárovský, Franc Chloupek, Tomáš Marek, Matouš Novotnej, Reydtshmidt, Jiří Vethý, Pavel Navrkal, Vencel Novotnej, Jiří Harum, Drapela, Honsa Bazala a Dvořák, též taky kuchyňský dříví co pěší nadělali, vozit do zámku povini byli.

Podsedníci všichni po 4 sáhách a chalupníci po 2 sáhách dříví kuchyňského dělali.

³³¹ Taktěž (z lat. item)

³³² Stejný zápis datovaný rokem 1694 se nachází na straně 11. Tato skutečnost je dodatečně poznamenána i v originálním textu za pravým okrajem.

³³³ V originále psáno Honsa.

Na Rychlovský rybník z malých domů 24 lovců, na Štičí 10 a na voboře pod zámkem 20, a na rybník v Číhadlech³³⁴ 6 lovců dávali.

Ittem sena dělali na Šamoníně za špitálem

[20]

na rybníce a na dvouh panských zákopách. Takový z velkých domů do panské ofčírně a do dvorů odvážívali.

Panský zelí klidit, takový strúhat a šlapat, na panských sejkách obilí přesejpat a přehazovat. Zedníkům při panským díle podávat a do panské zdejší zahrady na roboty chodit museli. Okolo Brtnice jen honit a ty nadjmenované roboty při zdejším jen dvoře a nikde jinde vykonávat povini byli.

Nebyli povini: vořby vykonávat, na vozu vozit, vovse a ječmeny vázat, chmel čkat. V tech robotách počesnej ouřad a starší obecní byli osvobozeni, též všichni soukeníci. K těm robotám byl od milostivé vrchnosti ustanovený panskéj rychtář Tomáš Trybuček, který všem sousedům na roboty poroučel a měl peněz 3 f[lo]r[ény] 30 kr[ejcarů] ittem na pár střevíc z důchodu1 [florén] 12 [krejcarů]

žita sutýho 6 měř

pšeničné pěkné mouky 3 čtvrti

a každým svátkům namístě žemle

pšeničné mouky po 1 mejtník,³³⁵

[21]

hrachu m[íru] 2 č[tvrti]

pohanských kroub 2 [čtvrti]

soli 3 špišky³³⁶

kapry k Štědrému večeru a

Velkýmu pátku 2 kuse

každů várku patok 1 vědro

³³⁴ V originále psáno Wczihadlech. Pro popis místa se zřejmě vžil tento obrat, který v sobě spojoval předložku i místo.

³³⁵ Též metník=3,343 l

³³⁶ Též prostičky – neznámé množství

A když tu milostivá vrchnost byla, každý den jeden bochníček chleba a 2 máze³³⁷ piva. Že tomu tak a nejináče jest, to Tomáš Trybuček a všichni jinší panskými rychtáři bejvali, s jejich dobrým svědomím vysvěcují. V domě radním městys Trhové Brtnice, dne 15. Decembris 1704.

Vejtach obecních zvonů ze starých knih v rathauzi majících a dne 24. Maii a[nno] 1728. na zámek, toho času panu inspectorovi Salomu Abentratovi danej, tak těch na panské věži zavěšených, jak taky na farního kostele věži postavených, kterak a na čí náklad takový litý jsou byly. Totiž to:

Roku 1527 menší zvon na horní věži nákladem obecním a pomocí dvou sester zdejších, měských dcerek Methildy a Lídy, který 111 s[exaginta] míš[eňských]

[22]

darovaly, aby se takový zvon způsobiti mohl, co se taky stalo. Až posavate 16 centů vážící tam zůstává.

Roku 1589 při času s[vatého] Martina³³⁸ dala městys Trhová Brtnice zvon velký v Jihlavě liti s obecním nákladem, který váží 22 centů 50 funtů. Za purmis[tra] pana Jana Pekaře a Jana Dubce na horní věž.

Léta Páně 1672 dne 12. Aug[u]s[ti] dala obec brtnická malý zvon porušený v Jihlavě přelíti. Za purmistra pana Martina Mathiaše, Michala Nobichta, který náležitě váží 227 funtů, na farní věži.

Roku 1678 dne 10. Julii dal se větší porušený zvon při chrámu Páně s[vatého] Jakuba Většího přelíti a váží 380 funtů. Z důchodu obecního a pomocí dobrodinců v Jihlavě litý, za purmistra pana Hans[e] Langa a Martina Mathiáše.

Roku 1728 v měsíci Maii při slavení večerním rozpukl se malý zvon, který 1672 roku v Jihlavě přelítej byl. Znovu skrze jihlavského zvonáře Kristiána přelítej a v Nové Říši skrze vysoce velebného Milostpána praeláta Nepomuca posvěcen jest. Nyní váží 342 funtů. Za purm[istra] pana Veita Malcáta a rychtáře Tobiáše Vethýho.

[23]

V roku 1729 dne 20. Janua[ris] vznikl hrozný oheň u pana Karla Zruckýho, v noci po 10 hodinách při držanej svadbě Jana Tůmu s Johanesa Diviše dceru Annu a to jmenovitě na

³³⁷ Máz= 1,07 l

³³⁸ 11. listopadu.

s[vatého]Fabiána a Šebestiána³³⁹ a vyhořel jeho a pana Tomáše Vetchýho dům, kdežto velebný pana farář sám osobně silně hasiti pomáhal a bylo mnoho snihu ten čas na střeše.

Anno 1729. hrozně dlouhá a hrozná zima byla tak pro lidi, jak hovada a trvala od svatého Martina³⁴⁰ roku 1728 až po řad 26 neděl, kdežto lidé ani dobytka z maštaly nepouštěli, nebo žádné pastvy nebylo a zvíři v lesech mnoho zhynulo.

A[nno] 1729 dne 31. Maii v dědině Uřenovicích³⁴¹ blíz³⁴² Brtnice po poledních hrom aneb posel Boží na poli mezi drobné stádo udeřil a na jednom místě s[ui] v[erbis] 12 kusů svinského a ovčího 42 kuse zabilo. Ten den v městys Brtnici u dvořáka Jakuba Vyskytenského za jeho domem do jeřábu udeřil hrom, ale nic neuškodil.

Dne 9. Junii [1729] v tom roce byl velkej mráz tak, až náležitej na vodách led spatřen byl.

Item po s[vatém] Vavřinci ten den, dne 11. Aug[us]t[ti] 1729, u dědiny Příseky třetí díl od všeho obilí jest skrze krupobitím potlučeno a jeden

[24]

mandel žitnej. Hrom aneb popel Boží zapálil a jednoho člověka sedlckého okrvavěl, že k velkému podivení jest, že ho pořad nezabil. To podobně povětrí v dědině Lhotě takovou škodu na všem obilí i stromích a zelí učinila.

Dne 19. Januari 1730 vyšel oheň v klášterské zahradě mezi 8. a 9. hodině, však nic dalej neuškodil v[?] domě.

V noci dne 15. Februarii [1730] byla hrozná ohnivá zář po celým nebi, takže lidi se domnívali, že někde hoří. Trvala asi hodinu večír po 6. hodině.

Dne 11. Aprile [1730] povídala sama Židovka, veřejně povídala, která nejprve syna porodila a po něm třetí den nějakou potvoru zrodila, která velkou ptačí hlavu a otevřenou hubu ptačí i dlouhej ocas měla a kupodivení všech byla. Pod vodkap scíplá zahrabána byla.

Dne 11. [1730] dito v Nové Říši felčarka Rosina jednýmkrátem čtvero děvčá[te]k porodila, z kterých 2 umrdly a dvě pokřtěny byly a ona 12. den zemřela.

³³⁹ 20. ledna

³⁴⁰ 11. listopadu.

³⁴¹ Dnešní Uhřínovice

³⁴² V originále psáno blis.

A[nno] 1730 od Jeho římské císař[ské] a královské Milosti v měsíci Maii byl náš Milostivý pán, pan hrabě, k volení jeho papežské milosti legátstvím do Říma vyslán, odkud sebou tělo s[vatého] s[?] Fidelis přivezl.

[25]

A[nno] 1730 roztlúkl se brtnicej farní věži³⁴³ zvon, který v Jihlavě byl litej v Septembri a zase jest v Brně přelitej v měsíci Novemb[ri] téhož roku skrze Sigmunda Kerkra a váží 491 funt. Takovej jest posvěcen jménem s[vatý] Roch od důstojně velebného a vysoce učeného jeho Milost pána praeláta zabrdovského.³⁴⁴

Téhož roku [1730] veliká zima velmi časně přišla a až do S[vatého] Duchu pořadně trvala a sních místem po S[vatém] Duchu ležel. Skrze kteroužto zimu tak silný větry na mnoho místách všecky žita vyhynuly, kdežto žita míru po 48 kr[ejcarech] byla, potom pak za některou neděli přes 1 f[lo]r[én] 30 kr[ejcarů] stoupilo a všechno obilí se zdražilo i také na 1 f[lo]r[én] 45 kr[ejcarů] i 2 f[lo]r[ény] míra žita byla.

A[nno] 1731. V tomto roce veliké krupobití po mnohokráte bylo a veliké škody na obilích i na domích učinilo, kdežto dne 10. Junii u Radonína, u Číchova, u Heraltic a u Zašovic všechno potluklo a věcí krupy než slepičí vejce padaly.

Ittem u Petrovic dne 10. Junii [1731] veliká povodeň přišla a velikou tak v obilích, jak v loukách škodu učinila.

Téhož roku [1731] dne 21. Junii byl v noci velký mráz, který vokurky a pohanky místami zkazil.

[26]

A[nno] 1731 dne 1. Julii v noci hrozná a veliká římání, hromobití a blejskání bylo, druhej pak den, na den Narození Panny Marie, mezi druhou a třetí hodinou po poledních nekteří kroupy jak vlaský vořechy a nekterý jak lískový vořechy velký byly a velikou škodu na všem osetí učinily.

V roce 1730 byla Jeho Svatost papeská Clement XII. dne 12. Julii vyvolen byl, od kteréžto náš Milostivý pán, pan hrabě z Collalto, svatého Fidelis³⁴⁵ tělo s čistou

³⁴³ V originále wezi.

³⁴⁴ Zábřdovice-část Brna

³⁴⁵ Fidelis není jméno konkrétního mučedníka, pouze označení pro neznámého mučedníka. Fidelis = věrný.

rozinovou³⁴⁶ krví, s rozličnými reliquiemi, též mnohými odpustky, darované dostal, který to s[vaté] tělo skrze zdejší poddaný z města Vídně na jejich ramenách až do Brtnice dne 12. Julii 1731. roku se slavným procesím s přítomností Jeho Excellenti pana hraběte, Jeho Excell[ence] paní hraběnky, mladej milostivé vrchnosti a celého dvoru skrze počesnej brtnickej magistrát nešeno. Mladí pak s pány officíry rozsvícené fakule³⁴⁷ nesly, kdežto ihned při přinešení toho s[vaté]ho těla brtnický panství milostí darováno bylo, poněvadž více než dvě neděle nepršelo, když v chrámě farním Te Deum laudamus se všemi muzikálními instrumenty zpíváno bylo, tichým deštíčkem

[27]

zem a Boží obroda obvlažena, poddaní obveseleni byli.

Potom pak zase dne 12. Augusti téhož roku u přítomnosti velkého shromáždění z měst a městeček okolních sem procesionaliten³⁴⁸ se sešlého lidu s obzvláštní slavností od vysoce Důstojného, urozeného a vysoce učeného pána pana praeláta novoříšského (titulech) v celé praelátské ozdobě a pompě, 29 v pluviálích a dalmatikách, jiných přes 30 světských duchovních, též všech pánů páterů Paulánů přes celý městečko Brtnici do horního kostela, od osmi v dalmatikách duchovních nešeno, vedenou slavnou procesím přenešeno s vyprovázením mnoho z okolních měst hlučných procesím a tam k uctění postaveno bylo.

[28]

Prázdný list

[29]

Létha 1735. 12. Oktobris³⁴⁹ od Jeho vysoce hrab[ěcí] Excellenti pána pana Antonína Rombalda, S[va]té římské říše hraběte z Collalto et s[an]to Salvatore, Ray Credazzo et Musestre Colle S[an]ti Martini, pána na panstvích Brtnici, Německém[?] Rudolci a Černý, R[eichs] G[raf] a král[ovský] M[ilos]ti tejnou skutečnou radu a Zlatého klíče

³⁴⁶ Rozinová je výraz užívaný pro určitý odstín červené barvy.

³⁴⁷ Pochodně (z něm. die Fackel)

³⁴⁸ Procesím (z lat. processio)

³⁴⁹ V originále 8bris.

rytíře a skrze urozeného a statečného vладыku pana Františka Václava Pišely, v ten čas vrchního hejtmána, stalo se obnovení rady městys Brtnice jak následuje:

1. Purgmistr pan Tobiáš Felix Vetchý	
rychtář úřední	Hospodárské directorium prases:
pan Mikuláš Matiáš	Pan Jan Pavel Tauber
Páni radní:	Pan Petr Marsh
2. Pan Karel Zrucký	Pan Antonín Stehlík
4. Pan Petr Marsh	Konšelové neb starší obecní:
3. Pan Francz Šenfeld	Pan Francz Brancovský
5. Pan Tomáš Pallas	Pan Řehoř Vodička
6. Pan Jan Procháska	Pan Jan Pelc
7. Pan Václav Procháska	Pan Mikoláš Reysinger
8. Pan Tomáš Dudek	Mladší rychtář:
9. Pan Martin Vyskytenský	Pan Martin Pokorný
11. Pan Vavřinec Vorel	
10. Pan Matěj Tauber	
12. Pan Jacub Fila	

[30]

Den 14. Maii [1751] složil nynější městský písař v radním domě přísachou obecně, jakž na syndicuhsa patří a potvrzen jest v přítomnosti počesného úřadu.

[31]

N[omine][?] primo[?]

Anno 1751 a die 1. Maii Continuatur Prothocollum per me Franciscum Heppill Syndicatus Officium agnedientem.

Sehsione Ordinaria [...] 26. Mai [1]751. Primo respectu der von denen Wiskitenshihsen Erben nach dem Verkauften Dwořakowskishen nunmehro Georg Hekerlishen Haus Hinterbliebenen Effecten, solle der Vomündter vor das verkaufte Khorn strohe undt Wiesen nützung die Berechnung hinrüber formiren.

Secundo Quaestio des Stanislaw Holub wieder dem Martin Nowotný so auf denen nebensam[m]en liegenden Wießen die Rain Steiner ausgegraben, haben sich durch einen vergleich comportiret pro paena autem et Misericordia von rechtens 2 S[exagena]

zu dem Kirchenfreithoff binnen 14 Tägē nekst[?] denen 1 S[exagena] Sektions gebühr zu Erlegen hat.

Tertio Martin Cziapak kleget wieder dem David Schönfeld daß der selbe die über 100 Jahr genessene Wießen gewaltig abletigiren will nachdene aber schon vor 10 Jahren Er Schönfeldt sothane Wießen nicht behaupten können auch Er Cziapak auch diese Wießen Als schon 7ter Würth in pacifica pohsehsione genüset ist ihme hinwiederumb zu geschriben worden und seine Pohsehsione confirmit.

[32]

Den 4. Junii [1]751 ist den Juden Salamon Schlesinger Schachtere sambt seinen Weib undt Khindern der Pahs von Raths wegen nahr Kasterhorn in Böhmen sich alda seßhafft zumachen Ertheillet worden zugleich Attestiret, daß der selbe sich Erhlich alhier verhalten.

Dito hat hiesiger Herr Director dem Burgeres[?] H[err] Wentzl Prohaska in gegen warth des H[errn] Mattes Tauber und H[errn] Andres Hekerle, wie auch Syndici den befehl Ergehen lassen daß niemahlen die Gemeind Aletiste in Rechts sachen und hendln wied[er] alle Raths Ordnung Einmeliren sollen Vill weniger ohne dem Rath und geschwornen Syndico Eine Partheien[?] entscheiden.

Dne 20. Maii předstoupila paní Pravcovská a žádala před počesním právem, aby nějaký posketovaný soukna od p[ana] Jacuba Prohásky zaplacené byla, které ponjevaž p[an] Proháska takové soukna již pokutované[?] od zida koupil. Se svou žádost odkázána jest.

[33]

Sessio extra ordinaria et tespatia sentia des Hanspaul Šindelka od počesního ouřadu concludírována,³⁵⁰ snešena a neplánovaná a sice:

1. Předně, ponjevač jistej kus roli pod 1 $\frac{3}{4}$ měř, který by od svýho o[t]ce neboš[tíka] Sebastiana Šindelku od Jiříka Petera koupené býti měl, v žádných městských knihách zapsáno nejni. Za
2. Per testamentum jemu odporoučené od saho[?] nebož[tíka]³⁵¹ o[t]ce spravedlivě býti nemohlo, ponjevač gruntovní a k domu prodaného přináležijící.

³⁵⁰ Uzavřeno (z lat. concludo)

³⁵¹ V originále neboss[tika]

3. Žádným důležitým způsobem dokázati může, že tenž kus roli z 30 f[lo]r[énů] 30 [krejcarů] na něm pozůstalých dluhův vyplácel.
4. Ponjevač vědomost měl, že ty od nebožtíka Martina Vethého zápisem právním spravedlivě koupené a do Jestřebí obrácené roli a louky do dědiny přináleží a nejenom na ten způsob nespravedlivě užíval, nýbrž jakožto přítomný tohož prodaje domu nevyjevil nyní, ale vyzradil a skrz to vdovu o takové role a louky jest přivedl, tak ona na dědicův, totiž Šindelkových erbův,³⁵² náhradu žádati by měla nebo při prodaje tohož domu vyjeviti měl jak práva G 38 a 47.

Pročež my, burgmist[er] a rada, tam[?] tak právně vypovídáme, ponjevač nebož[tík] Šindelka na zaplacení svých dluhů to role jest odporoučil a dle městských práv F 26 a 27 nepořadnému držiteli grunta léta neprospevají.

[34]

Aby vdova Vethá, z těch za louky složení býti majících 35 f[lo]r[énů] od jestřebských penjez, zasej jinou louku k domu jakožto gruntovní koupiti a právně zapsati dala, on ale Hanspaul ten kus roli u Šamonína jakožto gruntovní odstoupiti povinen bude a z ohledu, že ty dluhy po nebožtíkovi o[t]covi zaplatil, z těch za ty louky a role placených penjez 35 f[lo]r[énů] skrz comihs tak vyšacovaných.³⁵³ Ona, vdova Vethá, jemu, Hanspaulovi Šindelkovi, 12 f[lo]r[énů] po složeních všech penjez dané býti mají jemu, Hanspaulovi, ale v jeho subtgrastici [?]³⁵⁴ control[?] uvržená dávka odražena býti má. Conclusum in curia Pirnicensi die ut supra.

Per consulem[m] Venceslaum Prokáška, Mathiam Tauber et cetes congregiales.

Den 8. Junii [1751] ist dem hiesigen Juden Hersh Ro**h**andler der Pahs naher hungahre am einige Pferdte abzugehen von hiesig Markh Rath Erthedte[?]³⁵⁵ worden.

[35]

Den 10. Maii [1751] ist Vermög shrifftl[ich] Verhör der Davidt Shonfeldt weichen in dem gemeind Haus Wieder dem Thomas Wethy mit scheint Worthen angegangen

³⁵² Dědiců (z něm. die Erben)

³⁵³ Oceněných, odhadnutých (z něm. schätzen)

³⁵⁴ Odcizenému (z lat. subtractio)

³⁵⁵ Skomolené erhärten (potvrdit)?

sodan der Anton Wakunda, Thomas Wethy undt David Shönfeldt sich in Rauff handle
verlohren von Rath decidiret worden womin wegen dieser Ungebühr ausgeübten
gewaldt in offent[lich] Rathaus

der David Shonfeldt ... 2 S[exagena]

Thomas Wethy ... 1 S[exagena]

Wakunda 1 S[exagena]

Nominae penalis zu s[ankt] Floriani Kirchhoff erleg[en] sollen binen 14 Tügen.

Dito³⁵⁶ prodaná jest chalupa e[t]c[etera]: ut liber et gevem[?] obigen dito ist noch dem
Frantz Rziha, die Chalupen den Wenzl Wacek in Strzizov gegen 33 f[lo]r[en] nembl[..
Roboth testen Aufnahm 20 f[loren] 40 k[reuzer] alle Contrib[ution] 2 f[loren] 15
k[reuzer] Angaab 10 f[lo]r[en] 5 kr[euze]r Angaab Verkauff worden.

Den 26. Junii [1751] ist Vermög Examinen der in puncte suspecti fusti alhier
Gesitzende Jann Polak u Oppatov zu einen opcae publico po[?] Ein Monathni Eüsen
Condemniret word[en] mit diesen bedingnus[?] damit der selbe nach ausgestandenen
Strafe als dann Unb dess[en] freien entlassung genug sambe quenta[?] vor sich
herstellen solle undt müsse.

[36]

Dito ist vermög Examen wegen der bei denen Pürnitzer Chaluppen bind auf belosen
heiß[?] aufgezogenen und beraubten Barbara Kunabrova von Chrudim zum könig[lich]
Kreisamt die Telation Eingesendet worden.

Dito Gründt Dato auf hoch obrigkeit[lich] Befehl undt Tespution Decretation seint zu
Vatersuchung des zwishen den Jan Paul Shindelka undt Wittib Wethei steittigen Stukh
Feldt nachstehende unbartheishen[?] Burger und der gemeinde Hierzu Deputirte und
teshenen beaugen sheinigung dess Stukh Feldts in bei Sege des Ehrsamben[!] Markh
Raths solcher gestalten Von denen selbe Beshloss[en] und ausgesprochen worden.
Weillen[?] Vermög des Vobei nicht zu Erortere ob[?] das Erst und andere Stuks Feldt
aber 2. undt 3. es[?] besam[m]en[?] liegende Feldt zu der Wittib Wethei Grund
gehörich auch von Uhaltten zeilhen bei diesen Grund verblieben.

³⁵⁶ To samé (z něm. dito/detto)

Und Weillen Vermög des See[lige] Vaters Sebastian Schindelka Testament dieses Stukh Acker Vater 2 M[etze] gegen Schamonin über des Wesseli zwar Feldt liegen[?] bennant[en] zu Tilgung seiner Shulden Verkauft word[en] sollen.

[37]

Er aber Jan Paul solhes mit 30 f[loren] 30 k[reuzer] tedimirit[?] zu haben 2[...] Quittung pr[o] 10 f[lo]r[en] 21 kr[reuzer] erweist auch uber dem über test solhes bezahlt zu haben aickl[?] dorthun[?] will als würde Von Seithen der Gemeinde ihne Jan Paul Shindelka entweder sothanes Stükh Acker oder aber die auf Schulden bezahlte 30 f[loren] 30 k[reuzer] so Von der Wittib Wethei ihme zu testituiren sein erkhernet d[ie] 26. Juni 1751.

Frantz Stechlík

Peter Tůna

Frantz Shönfeldt

Matouš Křivánek

Mihhl Vyskytenský

Mikuláš Pokorný

Jan Vlna

Martin Klement

Dito 3. Julii [1751] od počesného ouřadu městys Brtnici na žádost Josepha Schönfelda, souseda brtnického, který dobrovolný srovnání se svým bratrem Karlem strany jednej louky v pahorcích ležící a jejich nebožtíka oce poházející a oboum bratrům patřící, učiniti chtěl na ten způsob. Ponjevač otec jejich bez poručenství jest zemřel, aby on, Karel, jemu, Josephovi, polovitz tejj louky podstoupil. Však ale, ponjevač Karl na ten způsob nikoliv

[38]

se svým s bratrem se porovnati míní, nýbrž praví, že nebožtíkovi ocovii nějaký penjíze propučil, jak ale mnoho, důležitě neproukazuje, pročez taková výpověď od ouřadu se dává, aby on, Joseph, svému bratrovi, Karlovi Schönfeldovi, za polovic tej louky, tak jak je za 60 f[lorénů] vyšacovaná,³⁵⁷ 30 f[lo]r[énů], každoročně o sv[atém] Václavě 5

³⁵⁷ Oceněná (z něm. schätzen)

f[lo]r[énů] složiti. On ale, Karl, jemu, Josephovi, z ohledu těch nějakých propučených peněz i že skrz 4 léta celou louku užíval a seno sklídl, anižto louku zapsati dal. Dle poručení nebožtíka, dítk[?] postoupiti povinen bude, co se jedna i druhá strana dle tohož právního vyřknutí zachovati má. Dáno v Brtnici dne 2. Julii 1751.

H[erren] Burgmist[er] a Rada.

Den 3. Julii [1751] v přítomnosti p[ana] rychtáře France Weltze, p[ana] Vodičky, p[ana] France Veselého, též p[ánů] stařích obecních a syndicuhsa, rozdělena jest ta louka na 2 díle, každému bratrovi polovic, a sice pod struhu.

[39]

Den 5. Julii [1751] seint zu Collectirung[?] denen Altersen[?] Vor die Betler Von seithen der gemeind auserwöhlet worden undt zwar der Augustin Brichta undt Martin Proháška.

Ersambe undt Weise.

[...] auf anlangen der gantzen Markh Pürnitzer gemeinde und beshehene anteüthung[?] des Hershl[?] Wüthl[?] Directoris der daselbstige würkh Markhshreiber Frantz Heppill als bei diesem Markh angestellte Contribution Einwohner nach Eingebrahte von Ihre H[err] Wüthl[?] Directore beangenohmmigten erution[?] bei der gewohelen Amts stelle in die Aides slicht genohme und qua talis Von könig[lich] und keis[erlich] Amts wegen Confirmiert word[en]. Als wird solhes denen selben hiermit zu dem Ende undt mit der Verfügung bedeüttet das sie besagten Heppill nicht nur vor einen Conteil[?] Einnehmer achten undt solhen[?] die gemeinde Vorstelle sondere auch in allen Verfallen haben[?] ihne hin länglihenene hand gehen und die nöthige Ahsistenz leisten sollen.

Ex offo legii Capitaneatus Districtus Iglaviensis. Iglaviae d[ie] 30. Junii [1]751.

Der Röm[ischen] keis[erlichen] auch zu hungahrn und böhemis könig[lich] Majestat Rath und könig[lich] Hauptman des Iglauer [...] [...] [...] Marggra[b]sch[af]t Mahren Johan Leopoldi Shmeltzdorf.

Den 7. Julii [1751] haben die Burgere auf die Allmosen Stad zu Unterhaltung deren Bettlern 2 f[lo]r[en] 57 kr[euzer] dann 5 Maß Erbsen 5 Maß Mehl gesemlt so gleich aus gethriet[?] wor[den][?].

[40]

Sehsione Ord[inaria] d[ie] 16. Julii 1751

předstoupil Karl Šönfeldt a žádá při počestním ouřadu, aby se svým bratrem Josephem dobrý porovnání skz ten[?] louku v pahorcích ležící učiný a od práva potvrzený bylo, který se následovně stalo.

Tak on, Karl, odstupuje jemu, Josephovi, polovic tejš louky až pod struhu, vedle aneb pod vlnovím, polovic[?] za 30 f[lorénů], aby Joseph tento rok až do sv[atého] Václava jemu 10 f[lorénů], ostatních ale každoročně po 5 f[lorénech] v témž termínu složil, co se jedna i druhá strana uvolila a od počesního ouřadu potvrzen jest.

Po[?] dávku, neb z tej louky na contr[ibuci] každoročně 21 kr[ejcarů] platiti povinen bude Joseph Shönfelda a z Karlovy povinosti uvržen bude.

Burgmister a rada ibidem

[41]

Sehsione extra ordinaria.

Na žádost Anne Pokornej, ceře nat[alis][?] Filová. Deces supplicamo na odpověď. Ponjevač pro velmi mnohá rozbroje a neporovnání v stavu manželským, její muž jest od ní odešel, ten ale dle smluvů svadebních et di juris municipalis tu contradotem jemu od ní žádaných věcí, naproti žádanej grund a dům, na kterýmž nyní jeho brater pozůstává, však ale jemu u ouřadu nikoli připsán jest, aby tenž dům jak taky její, jemu zadaný věci jistotu při právě až do navrácení jejího manžela zachované byly. Bakli by se nenavrátil, její effecti³⁵⁸ při soudě právním uznáním navrácené býti mají, pročez i taky respectu³⁵⁹ těch penjez co již v rukouch má i ostatní věci, aby nezmařené pozůstaly, se zavázali a rokojíma zaopatřiti povina bude. Dáno v radním domě, d[ne] 24. Julii 1751.

Burgmister a rada

Dne 30. Julii [1]751 koupil pan Vencí Proháška jeden kus louky od Martina Klementa v Šamoníně, ležící mezi panem Andrasem Hekerlou a Francem Hejlíkem, za sumu hotových penjez 20 f[lo]r[énů], která koupě do městských knih zapsána jest.

³⁵⁸ Konání (z lat. effectio)

³⁵⁹ Ohledně (z lat. ohlížet se)

[42]

Dne 26. Augusti [1751] předstoupil Martin Šťasek před počestný ouřad, žalubu svou skládající, že před právní porovnání a vejповěď do jeho louky kvaltem žahl a přes to všechno David Shönfeldt jemu přitím potkal, načež tehdy David Shönfeldt povolán byl, který ale se nedostavil, že doma nejní. Tak tehdy od počestního se nařizuje, aby právně dodržán byl, aby se k rozudku jeho právního přestupku a kvaltu učeněného spravován, aneb dle zaslužení[?] trestán byl. Pakli by se dostaviti chtěl, on, jakožto potupitel práva, trestán býti má.

Dito Matěj Fila byl odeslán, a jakým způsobem se se svagrovů porovnati mihní, načež odpověděl, že semeno jarní nahraditi buď v zrně aneb v penjizích vypláceti chce, i taky něco od zelí aneb řeby.

[43]

Sehsione Extra Ordina[ria] d[ie] 13. Septembris³⁶⁰ [1751]

Conclusum³⁶¹ strany zaplacení fleish [...] má se hned zapsání podruhů a nové veličenských[?] učiniti a z toho vypláceti.

Na žádost rathauskýho jemu se dala odpověď, ponjevač po každý časy svůj stejný vejdělek ze soli užíval a contribucetum, který drauhou sůl kopiti musili, též ten užitek jemu přísluší, tak tehdy jemu tenkrát žádný ulevení se učiniti nemůže.

Den 18. Octobris [1751] Landes Visitation.

Den 19. Oktobris [1751]

Pan rychtář položil žalobu, ponjevač p[an] Vodička na právo žahl a svitkama³⁶² proukázati [ch]ce. Tehdy se to přátelsky porovnálo s rukou podání, pokutu ale 5 kop za ten vejstupek uložen býti má. Semrád ale, ponjevač půvoce všech podvodů[?] jest, co celá přítomnost vypravuje, 5 kop ke s[vatému] Floriánu složiti mají.

Sehsione extra ordinaria tertia

³⁶⁰ V originále 7bris.

³⁶¹ Rozhodnutí (z lat. concludo)

³⁶² Myšleno svědky.

Předepsatí[?] jsou Franc Fila a jeho žena Catharina, táhzaný[?] před ouřadem, jakým způsobem spolu živi a spolu v manželství obcovati minjejí, načež ale Franc Pavlas v domě s manželkú hospodařiti a živ býti na krátký čas, až sobě jinde místo zaopatří. Ona ale dokonce přece[?] v domě pozůstati a s ním tam býti nechce, jemu dům, v kterýž otec vejminku má a asic penjíze a obilí, v sumě ale všechno požádá.

[44]

Pole Šťasek s temu[?] 24 kr[ejcarů].

Kupen kus louky Johanneses Veselého, panského kováře, od Simona Nobichta pod 6 měr nad panskéj pazdernou, mezi hospodského rolí z horní a Reisingrem z dolní strany, za 36 f[lorénů] na věčný časy, s tou vejměnkú, kdyby ten kus pole k prodeji přišel, on Nobicht a erbové jeho za tou sumu předek míti mají. Contri[buci] ale on, panský kovář, vypláceti bude.

Dne 26. januari 1751

za p[ana] Vencla Procháska

Simon Nobich

burgmistra

Johann Veselej

et ceterorum

Mihl Vyskytenský, svědek

[45]

Dnes, dole psaného datum, vypučil p[an] Johannes Hoffman od velebného pana děkana střebitzkého, p[ana] Josepha Cordeli, k jeho nevyhnutelné potřebě pět sto zlatých, 500 f[lorénů] na 6 pr[o] Cento Interehse³⁶³ hotovýh penjez a zastavil za hipothécu jeho za 100 f[lorénů] koupenej dům, k jemu patřící 9⁷ m[ěřic] rolí, zahradu a 4 kusy louky Cum Clausula et Forma Furis[?] Sine Exegetione[?] Juris vel facti tei non sic aut aliter gesta vel Intelecta pesoasionis[?] Judeationis Cehsionis et testutionis in intequeum takový peníze i s Interhsami po učinění čvrtroční vejpovědi testituirovati i zajištění jeho mohovitého i nemohovitého statku, která obligati do knich měských vnešena a obecní pečeti potvrzena jest. Stalo se d[ne] 1. Novembris 1751.

Johann Hoffman

Burgmister a rada

Monika Cestářů[?]

Frantz Johannes Heppill

Hoffmaně[?]

sotarius jurath

³⁶³ Rozdíl (z lat. interest)

[46]

Atanti position et c[etera][?]

1

Den kan ich.

2

Das hab ich gesehen daß Stand bei ihm in da Khur aushus[?] gees[en][?].

3

Das habe ich geseh[en] daß der hind das[?] Standt curiert ob aber dem Stand[?] nach wol[?] mehrs Iglau[?] weis ich nicht.

4

Ich hab es einmahl mit seine Stande[?] eingespendter[?] geseh[en].

5

Wie das Stadin[?] Iglau gewes[en] hab ich mit dem Spitzenhändler nicht gerd[?] nach geseh[en].

6

Ut ad fünften.

7

Es is shon über Jahr und Tag daß ich dieses Standt[?] ishwechen[?] adle[?] nestatt[?] eine Shuld pr[o] 12 f[lo]r[en] angenohm[en].

8

Wie ad fünften.

9

Dann ich das Stand Verkauft hat sich von Prag genonet[?] ich habe es das Standt[?] p[e]r[?] Prush[?] noch 1 [...] überlass[en] einiger silber [...] pr[o] 8[?] f[lo]ren] 2 Ducati aber ist er mir noch shuldig. Gotlib[?] die nahme sich[?] nicht u[n]ter[?] oblig[ation].

10

Das hat ein Tipl[?] gehabt auch must dieser seith[en][?] aus der naser[?] gerum[?] ist wahr daß aber Vollig Ruhig[?] gansen kan nicht sag[en]

[47]

will nie es Verdachtung[?] Vorkhomen[?] hat ich es bald verkauff[en].

11

Daß kan ich nicht Versicher.

12

Das kan ich nicht wissen wie hoch er sich [...] Stand[?] shutze will er es eingehandelt sol habe ich ein stich handl.

13 et 14

Es ist wehr daß der Goth[?] bei mir gewesen mich ich zur Anrath[?] sagen lass[?] daß das Stand[?] nicht leg[?][...] habe.

15

Hat ins[?] ich[?] 14[?]

Interzats[?]

[?] ad posit: 7ten wahr Ein Hang[?] nich gedenket ein weise[?] histen[?] sas[?].

[...]

[...]

[48]

[...] Frantz Kvasnička redet und das sie[?] nicht alda[?] gegang[en] wie der kahtwüh[?] Vor ansendet[?].....

[49]

Hlásný[?] Točka[?] [...] se mě ptal, jestli jsem a co viděl. Já mu prál u vobesních k 10. hodině. Šla k jeho chalupě, ven šla skz pasteců[?] chalupu do jinýho domu, když šla z domu.

1

Sehsione ordinaria d[ie] 26. Novembris 1751 den khene ich wohl.

2

Das hab ich gesehen, daß diesen Fuhs hengst[?] lein[?] schwartzen an[?] der[?] nider[?] Khur gewess[en][?]

3

So vill weis ich daß es in der Chur gewesen weis[?] aber nicht was ihre[?] gefahlthat[?]

4

Dabei bin ich nicht gewesen hab es auch nicht gesehe.

5

Hier Von[?] ist mir nichts wissentl[ich] des weid mein Vatter angehen.

6

Mein Vatter hat eine Strittigkeit gehabt mit dem schwartze Adlers[?] und so Vill mir[?] wissent[lich][?] ihm Vo das pld? Vor? Diese? St[an]d Vor diese Shuld p[ro] 12 f[loren] angenoh[men].

7

Ich hate den Spitzenhadler nicht gesehen in Pernitz.

8

Mein Vatter hat es verkaufft wer nicht zu bei heise kan nicht sagen in[?] [...].

9

So Vill was ich des des [...] gegen eigen silber geshier[?] Überlass[en] hat und was nicht dulkentish[?] [...]

10

Monses[?] [...] [...] [...] gewesen[?] hatte [...] es oft[?] [...] ein Pacetell[?] geld[?]

[50]

11

Das kan sige[?] ich weis so voll[...] mein Vatter das Stand[?] nicht lang gehalten[?] sondern gleich [...] das es ihrer[?] sehe Vordeihlih[?] Vorksamen[?]

12

Ich weis nicht wie [...] der Spitzerhandler gehandelt und wie hoch Er es sich gesheitzet[?] ich kann es nicht so Vorge ris[?] wissen[?].

13

Ich wahr nicht bei Hause weis nicht.

14

Weis nichts dessen Vileicht weis es mein Vatter.

15

Ich kan das wenigste sag[en][?] weillen ich aus[?] wenigsten dabeii gewess[en] undt von dem Handl die wenigste[?] wissenschafthele[?]

[...]

9.

Mein Vatter der wird es [...]ssag[en][?]

[51]

Dne 3. Decemb[ris]³⁶⁴ [1751] od počestního ouřadu na žádost p[aní] vdovy Vethý p[r]o et contra vyslaných stran a světkův se nařizuje, aby, ponjevač p[an] Mathias Mikuláš jakožto svědek se svými očima viděl jak p[an] Franc Veselý do domu Martina Vethého na zvedy[?] vkročil a jeho bil, protože svou svagrovou, která jeho starů matku po zemi táhla a bila, z ní odhodil a otud příčinu soudu na sebe jest vtáhl, tak se nařizuje, aby 4 kopy pokuty mimo $\frac{1}{2}$ kopy sesi[?] k sv[atému] Floriánu složil, ona žena jeho 3 dny areste quo ad publicum dodržena byla ad privatum, ale až do složení pokuty přidržena byla. Budoucne ale přátelé do manželstva s takovými roztužitostmi se míchatí nemají a dle boského přikázání manželé živi byli.

[52]

Gerichthe Verhör der Wittib Borovskim

D[en] 13. Decemb[ris] 1751.

Jak dloho přebyla na
tom Znilakovým[?] domě?

Ale 40 let jsem byla.

Dala-li kdy z těch rolí patřící
k tomu domu desátek?

My jsme nedali žádný desátek, pan
Karel má to všechno v rukouch, já to
nemám.

Jenom z jednoho pole u Skalky, z toho jsme dali desátek, z jinejch nic víc.

In presentia d[e] i[uris] senatoren

Den 15. Decemb[ris] hat Frau Shönfeld in ausgerdet[?] auf Ihre Sentenz, daß der Rath wird Von H[err] Director Ein guttes Uber die Nahen[?] bekhom[m]en.

³⁶⁴ V originále Xmb[ris].

[53]

Den 16. Decemb[ris] [1751] hat respectu[?] nach dem sub[ordinaria] Barton Tesař Hinterlassene und Vertestierte Chaluppen dem jüngsten Sohn Ignac, die Tochter Anna mit gutwilliger abtre tung Sache Ubernohmen undu nach Testamentaten[?] alen aus theilung der Martin Haas als Bürg Vorgesteltet und in Rath Confirmirt worden.

Den 28. Decemb[ris] [1751] držena sehsi a přednešíno strany robotních restů, aby každý neco na stáří, resty složití se vynasnažil.

Den 19. Aprill [1]752 vypůčil VencI Irsa od pana Hoschanga 20 f[lo]r[énů] na 3 léta, protiv kterým každoročně [p]anu creditorovi polovicu z týčenýho[?] dána. Dáli se zavazuje, po těch 3 letech ale dokonale zaplatiti. Jestli ale po vyjití toho contractu 20 f[lo]r[ény] složeny nebudou, aniž výpověď dána, techdy na delších 3 léta ten contract potvrzen býti má.

[54]

Sententia definitiva in via[?] privata.

Jakož Martin Šťasek, utíkající se k počestnímu ouřadu o zastání a právní vyřknutí skrze jemu od panských chalupníkův činěného qvaltu v gruntu svém, jež jemu jeho příčin a stížnost právě povážíce takto decidírujem předně.

Král[ovské] rectificatires[?] řízení.

§[?] 2. et 3.

Ponjevač neomylná věc jest, že již po roce 1656, quod decretatoris, et 1669, qua declaratorio jsamé královský řízení potvrzuje, aby takový grunty, které před tima a od těch let podaný byly, též podaný zůstati mají, že pak ale jeho, Martina Šťaska, je, následovně se dokazuje, ačkoliv jehož pořádního držitele povinnost nikoliv je, neb dle St[adt] R[echt] B 37 et 38

tejm chalupníkům, které se těch dílů Šťaskovej zahradě ujímají, jakož převodové dokázati povinnost ukazuje, tím ménje před času[?], jakož k těm chalupám patřící zahrady k vyšetření býti mohou.

Neb svědkové a hornověrní starý sousedící vyřknutí vysvětluje, kterého roku tyto panské chalupy staveny byly, kterak první složitel chalupy Jan Vethý s postavením hospodáře Matěje Šťaska.

[55]

Ten jeden díl též zahrádky užívati zažil protiv každoročnímu platu a jeho syn Thobias Vethý první strom sázel, pročez tím jsamým ukazuje věc v pravdě důstojná, nebo nes hlas živých světkův jest hoděší, nežli rozličné justen mustes[?] a jiný věci záležely, krom zápisův měských.

St[adt] R[echt] B 40

Jakož i taky tyto zahrádky těm halupníkům odprodati se nemohly, aniž jiným způsobem, což z dobrej vůle pořadního držitele statků, nemo enim plus juris in aliam transfeore potest, quam iste[?] kalmit[?]

St[adt] R[echt] H 2.

Ano, i taky dle práva měská pořádnost nevychnutelná, aby prodavač jemu ku kuči demonstrative, to jest na oko, okázal, jaký příslušenství k tej chalupě patřiti by měly.

St[adt] R[echt] H 8.

Pročez nejenom contrapastis všeho proukazu prázdny držitele statku svého pořadného nastupující, jinéhož nic, nežli co práva vyměřují, k očekávání okázání býti mají.

Načež my, purgmistr a rada toho městys Brtnice, s věhradů vrchního práva v tom takto uznáváme a pravíme, aby Martin Šťasek, jakožto pořadný držitel gruntůch svých a jakožto contribucet, majíce

[56]

tento grund a louky fahsí potažen, dálež pořadně držel a užíval, ty ale neprávne nastupující chalupníci skrze takový mocně usilovaný a učiněnej, neznáší dle měská práva Q 6, 7 - 8, 9 - 10, 11 v pokutu. Světků práva upadají, který nejenom od takových gruntů cizích ustoupiti, nýbrž in casu vis privata delšího od práva vrchního, jakož potupitele práva nařízený k očekávání míti budou a to podle práva co se supplicantovi a s[?] měšťanmi in subsednim iných udělíce. Jenž se stalo na radním domě brtnickým, dne 24. Aprilis 1752.

[57]

Ad generalia

Die 23. Maii [1]752.

interrogatoria[?]

Responsoria[?]

1.

1.

Jak vám říkají.

Blažej Cestar[?]

2.
Odkud ste.
3.
Víte, proč jste k právu povolány.
4.
Nevezli ste nějaký maso do Trebitshe.
5.
Nejste naučený a neb nejni
vám zlíbeno něco, jak mluvit máte.
6.
Kdo vám to maso dal .
7.
Přivezli ste-li to maso
p[anu] kontrolorovi do svýho domu .
- [58]
8.
Kam jste to maso potom dal .
9.
Nepřihlížel vám v Třebíče žádný,
co na vozi máte.
10.
Mimo to jste nic nevezli.
- 11.
2.
Z Petrovic sousedt.
3.
Já Židem, a to[?] neb nevím pro jakou
příčinu.
4.
Vezl jsem.
5.
To Pán Bůch jsám ví, že ne.
6.
Já jsem to maso přijal od našeho Žida
Moniša[?]. Je tomu již rok. Nakonec
masopusta dal mně to maso v petli
zapečetěný a psaný na p[ana] controlora, že
jemu patří.
7.
Já jsem šel napřed a vůz jel jsamnou a
když jsem přišel k panu controlorovi,
tak on povídal, že to maso nepotřebuje.
8.
Jas jsem to maso tak zapečetěný,
odvedl tomu židovi, kterej mně je dal.
9.
Žádný nic neříkal a nic neprohlížel.
- Já nic takovýho nevím, jen jedno v postě
našimu židovi v huslku[?] a v plahtě
si[?] ½ kopy[?]

Je-li tomu všemu tak, co jste vypravil,
a jste-li v stavu to, dyby potřeba bylo,
přísahu potvrditi.

Jsem povolný to každý čas učiniti.

[59]

1.

Wie heist ihr undt Von Wan seit
ihr was ist Euer Hantirung

2.

Hat ihr schon wissenshaftt,
warum ihr euch hoher gestelle muss[en]

3.

Hat Euch jemand angelesent[?]
ad Etwas ver sprehen[?] was ihr reden solt

Speciales

4.

Was war das Vor Fleish was ihr
dem Juden Austerlitz³⁶⁵ naher Tröbitsh
gefahrt undt welhe zeikh[?] wahr das

5.

An wehm[?] war das Fleish gedise[?]
ihm[?] ist solhes geliefert worden

26. Maii [1]752

1.

Joseph Monish von Pürnitz
gebürstlig in aber zu Petrovitz auf
den gemeind heusl[?] handl mit
hauth und woll.

2.

Ich bin [...] word[en][?] weis[?]
aber nicht was[?] wegen sondern ich
bin von H[err] Vrater[?] beruff[en].

3.

Keines wegs[?] nicht das Mündeste.

4.

Dem Austerlitzer keines soden mein
Opl noch[?] ich gefuttert[?] und
solhes stein[?]beshriren worden
hab ihm shlahten[?] müss[en] da hat
ein Judt i[n] Meseritzh Dass[?]
Bistrzitz solhes[?] von [...] gekaufft
bis 50 [...]

5.

Dieser Judt hat es beredt und ich
soll es naher Tröbith auf der

³⁶⁵ Austerlitz = Slavkov

6.

Kent ihr das beweisen daß das fleish
naher Miseritsh gehörth

[60]

7.

Hab ihr ohne dieses kein fleish
naher Tröbitsh

8.

Oft[?] dene[?] also undt keit[?] ihr dieses
mit einer Jurament[?] beshweren

Stareczka ablegen so auch geshehen
um[?] dan wil Er Es nach Hand
nehmen. Ich hab es zum Weisgeber
abgelegt, nichts[?] den.

6.

Judt angesucht so haben mir
unterdess[en] das fleish entnomme
ich hab mich deshalb gemeldet
so haben nich die Tröbischen Juden
gestragt[?] trohm[?] es gehörth
worauf ich gemeldet in wahrheit daß
ihre Juden in Meseritzh gehöre so
haben sie heraus[?] geshrieben und
wehr[?] auf dieser Judt alhier[?] und
hat es bestaltiget[?] daß seine[?]

hierauf hat auch die hiesige Juden
gemeind[en] naher Tröbitsh dieses
Überschrieben und mus die brieff
alda[?] zu Tröbitsh noch
befündt[en][?] sein.

7.

Sonst kein Stück, sondern das
Eine Pakl in der Festen anhörer[?].

8.

Nicht allein dieses sondern die
hiesige Juden geniren[?] kan solhes
bestattigen.

Silentis Imposito Divihsus Tertis

A[nno] e[t] Die ut Supra[...]

10.
Wahr das Fleish alles euer
auf wag und in Pakl

10.
Ja es wahr alles Mein Bondes[?]
in Pakl und ausr[?] Wagen.

11.
Was wahr dan des[?] vor Fleish
so dem H[err] Hoffman gelistet word

11.
Das wahr Etwas anders vorn Jahr.

12.
An wohne[?] ist es geshikt word[en]

12.
Von Austerlitz nahr Petrowitz
an Bauern.

13.
Ist das Fleish Eüch geshikt und hab
ihr es dem Bauer Uebergeben?

13.
Ich bin in diesen Haus gewesen
und samt den Brieff hates
der Bauer genohmen.

[61/32]

Das Fleish ist wieder Verpakhirten naher
Petrowitz geshikt word[en] und
Von hier her Pürnitz.

Folium 32.

[62]

Die 17. Julii [1752] examine finito mezi Franzem Drapela a Andresem Klementem, který skrze zhanění počesného ouřadu a představeného burgmistra. Ponjevač oba k přísasě volný, sinc constitutione testium věc k proukazu příti nemohla, nýbrž skz přísahu rozsudek učiniti se ukazuje. Vidouce ale, dle moudrýho povážení, ze-li v tejto příčině periculum animarundi nebezpečnoství duše subvosirovalo[?], pročez my, burgmister a rada obecní tak pravíme, aby jak on, Andres Klement, s toho řeč taková pošla, jakož taky Franc Drapela, kterej takovou utrhačnů řeč dalej pronesl, nedřív veřejný odproš, čili[?] za pokutu, ale a na příklad jiných takových utrhačných řečí k přitržení, každý k krchovu s[vatého] Floriána 4 sáhy kamení odvyzli [...] in curia Pirnicensi, die ut supra [1]752.

N[ominem] strany Karla Shönfelda.

I[?] kdyby ale budoucně od jednoho neb druhého takový zhanění ano[?] utrhačná řeč vycházeti měla, také právního trestu, který je B 75, aby takový falešný tupiteli v městys

trpěn nebyl i taky R 5, tejdním arestem trestán a složení 50 kop českých trestu neujde.
Publicetium[?]

[63/33]

Sehsione extra ordinaria.

Dne 22. Junii [1]752 složil pan Vencl Proháska 10 f[lo]r[énů] Petrovi Tůnovi za ten zástavný kus pole u vobory komárovský, na kterémž číhadlo stojí.

Dito koupil pan Hoshann od Petra Tůny jednou louky v hlubokých žlabech mezi Borovským a Navrkalem, jeden kus pole nad tou loukou vedli p[aní] Justýně Weltzovej, až k cestě, item kop ležící nad cestou patřící k tomu, vedli též Wetzovej, jeden dílec ležící naproti, vedle cesty vedle p[ana] Vencla Prohásky, za sumu penjez 71 f[lo]r[énů] hotových

N[omino] handlovní pole na věčnost,

N[omino] z toho pole i za louku ourok 42 kr[ejcarů] ... 7 m[ěřic],

ten dílec vedli p[ana] V[encla] Prohásky po ... 6 m[ěřících], folio 198.

Dne 17. Julii 1752

Karl Shönfeld examen

p[an] Jakub Hlavka přednesl, že Karl Shönfeld počest[n]ý ouřad tupil, osli, svině je nazýval, aby se na ně nasral.

Constitutus tázanej, jestli tomu tak jest, načež pověděl confitetur convocatus testis dicit, že je tomu tak a že se to stalo.

[64]

Prázdný list

[65]

Prázdný list

[66]

Sententia definitiva in puncto caluminiarum

exactu in Carrolo Shönfeldt d[ie] 17. Julii [1]752.

Dle královských českých, též v Margrabství moravským ustavených měských práv M[?] 13 každý zlý činy podle velikosti povážené a potrestaní býti mají, t[o] z[namená][?] B[?] 75, aby takový vejřený utřač v právo hrdelní upadal a jemu kus jazyka uřezán byl a sic

v takovém městys, neb i obci trpěn nebyl, pročez my, burgmister a rada toho městys Brtnice, s vejhradů vrchního práva do moudrýho povážení berouce, kterak Karel Shönfeldt, náš spolusoused, tato slavné hrdelní práva, celý počesný ouřad zhaniti, tupiti, jich grobiánů, oslů, a sviňáků nazývati, více hanebně tak zlehčovati, aby ten celý ouřad to, co se v postraních místech neb v secretu činí, se udělalo. Žádný stud nenesl, kterýžto ztupení a lehkomyšlnou učinění nejenom odporovati nemohl, nýbrž z potvrzení svědka, hodnověrnýho suseda, učinjena jest, pročez dle práva M[arkt][?] R[ath][?] 5. Zhaní tupitel obecního suseda, s tejdním arestem a složení 10 kop českých groša

[67/33]

potrestán býti má. On ale, Karel Shönfeld, jakožto přisvěčený tupitel hanebný celého sl[avného] hrdelního práva nejenom pokutu tou vyměřenou, nýbrž skrze 3 měsíce v železích veřejně na potrestán, obce trpěn býti nemá. Však ale z obvlastních z milostí práva, se skrze 3 dny v pútech na obecních cestách pracoval, ni předně veřejný odpros právní činil, potom ale potrestán bude, a to podle práva publicetum die et an[n]o ut supra. Consule d[ominus][?] Vencel Procháska.³⁶⁶

Po učinění odprosu slibuje budoucnu, co živ bude, se takových zleh, zuřících a tupních řečí vystříhati, kdežto se od práva vynuceně pokáti pod oprose.

Dne 7. Septemb[ris] [1752] porovnali se zdejší rabín Mattes Abraham s jeho synem, nynějším křesťanem, Thomášem Donathem, že jeden na druhým na věčný časy nic k pohledání nemá a že jemu jeho ostatek penjez vydanech v přítomnosti p[ánů] ouředních.

[...] d[ie] 11. Septembris [1752] Vorspars[?] Zalell[?] auf den 14. Septembris[?] die Station[?] Pürnitz 7 Wänige[?] wagen[?]

[68]

Auf anforderung des H[errn] Johann Fizwedler[?] schönsterbers[?] Iglau in die Pachen[?] des Marcus Herrshl pürnitzer schutz[en] Judens in puncto caluminiarum und wieder den[?] H[err] Klager zu gestügt sein sollenden[?] [...] wirdt nach Reister[?] erwegung erkhomst erhdeme[?] der Marcus Herrshl bei Handlung deren von H[err] Sluger[?] Verkaufften Rossen eius Discretion pr[o] 1 specis Donaten beruftet solher

³⁶⁶ Písař vyškrtl část zápisu, patrně však neškrtl všechna slova a rozsudek tak působí nesrozumitelně.

aber nur ihme[?] Conditionate Versproch[en] worden undt nach Verkauft dann sterdt
diese Condition Um [?] abgefallene Worth aufgehöret Jedannoch[?] darauf ungestim[?]
seine forderung gethan[?] auch mit diesen sich in facio testis verlautten lass[en][?]
solchere[?] Er den Ducaten nicht Erestung[?] sollte Er dem Verkauffer ins gesicht[?]
Pagen wurde undt gleich wie nach Ungeziere[?] [...] er Markus Herrshl der Kläger zu
gerichten gefordent[?] sollst aber nicht ershwere[?] gefolglich[?] nach Mars[?] deren[?]
Rechten sich Vor[?] Einen [...] Klager und Rechts besheimster[?] der Schuld undt
Strast[?] sich Unterzogen[?] als wirdt Erkhennet undt von Rechts weg[en][?]
Verordnet[?] dem H[errn] schönsterber[?] [...] in facie sanctus[?] respectu[?] Einiger
beshein sturz[?] [...] abzu ihm[?] undt dem selben respecti.

[69]

Muthwillig[?] Cirtirung[?] seine [...] undt versaumniss[en][?] mit 1 Ducati zu
Beheridig[?] in tenitente[?] soll aber sich [...] zur Erlag der aufgewestenen[?] Straff[?]
des Adept zu Erzelen[?].

Den 31. Oktob[ris] 1752

Vencl Svoboda žalubu skládá protiv Johanesovi Perníkářovi v příčině, že jemu
kůlničku, které prve v svém gruntě neobnovil a zasej vystavěl trběti nechce, jako by
jemu skrz to škody učinil, načež vyslaná comihse, 4 p[ánové] ouřadní prohlíželi a
odpověď tutou přinesli, že když Vencl Svoboda žlábek pod tou strešku dá, Perníkářovi
nikoliv škoda činiti nebude, pročež se uznává od počestního ouřadu, aby tak, jak Vencl
Svoboda věc stavil, žádnů škodu uznávajíce, věc zůstati a sobě překážky činiti
nedovuluje. Však ale ta střeska, co vystavěl, žlabem potauhnati musí. Přitom se
zapovídají všechny křiky a roztržitosti, nýbrž sousedský porovnaní se oboum zavazují.
Kterej věci pohodlnost by byla, dyby Perníkář střechu do Svobodovýho žlabu šarem
dotahoval, se dovoluje. Syn ale Perníkář za to, že jsam kvalt učinil a mezi[?], bez
výpovědi ouřadu, susedovi věc rozbourati vlastní rukou se opovážil. Podle uzná[n]í
počestního ouřadu arestem potrestán býti má. Přitom, dyby nejkdo z nich různici začal,
na kterým se vina vynáleží, 5 kop pokuty se ukládá za pokutou.

[70]

N[?] [...] den 31. Oktob[ris] [1752] Redet[?] aus H[err] Sebastian Kram, daß der
Magister kein gewissen hat in gegenwarth des Samentlen[?] Raths

Burgmister

Burgradi

Richter

Jann Pernikarz

H[err] Kegler

Wentzl Swoboda

Mikulass Mathiass

Ignatz Weltz

Frantz Pokorny

Frantz Wesely

Aus Ursachen willen sie ihm seine Rochmassige[?] Urgach[?] abprochen und disputirlich machen.

Torstweg[?] man sich auf die gneidige[?] Obrigkeith berufen wirdt.

N[?] es sitzen filleicht neu[?] den Rathtiesh welhe seiner Hülff[?] bedarffen werd[en] kan sich wiederumb[?] reorgire[?]

Sthad[?] Wesely[?] dal[?] 16k[rejcarů]1 d[čtvrkřejcar]

kr[ejcarů] Radala 16[?] – 3d[čtvrkřejcar]³⁶⁷

[71]

Regina Helina[?]

při ouřadu právním dává se vejповěď Kateřině Filovej a Regině Jeřábkovej. Ponjevač skrze tak příkře zapověděné bitvě, čehož původ žádná strana světkův důkazem dovésti nemohů, obě arestem trestané. Regina Jeřábková ale, která Cateřinu tak zbila a zvohavila za pokutu právní povinnost 1 kopu složití a datu arestem přidržena býti má. Budoucně ale obě strany takových různic pod pokutů vejřenýho trestu a 10 kop se varovati a vystříhati budou.

Sehsione ordinaria d[ie] 15. Decemb[ris] [1]752 na žádost Janíka Pulitzra, Žida, povolání jsou světkové, totiž p[an] Tobiás Vethý, Mihl Vyskytenský, Matouš Křivánek, jestli byli při tom, jak p[an] Georg Neuman, na generála Fürstenhofa[?] písebně odkázaný, poslal na Žida, aby od jeho penjíze exequiroval[?], načež arestem do držení a nějaký penjíze složití musil. Taky v domě p[ana] Reisingra arestem přidržen byl.

Thobias Vetchý consitetus

Mihl Vyskytenský consitetus

Martin Pokorný consitetus

³⁶⁷ Tyto dva řádky jsou psány nepatrným písmem mimo text.

[72]

Počestnímu ouřadu městys Trhovej Brtnici se ctí budu na všechny mně předložené otázky a cokoli mně povědomo je, odpovím a Bohu milou pravdu mluvíti, při tom žádných slov, které duplovaný výklad mají, potrebovati a bez všeh[?] [...] vyznati.

Mnoho-li tech penjez bylo

Já to[?] vím. On pravil, že bylo 7 f[lorénů] bez 10 kr[ejcarů]. On večír neplatil a ráno neměl čím.

Já u něho penjez neviděl.

Nevinil vás ten Hlatký

Nevinil, Bože chraň, já vím jak jeho těžká živnost.

Dy jste ty prkna prodal

Druhej den v sobotu.

Dy jste odjel z Niklspurku³⁶⁸

V sobotu okolo 4 hodin, Hlatký se odpravil až v neděli ráno.

[73]

Ad generalia

Blažej Cestar[?] z Petrovic, ženatej, okolo 40 let, furman

Specialia

2.

Kdy to bylo, co ste byl v Niklspurku

Byl sem pro víno v Batlsbrunu³⁶⁹ p[anu] Chudýmu do Třebíče na Početí P[anny] Marie a mel sem ale 20 prken na prodej, proto sem tam zajel.

Kde ste sešel s brtnickým Matěj Hlatkým

Já přijel do Niklspurgu u hospody. Já tam jel a on odjel. Zatím šel mezi Židy a vrátil se zas do hospody, a to bylo v pátek k večeru potmě. Já sem tam jedl troho zelí a on taky večerel, každý zláž. Potom jsme spolu pili jsme víno.

³⁶⁸ Nikolsburg (Mikulov, z něm.)

³⁶⁹ Bratelsbrun (Březí u Mikulova, z něm.)

Dloho-li ste seděli spolu?

Seděli jsme tam až do 11 hodine
a tak jsav dřímali, dyž potom všehni
hosti odjeli, lehli jsme spolu.

Kdo tam více byl přes noc?

Žádný, jen haus knecht a jeden pacholek
otrhaný pod lavicí.

Kdy ty penjíze zmizl?

Vo dvouch hodinách se propudil a nařikal,
že penjíze jsou pryč. Já pravil tem chlapům,
že to na[?] můj sak[?] udělali, oni se toho
neujali.

[74]

Sehsione extra ordinaria act[um][?] 5. Janua[ris] [1]753.

Ponjevač Jiřek Klobása pořadně žádal, aby tou loukou, který jeho nebožtík otec užíval, aby při gruntě neb tej chalupi pozůstala, často obmezil. Po jeho smrti ale, bez učiněného pořádku, matka touž louku užívala. Potom ale jednej cerě Kateřině, nynící Hekerlovej, bez vědomosti ouřadu, aniž nějakých dokonalých smluvu poradelních docela zadala a druhých dětí z lehkosti rozumu nepamatovala. Pročež od ouřadu právně se nařizuje, ponjevaž i v tom vůle dědicův jest, aby do smrti jehoho manžela Andrese Hekerle spolu eště tou louku užívali, po smrti ale jeho, Andrese Hekerle, zasej k chalupě a tehdešímu hospodářovi připadla, kterej hospodář povinen bude, druhem dětem podle vyžádání dědicův jejich díle vydati. Kdežto jak Kateřina, která podle zaslíbení p[ana] Andrese Hekerlového, v přítomnosti p[ana] Ludvíka, syna Hekerlového, po jeho smrtě rovným dílem z jeho pozůstalosti obdařena

[75]

býti má, též ku takovému podíle též louky příti má. Učiněné die ut supra.

Consule Venceslav

Proháska et cetero[rum]

senatorum in fidem

Supplicatum d[omino] Andresovi Hekerlovi

a nic protiv tomu nepřednesl a s touto právním vejřekem spokojen.

2.

S panem Johannesem a jeho synem Francinem učiněna správa a prohlédnutí jak testament, tak domovní contract a protiv tomu proukazaných qvitancí a pozůstává po

sraže[?] všech veplatků 56 f[lo]r[énů] 20 kr[ejcarů], které na 4 nápadníci rozvrchnouti přídou. Nápadníci jsou:

Joseph [...]	po Antonínovi	14 f[lorénů]	5 kr[ejcarů]
Kateřina	po Antonínovi	14 [florénů]	5 [krejcarů]
Antonínovi Suchánkovi		7 [florénů]	2 k[rejcarů] 2 d[čtvrtkrejcarey]
Caterina		7 [florénů]	2 [krejcarů] 2 [čtvrtkrejcarey]
Klára		7 [florénů]	2 [krejcarů] 2 [čtvrtkrejcarey]
Barbora		7 [florénů]	2 [krejcarů] 2 [čtvrtkrejcarey]
	Scit. [?]	56 [florénů]	20 kr[ejcarů]

Tak jest to porovnáni dokonali, v přítomnosti ouřadů Vencl Proháska

Franc Weltz

Matěj Tauber

Mikuláš Reisinger

Franc Pokorný

Franc Heppill, sindig.

[76]

Dne 12. Januaris [1]753 popravený jsou kloboučníci zdejší, strany ve šenku cizích vandrovních tovaryšů, který dyš se srozuměti a stálou hospodu držeti nechtějí, na to se umluvili, aby šenk v domě dán a držen byl, a ponjevač v hospodě 4 f[lorény] 5 k[rejcarů] dluhu od tovaryšů udělali a zaplacený nevyhnutelně jsou, pročež Karl Filip jeho 2 tovaryši 1 f[lorén] 38 k[rejcarů] zaplatiti a Ignatz Junger se 3 tovaryši 2 f[lorény] 27 kr[ejcarů], zaplatiti a ten dluh zapravabiti povini jsou. Stalo se při právě die ut supra.

Rechtář měský

Frantz Weltz, syndicus.

2.

Sehsione judiciali 2. a teahsuncta[?] 12. Janua[ris] [1]753

Kremláček, mlynář spurnej, dal do vězení Jana Thomandla, tovaryše, skrze nějaký 2 pytle, který ty zaplaceti povinen byl. On ale tovaryš hned takové zaplaceti chtěl, ponjevaž mlynář ale jeho, Thomandla, propustiti nechtěl, nýbrž za zloděje do vězení dal a tím způsobem za takovýho vyhlašoval. A to co patří, nedovedl, pročež dle měská práva jeho na cti zaopatřily a jeho škody a outraty zložiti povinnej bude. Mimo právních outrat 2 constitucia a do vězení dá[n]i, 2 s[exagena]. Jestli ale toumu se podati nechce,

tehdy podle práva 3 měsíce vězením, mimo zapravení právních outrat, takovou pokutu zmazaly už.

[77]

Dito bylo porovnáno při právě, že Matouš Tůna Židovi Thobisovi 13 f[lorénů] dluhu následovně platit bude, totiž 1 f[lorén] 30 k[rejcarů] hned, na sv[atýho] Václava 1 f[lorén] 30 k[rejcarů].

V tom termínu 1754 ... 4 f[lo]r[ény]

 1755 ... 4 [florény]

In pleno sehsionis d[ie] 17. Janua[rii] [1]753

předstoupující Martin Hekerle, vlastní syn p[ana] Andresa Hekerle, obyvatele zdejšího, žádost přednesouce, by jemu p[an] otec v přítomnosti celého ouřadu i přítomných p[ánů] sousedův písebný vysvěčení, jak se od dětinství svýho zachoval, udělil. Na kterouž slusnou žádost p[an] otec vystávavše svobodně vyznal, že nejenom jeho syn Martin svýho oce ve vši uctivosti, poslušnosti a vážnosti měl, nýbrž taky k pomoci jeho druhém dětem kus chleba dobývati pomohl, takže nic protivního protiv svýmu synovi přestírati nemá, k čemus jistotě tato vejpověď podpisem následujícím ouřadním, též některých p[ánů] sousedů a měskou pečeti potvrzení podostačuje.

A[nno] [et] die ut supra.

Jiřík Novotný

burgmist[er] a rada

Matouš Křivánek

Andres Hekerle, otec

Augustin Brichta

Vencl Bradáč

Anton Vakunda

Václav Svoboda

[78]

Sehsione extra ordinaria act[um][?] 23. Janua[rii] 1753

p[an] Franc Weltz odevzdával ouřad svůj p[anu] Mikolášovi Mathiášovi a žalobu skládá, ce-li[?] Anton Vakunda jeho hanebně dotýkati, měl jakoli vdovou Kořenkovou sprzniti, a ponjevaž těhotná je, brzkým časi hody strojiti měl.

Vakunda dicit, že řekl Vakunda k Reisingrovi, že Kořínková je těhotná, ví-li o tom. Reisinger, praví, že neví. Dokonale, pro naše již živý dítě bude snad pan rychtář taky k hody strojení nápomocný, ponjevač ji dřívěš[?] secundíruje.

Reisinger praví, že Vakunda řekl, že jest Kořínkova těhotná, pan rychtář bude jí nápomocen, hody strojiti.

Dle ouřadu měskýho měskýho se nařizuje podle příčiny, kterou Anton Vakunda skrze cti dotýkání, ačkoli Mikulšovi Reisingrovi v tichosti a důvěrnosti, že Kořínková těhotná a jí p[an] Frantz Weltz k strojení křtění nápomocen bude, jakožto uterhačnou a mnoho v sobě obnašující na sebe vtahuje, v přítomnosti celého ouřadu dokázáno, a ačkoliv on,

[79]

že tou a takovou povinnost k vejřenosti dáti mnil, aniž skrze nějakou zlost by propověděl. Nicmenje v tejto příčině, k v kterej se jemu ex prioribeo vírou[?] děti[?] nemůže dáti k ní[?], na cti zaopatřen býti musí, pročež se od ouřadu nařizuje, aby v přítomnosti práva nejenom k dotýkanýmu p[anu] Fr[antzovi] Weltzovi veřejný odpros činil, nýbrž i taky před takovema lidma, jež tou řeč jest vydal, odvolavati, zpátkem tahnati a vymluviti se vynasnažil. Budoucně ale pod vejměřeným právním trestem takových řečí vejnosních a cti protivných, jaks na souseda patří, se bedlivě vystříhal. Pokutě za tenkrát dením arestem vykonati bude to od práva

Publicatum die 23. Janua[rii] 1753.

Vencl Procháska

purgmister

Matěj Tauber

Johannes Kegler

Jakub Hlavka

Vranc Pokorný

[80]

Pan Vencl Proháska složil žalobu skrze France Randuly skrze dluh 40 f[lo]r[énů] a opovídá se, že on zastavenýho pole se ujme d[ne] 29. Janua[rii] [1]753.

<Dne 1. Februa[rii] povolán Karl Filip, chtěce svým a druhej dědicův porovnaní učiniti a jemu je místo podílu 100 f[lorénů] z domu srážeti a z tej příčiny ostatní mohovitosti musí druhý dědice rozdělit. Ponjevač ale Karl Filip natím spokojen býti nece, nýbrž

taky ještě z ostatního podíle míti chce, který se jinak učiniti státi nemůže, leč by dům prodaný byl, a taky podíl rovný bráti, načemž pozůstává. >

Markh Pürnitz hat zur Strassen Reparation Jedes Station Von Ziassowitz bis Hinter Heüthen[?] Häüsl bei Wiska zu concursiven. Ohnweith der zugt Hütten bei Kniezitz ¼ Standt alda Shotter gruber.

[81]

Den 14. Martii [1753] Veselá představuje, kterak svému synovi Mikulášovi všechno, co ještě zachováno bylo, zadala z ohledu toho, aby k smrti dochovaná byla. Přesto ale z domu vyhnána byla.

Zanechává sobě stará Veselá to pole k Rychlově[?] pod 5 měr do svej smrti k užívání, přitom jí vrátí syn jednu krávu k živnosti. Ostatní co má, ať sobě syn do její smrti drží, na místo tej, která v Opatově je, načemž rozsoudní prostředí práva rychtářka[?] usilovati a státi bude.

Vyžádá matka Veselý, jakož i strany mezi sebů, v přítomnosti ouřadu, a bude povinej Mikuláš Veselý, jednu krávu naprotiv tej v Opatově vynacházející matce a to políčku u rychlovský zpátky vrátit, který matka do smrti užívati má.

[82]

Constitutio 3.

Des Martin Valenta de materia supestitutionis magna act[um][?] 14. Martii.

Praemihsis generali[bus][?]

Ad 1. in[terogatoria][?]

Kdo vám Valento, to naučení
dal a kdo vás k tomu měl, že
ste v takovém času, to jest v novou
neděli o slunečním západě, takový
škodlivý věci zakopali?

2.

Zdaliž to lidem neb hovadu mělo
a v jakéj příčině škodlivý býti?

3.

Vaše odpovídání jest velmi
podezřelý. Přiznejte se radě
dokonale, co to obvšahovalo,
nebo k víře podobná věc nejni,
aby to protiv škodě na ovoce
zložilo, ponjeváž nízko země
a žádný oce mají[?].

[83]

Z ohledu jeho hlouposti a že věc ne od něho samýho, nýbrž skrze cizího učiněna a
protiv škodlivém[?] lidem[?], však na životu škodlivá nebyla, bude on s veřejným
odříkáním takových pověrek k chrámu Páně dáti[?].

Já N[omen] N[escio] odříkám se před Pánem Bohem, Matkou Boží a všemi svatýma
Boží, též před počestným ouřadem tohož městys Brtnice, že co živ budu, žádných
pověrků, neb bližnímu mému, aniž sousedstvu, aniž jinem lidem, aniž dobytku

resp[onsoria] 1.

Přišel ke mně jeden člověk přes noc
a pral mi, že mám pěkný stromoví,
zdaliž taky ovoce mám. Já pral, že
by bylo, dyby v pokoji zůstalo.

On se mě tázal, kdo mně škodí.

Já pral, můj soused, to jest Novotný
a jeho děti. On pral, že by mi něco
poradil, že mi škoditi nebudou,
abych mu dal 5 grošů. Já jemu věřil
a dal sem mu 2 groše, tak on tam na
jeho Novotnýho souseda zahradu
zakopal a kázal, abych tam v novou
neděli kolek vrazil.

2.

Kdo pré přes to bude, že
dostane jako náraze[?]

3.

Já nevím o dobytku nebo jinde, že
bych byl něco jinšího myslil.

škodlivého činiti, aniž takový zlé rady potřebovati, slovem tohož cokoliv protiv Božímu 1. přikázání, čili činiti budoucně nejenom takových podezřelejch budu přechovati, nýbrž hned takových podvodníků oznámiti. Ve všem ale budoucně, jak na na poctivého, pokorného a spravedlivého souseda patří, se zachovávat, k tomu dopomáhej Pan Bůh. A[men]

Přitom z milosrdného nařízení ouředního bude k chrámu Páně patřící 2 voskový svíčky dáti a ouřední povinnost složiti.

[84]

P[an] Franc Veselý při počestním ouřadě zákaz právní činí protiv louce Trnavků jménem, kterou jeho otec jemu Francovi, synovi s tou vejměnkou, jestli druhému synovi Mikulášovi k živnosti 50 f[lo]r[ény] pomohl, žádati mínil.

Den 28. Martii [1]753 koupil p[an] Hoshang jednou louku i s mezou Trnavku až k ke klínku pole mezi Jacobem Navrkalem a p[ana] Hoshana louků za sumu 48 f[lorénů] k věčnému užívání jakožto handlovní.

Act[um] 14. Junii [1]753

P[an] Martin Zelený přednesl žádost na místě svej paní matce, kterak na poroučení p[ana] rychtáře France Weltze z nevědomního udání skrze babu prohlížena a jaká za nepostivou vdovu do veřejnosti dána byla, by se řeznici dostavuje k důkazu přidržena býti.

[85]

Den 15. Junii [1753] ohlašoval se Martin Šťasek že chce louku ke Kněžicím ležící od svého předtka za 12 f[lorénů] zastavena vypláceti, načež povolán Ignátz Titz a svoluje na způsob tento, aby hned 8 f[lo]r[énů], ostatních 4 f[lorény] do sv[atého] Václava složiti a louku užívati bude.

Sententia in puncto cencuhsionis[?] publiciae protiv

Jiříkovi Kourkovi act[um][?] 27. Junii [1]753.

Ex praesumptione, neb podle předešlých skutků podle práva souzený bývají ti, jenž se více nepravostí dopouštějí, který lide[?] na silnice neb veřejných cestách obírají, kvaltujou podle povahy skutku na hrdle. V příčinách menších a vzniklý škody veřejně

trestání a z místa vyhnání bývají dle práva měská M 24. a[r]t[ikul], pročež my, burgmister a rada toho m[ěstys] B[r]tnice], bedlivě povážíce, kterak Jiřík Kourek 25. téhož měsíce tak lehkovážně na veřejně silnice Žida bezpříčině napadl, tabáční fajftku z huby zmoci vytrchl přitom a jeho bítí a šaty na něm roztrchnouce, o peníze 48 kr[ejcarů] připravil, jakož předle zlopověstnímu člověku ujímá těch peněz, ex praesumptione se přivlastniti musí. Pročež za takový lehkomyšlný vejstupek se od ouřadu v moc sentenci se ukládá,

[86]

aby předně tento šloták[?], na polepšení života a chování jeho na budoucí časy, nechtíc v páku hrdlní upadati, rukojema[?] za sebe zaopatřiti. Za tentokrát ale, po zaplacení právních outrat, 48 ran v radním domě hovězí žilou potrestán bude.

[87]

Den 30. Junii [1753] žaluba.

Z Malýho Čech Matouš žaluje protiv Antonínovi Semrádovi skrze zbití, jakož taky Semrád, okázavse rány, jakož i Čech proukazuje. Tento ale zběh a práva handlu, těch pro jejich obouch nestřílivost jeden na druhého svěsti nemohouce, pročež od práva stranám vyvolení pořadného pokračování soudu toho se přednesly a ponjevaž strany doho v právě a důkladnosti skutečně dovésti v stavu nejsou, pročež jen toliko od práva toho měskýho. Dle měská práva N 48., kdož by počátkem svádí skutkem neb slovmi, bývá ne za hránícího, nýbrž za urážejícího pokládá. To Anton Semrád nerozvážíce, tomu vlastně podoben a vinen jest. Za druhý, jak dle královských obnovených generalů[?], jakož taky měská práva N 50., pro slova a neb pro samé toliko řeči, ani také pro samé pohrůžky, žádný se nad druhem bitím nemstí, neb každý právem živ bud', protiv čemuž Matouš Čech velice od cesty právní se oddálil, že tak jak žalující, tak obžalovaný, trestu právního se hodni uznati musejí, načež se od práva

[88]

nařízení takový, aby obě strany dříve, skrze veřejný p[ánů] odpros, smířili a rukou podáním sobě pokoj na budoucej[?] časy slíbili. Za takový vejstoupky ale, po vystálým tejudením arestě, Anton Semrád 1[?]kopy, Matouš Čech 2 kopy pokuty na chrám Páně a chudobný lide obětované složili. Jestli ale tímto právním rozsudkem spocojený nebyli, právo, dle nevyššího nařízení, pokračovati přinuceno bude.

Kdož-li ale budoucně mezi nima se do takovýho podobnýho dotýkání, zhanění a neb zbití osmělel a vopovažoval, ten 14 dní arestem a 10 kop pokuty pro invalidi a chudobný lid k [...] odkazující potrestán bude.

[89]

Inquisitio [...] p[aní] Hekerlovu

P[an] rychtář se odvolává na právního posla, který mu to povědíl. Posel vyznává, že mu to povídala ševcova Klárka v krámku. Jakož všichni ti, kteří skrze náрек tento představený byli, na mnoství a veřejnost lidského hlasu se odvolávají, pročež taky jak právo dle svej povnosti k tomu vyšetření pokračovati muselo, pročež ponjevač jeden za všichni odbývati aniž trestán býti nemůže. Dle práva ale taková osoba na cti dotýkaná a za nevinnou uznaná, hájena býti má, pročež taky k dokolnalešímu očištění do [...] dne [...] [...] skrze veřejný vejřek na její cti zaopatřena bude.

[90]

Sehsione extra ordinaria

Nejenom Svaté písmo Exodi³⁷⁰ et Teutronomi,³⁷¹ 22. capito[la], Boský nařízení oznamuje: Vdovím, sirotkům neškoditi, nebudete kdy jim lítost činiti, budete, já v hněvě mém shrozen, mečem vás trestati budu a učiním vaše žene vdovimi a dítky vaše sirotkami. Téhož upevňuje písmo: Přispěšte k pomoci těm, jenž utískané bývají, vyřkniti ortel spravedlivý sirotkům a obhajte silně vdovy, Izaiáš, c[apitola] 1. i taky královský český, do toho Marggrabství moravského pořadně vnešené, měská práva protiv cti utrhačům pokutu 2 nedělním vězením a 10 kop st[říbrných] českých grošůch vyměřuje. Osoba ale na cti ublížena, na svej cti zaopatřena buď, R[echt] [...] B 75. art[ikul]. Toho uznávající ouřad tohož městys brtnický, obvšírně sobě přednésti dal žalobu p[aní] Cateřině Hekerlovej, kterak skrze vzniklé bezbožný posvícení hlasu utrhačného, jakoby tato osoba svůj stav jiný skrze tělesný skutky poskvrniti a obtěžkána býti měla, tak dalece

[91]

do vejřenosti jest přišla, že jsama právo, dle povnosti svej, k vyšetření věci tejto pokračovati muselo. Přitom taky skutečně skrze přísazní osobu za čistou, nevinou a poctivou jest vynaleznta a uznána byla. Ponjevač ale, ačkoliv v strany ouřadu všechna

³⁷⁰ Exodus – 2. kniha Mojžíšova, Starý zákon

³⁷¹ Deuteronomium – 5. kniha Mojžíšova, Starý zákon

pilnost naložena, by se takový původ utrhačství toho vyšetřiti mohl, slovem nahlas mnoství lidu obecního se potahuje, k čemu i taky skrze příhodu mdloby v chrámu Páně lid k podobnému myšlení pohnouti mohlo. Nic menje, z ohledu poctivosti a nevinosti osoby tejto, Caterinae Hekerlový, spravedlnost ukazuje, by na svej cti zaopatřena byla, pročež nejenom skrze tento veřejný vejřek právní tato osoba za nevinou a poctinou se vyznává, ano, i taky na budoucný času, pokudž v poctivosti pozůstávati bude, takový, kteří protiv ní v příčině tejto mluvíti, předstírati a neb viniti se oposměliti, bude za průvoda prvního a utetrhačného ztupitele poctěn a právním trestem vyměřeným potrestán bude. Act[um] et publicatis[?] d[ie] 5. Juni [1]753.

[92]

Sehsione extra ordinaria acta[um][?] 10. Julii [1]753.

Thomas Lafuntán předložil žalubu počestnímu ouřadu, že by Jan Slanina jeho ženu tak hanebně udal, jakožby viděl jeho, Kloubučníka, s ní nějaký cizoložný skutky páchatí.

Constitutio obžalovaného:

Přednešeno obžalovanému příčina, jestli by v tom stál. On odpovídá, že o tom neví, aniž komu o tom řekl. Ona ale, Lafuntánka, řícti měla, že by jemu nadala kurevníků, že by s kasů[?] ležil. Koubučnice praví, že Kožená řekla, že je Lafuntánka kurva a její Klobučník kurvil.

Testis tovaryšů Jana Pelce.

Anton Tomek popraví, že v pondělí *confrontatio facta* mluvil, že jest kurva a že Kloubučník za ní chodí, že ji kolikrát spatřil.

Kožený confitetur, že řekl, že s ní drží. Potom byli s tím tovaryšem Thomkem v zahradě.

Datum ad porderandum[?] senatu

[93]

Eadem sehsione.

Vodičkova protiv Antonína Vethého ženě, která na jejich budu vlezli, ktereh chlapec napadnutý, a dyž se rodičové spěchovali, šla ještě a je vybila. Stechlická vyznává, že by byla Vodičková přišla a žádala, by ten sklobec zabeďnili, pokud ten švec bude, však ale, že ševcová hned Vodičkovu bila a porazili.

Od počestního ouřadu se nařizuje oboum stranám, ponjevač obě strany viny jsou, kdežto ševcová Vethá sousedu bila, ona ale souseda tupními slovy nařka, by se strany porovnaly, co učinily. S tu tím[?] přístnou vejminku, aby sobě budoucně pokoj dali, Vodičková svej ceře zapověděla, by tupními slovy neublížila, on ale, švec Anton, své[?] dítkám zapověděl do cizího stavení lézti. Kdož by protiv tomu činil, pod 10 kop[?] on děti[?] trestu [...] bude.

Constitutio 2. Joannis Slanina act[um][?] 12. Juli [1]753.

Interog[atoria] 1.

Johanes, zdaliž v těch řečích, které na vás skze světky dosvěčeny byly, v tom stojíte, že ste nic takového mluvel neb viděl, co se cilstva teče těch osob, totiž Cateřině Lafuntánce a Ignáce Jüngra.

Tesponsorium 1.

Já jsem více nemluvil, jen že ten přišel 17 [...] měniti a klicek tam dávat. Zahovejž Pán Bůh, já sem taky nic neviděl.

Posledně se odříkává svetkův přísazního potvrzení, nýbrž se vinen dává.

[94]

2.

A ponjevač vás světkové, že jste ty a taková slova mluvil, dle pořádku práva přisvěčili, tak ste-li v stavu tyto světkové skrze důležitou příčinu odmrzčiti, nyní ještě má k tomu čas, a jakým způsobem se důstojně očistiti troufáte.

3.

Odvoláváte se taky na někoho jiného pro obranu vašu.

Já jsem jináč nemluvil jinšího, než-li co jsem prve povídal. Skrz klicek a 17 [...].

Dne 30. Julii [1753] na žádost p[ana] Haberle, kterýmu Martin hodinář oves spásl. On jemu ale škodu daroval, jen toliko, aby konšelům a ouřadu zaplatil.

P[an] Franc Weltz žaluje na Vakunda, pro jakou příčinu jeho chlapce zbil.

Konšeli pravíjí, že na louce Vakundovej nebyli voli Weltzovej, nýbrž Zimovej.

Nato zavřino, aby pacholkovi 1 s[exagena] za bolest a ½ s[exagena] ouřadu složil, který složití musí a do 1 f[lo]r[énu] 45 kr[ejcarů].

[95]

Sententia

Strany Honspaula Šindelka a Augustina Brichta in puncto concehsionis.

Právo dle prošlých královských patentů a měských práv Q 8., hanebné potýkání a bitvě v veřejných šenkovních, tím vícež na veřejných ulicích, přístně trestati původce, ale nejenom dle starožitného obyčeje, nýbrž dle nevyššího nařízení do kriminálního procesu potahovati a veřejně s relegací potrestě[?] státi[?] má. Toho uzřivše toto právo měský, kterak Jacub Šindelka Mikuláše Vethého neobyčejně skrze nějaký kopyto neobyčejně špinavýma slovma upomínati a jeho, Jacuba, protože mu hned pustě nadal, což by při cechů služně k porovnaní předněsti měl, hned ale pěstí udřiti a do věcí bitvě, dyby jim lidé nebyli zbraňovali. Ano, i taky p[an] Honspaul Šindelka, jakožto souseď ktakový chasnický různice při spolužití na sousedu³⁷² Brichtku, ji do blata vhoditi osměleli, pročěž

[96]

aby takový hanebné věci a zlochcení souseďstva k přitažení přišlo. Dává se od práva vejповěď, aby tyto strany oboje v přítomnosti práva se smřily, pro pokutu ale, Jacub Šindelka po vystálým 2 dením arestem, 1 kopy za pokutu a Honspaul Šindelka, protože do takových různic se přiblížiti a sousedu tak neslušně pokáleti směl, 24 hodin arestem trestán byl. Přitom se i taky nařizuje, aby se Jacub Šindelka a Mikuláš Vethý skze to kopyto hned spravili a budoucně se chvalitebněši, jak na řemeslnický poctivý náleží, se chovali.

[97]

[...] den 25. Aug[usti] [1753] sehšione extra ordinaria

Franc Mathiáš přednesl žalubu vraždy[?], tou protiv Honzovi Číhalovi cum circum [...] reliquid ut examen sequitas[?]

³⁷² Myšleno souseďku

Constitutio 1.

Praemihsio generalibus

ad specialia

Int[erogatoria] 1.

Kterýho dne to bylo, dyž Servuhsova
cera šla zhůru uliců a když ste na
ni mluvil?

ad 2.

Co ste měl za rozprávku.

3.

Tak proto vyzvání vyšel ven a udeřil
ji, nedřívěj cery.

[98]

4.

Kdo ji Servuhsovi uhodil tím kamenem.

5.

Videli se ste přinucení[?], že se nemohla
shraňovati[?], a nebo že se musila tím
kamenem údery retovati[?].

6.

Když povídáte, že žena uhodila ji,
co ste potem udelal, aneb kam jste šel.

Dne 23. Aug[usti] večír.

Slyšíš, Veruna, co ty mně zkazuješ,
že nejsem stord[?], tobě vybití
klicku[?], a plivla na mě. Však
dostaneš, jseš sám zloděj. Tvá žena,
co kradla v Třebíči. Aby šel ven,
má-li chuti bít. Cera šla zhůry a
jsama na mě křičela, tak jsem vyšel
ven.

3.

Tenkráté ale, dyž mě honili
zpátkem, udeřil sem jedno ceru, oni
ale vzali z Dvořákového dříví klicky
a otlokli je o mě, potom uhodili
kamenama protiv nám.

Já ne, žena má.

5.

Ovšem z tej příčiny, že jsem ale šel
až k Dvořákovi chalupě, to tomu
tak nejni, za cerů ano, ale za nima
ne.

6.

Nikam, šel jsem domů, oni taky šli
domů.

Ketrý lidi byli při tom
Dvořákova žena
provaznice

při těch věcech
žádný muzký nebyli
Lorenc Držka

Dvořačka [...], že jiného nic neviděla, jen toliko, když se Čihálek s klickem honil a udeřil ji jedno neb dvakráte, potom se to honilo zhůru. Dvořka nebyla doma, ani on žádný v domě N[?].

Lorenc Držka

Já jsem neviděl začátek, než dyž takový křik byl a honilo se to za sebou. Servus měl klíček v rukouch, on ale ,Čihálek, shýbal se pro kamen a uhodil Servuskou. To jsem já viděl. Paterně oni taky po něm házeli kameníma. Škotka[?] taky to viděla.

[99]

Veruna Mathyášova

Vypovídá, že šla zhůru k jednej ženě[?], Čihálek stál venku před chalupů a na mě křičel, vy zloději, co jste mně ukradli plachtku. Proč jste se nešli soudit, já jsem prala, žádný zloději. Když sem se vrátila, on byl u okna. Já prala, jaký jsme my zloději. On povídá, ty kurva, nejseš mě rovná. Ano, prala sem, tvá žena byla v Třebíči skz krádež v arestě, my nejsme žádný zloději. On ale hned vyběhl s klitskem a uhodil mě do hlavy. Otec s matkou přiběhli, otec mu chtije klacek vytrhnouti. On ale, Chihálek, se tak dřel s ocem. Ona ale, jeho žena, mně kurev nadala, na to sem ji dal facku. Čihálek popad kamen a uhodil matku tak, že jsme ji museli odnésti.

Čihalka

Přednáší svou podobně takto, že Veruna šla vokolo chalupy a plivla, že se nemůže na tou chalupu dívat, tak muž na ni křičel, ty kurvo, dej mně pokoj, neb tě zbiju. Ona mně nadala kurev, tak on vyběh ven a já taky. Mě bili, nevím ale kdo, tak sem házela kamením a nevím jak a nebo kde sem jí trefil. Po chůvě nám zkazovala škaredě.

Škodka vypovídá, že trestala Čihalku, by se tak hanebně nevadili. Ona mně prala, abych já šla do mýho domu, co je mně do toho. Čihalka prala svému mužovi, bi ji, bi. Jak ale se házeli kamením, to nevím, kdo koho udeřil.

[100]

Act[um][?] 10. Septemb[ris] [1]753

Paul Klement vyznává, že ta plachta byla pučena Mathyášovi s hrachem, která je od druhé plachty udělaná a je naše spravedlivá. To na své svědomí beru a mohu to svou duší neb přísahů potvrditi. [...] Johannes Číhal povídal přece, že je plachta jeho, a je-li plachta mlynářova, tak mě ho musel vzíti, ale je z jednoho kusu dělaná.

N[?] mlynář zastává a hájí čest svou, žádá počestný ouřad na očištění cti své.

Kadlci, totiž Jan Pernikář a Štěpánek, prohlíželi plachty a povídají, že Honzova jedna i druhá jsou každá zláče a jinším nádobím dělaný. Spíše vrchní 2 tatáž míra 122[?] [...] a soud na se k tomu šikovati mají, na 16 pásma[?] dělaná. Spodní nejní 113[?] k žádný šikovná.

Plachty sčítány, jedna vynáší Honzova .. 19 s[exagena][?]

a Servuhsova ... 16-36[?] Jan Pernikář, Štěpánek sčítali.

Žádali Honsa Číhal, aby mlynář na tou plachtu, že jeho jest, přísahu složil. Ráno neht' ji skládá.

N[omino] po všechny časy nato stál, že aby se niti čítaly, že je z druhého kusu a niti tolik v jedné jak u druhé a ce na to život naložiti.

Den 12. Septembris [1753]

Convolutus est Johannes Číhal a tázán, jestli cze, aby přísahu potvrdil, on povědíl, že ano.

[101]

Já přísahám Pánu Bohu všemohoucímu, Blahoslavenej, bez hříchu počatej, Panny Marie a všem Božím svatým, též počestnímu ouřadu toho městys Brtnice, že tohož všechno, co sem v pravdě na mně předložené právní otázky odpověděl, že tato plachta má vlastní a Francovi Matyášovi pučena byla. To já[?] nyní vyznávám a tak jak mně pomohá k tomu Pán Bůh et c[etera].

Neohlídajíce se na přízeň neb nepřízeň, když Paul Kment již již skutečně tuto přísahu složití počal, i přestoupíce Jan Číhal, žádajíce, aby ji neskládal, že svou řeč zpátkem táchne a plata tato jeho nejest, že mu mysel musel mět zmatený. Act[um] d[ie] 12. Septembris [1753] v 11 hodinách.

Odpros

Já Jan Číhal, jakož jsem vás, Pavla, timi slovy, že byste skrze tou plachtu nepravů a křivou věc byl mluvil a já sobě nespravedlivě přivlastniti chtěl, nařkl. Prosím vás pro Boha, abyjste mně to odpustil, neb jsem křivě to mluvil a lhal.

Paul Kment žádá, aby za jeho meškání k s[vatému] Janu do Střížova a dvě k s[vatému] Jacobu do Brtnice obětované a od Číhala dané byly. Den 13. Septembris [1753] po publicírování sentenci vypověděl, že je za spravedlivou svou příčinu mimo spravedlnosti trápen je, načež mu půta dané.

[102]

Dvořačka a Musil vypovídají, že Říhova žena nadala kožušnice Michaleh[?] zlodějek prasatních a neozéval se jí, až učedník vejda, potom kožušník vyšel a kožišnica, ty dvě ženy ženy se popadly.

Den 23. Oktobris [1753] přednešena žaloba ex officio, kterak letos 3 osoby Mikuláš Weltz obtěžkal, načež předvolaný a přiznává se, že střížovskou totiž vinen je. Druhá Vlčka předvolaná na něho vyznává, že ji kvaltem obtěžkal a hubu zacpával. Třetí v Komárovicích Justýna se dostavit musí.

[103]

1. Constitutio judicialis act[um][?] 2. Septemb[ris] [1]753

Mariae Proháskovej, nynější Havránkovej

praemihis[?] generalibus.

Int[erogatoria][?]

Je-li manžel její na živu

2.

Tak ponjevač na živě je, kde se posaváte zdržoval neb kde se držuje.

3.

V jakým místě se s ním sešla a v jakým stavu on byl.

Respon[soria][?]

Jak bych jinak mohla řícti, než že na živu jest.

2.

Nevím, kde je, však řícti musím, že jsem 2krát u něho byla a nevím, kde nyní je.

3.

Já sem, dyž mně pod rukou psal, že dobrej naději, že mu z nebezpečnosti pomomůženo bude

4.

Dávno-li již paní obtěžkaná je a to zajistě nám poví pod svým dobrým svědomím, skutečně-li to s ním má a od kterýho času.

5.

Psal-li její manžel po počtě neb nějakým shválním[?] poslu?

[104]

Apendix:

Více vypovídá constituta, že skutečně ve Vídni věc k jeho pomoci se pracuje a doufá co nejspíše, že jemu zpomoženo býti bude.

Act[um][?] 2. Novembris 1753 Jacub Pesh z Třebíče původt, obešlíc Davida Austerlitz.

Porovnání stran eodem dato[?]

V přítomnosti měskýho písaře a Ant[onína] Stehlíka se porovnali, i před Ignátzem Weltzem, že dá Austerlitz jemu, řezníkovi, za tou škodu 5 f[lo]r[enů] a lazebníkovi že zaplatí a se s ním spraví.

[105]

Constitutio der Manda Bílkova act[um][?] 10. Novembris [1]753.

1.

Tobě bude povědomo, kteraks[?] byla skrz přísazně babu přehlížena a podle její nahřčení[?] a podle tvýho vlastního přiznání za těhotnou jsi taky naleznuta byla, jakož na Antonína Krále před právem novovlickým[?] vyznala. Kterak nyní se upovažíš se za panu veřejně prohlížeti?

skz dobrý patrony, tak sem šla v Jaroměřicích a v Vídni s matků jeho.

4.

Ke konci masopustu a několik neděl zas k Velikonoci, to já dobrým svědomím pravím.

5.

Po počtě.

Já jsem to vyznala, ale já jse svou věc zajedla, ačkoli baba to pravila, tak sem sama nevěděla, jsem-li taková neb ne. Potom mě suška přehlížela na půdě a povídala, že já těhotná nikoliv jsem.

<p>2.
Kterej den do bylo, dyž tě suška
přehlížela.</p>	<p>2.
Na den dušiček, to jest 2.
Novemb[ris].</p>
<p>3.
Jak dávno již je tomu, žes tvouj čas
dostala.</p>	<p>3.
Ten den při tom, to jest v noci na
Všechny svatý.</p>
<p>4.
Byli kdo při tom, jaks zasej tvou
věc dostala a má-li o tom někdo
hned od počátku vědomost.</p>	<p>4.
Pavel Kokota a Antše Zoufalova.</p>
5.	5.

[106]

Den 4. Decemb[ris] [1753] constitutes Georg Hekerle legalites in puncto debiti pr[o]
200 f[lo]r[en] an[?] [...] Frau Anna Maria Baumbergerei ad 14. dies solvendi.

Načež se odvolával, že p[an] Hoshankh ten dluh na sebe přijímati má.

<p>1.
Jestli ty dluhy jsou uloženy[?]
z lestr[?] buch[?].</p>	Ano
<p>2.
Jestli tomu tak, že na ten dluh nic
de dost[?].</p>	Nic
<p>3.
Jestli tomu tak, že nelžou.
Maršovu cestu žádal a ona
mu zaplatiti slibovala.</p>	Že zaplatí, slibovala.
Patočka[?] tu nebyl.	<p>Nedostali nic, odkázali na ten
hand[?].</p>

Den 17. Janu[aris] [1754] stalo se při právě brtnickým porovnání mezi Francem Weltzem a Ignácem Jüngrem skrze fury[?] a škody, který z příčiny Jüngrovej se staly, a žádal p[an] Franc Weltz 8 f[lorénů] 11 kr[ejcarů], načež upouštil až na 4 f[lorény], které taky Ignác Jünger složil. Potim ale, druhej den p[anu] directorovi tento soud za nespravedlivej přednesl a přistrčený i za panský chalupníky se dostaviti povini nejsou.

[107]

Sehsione extra ordinaria act[um][?] 18. Janua[ris] 1754.

Lorenc Važbuchta přednáší, že by jeho zeť Jan Navrkal jedno pole k Huřnovicím³⁷³ ležící od gruntu za Martinem Hosem k pohledávání měl, načež ona Hoska vypráví, že je zastavený a když se peníze složejí, že od toho pole odstoupí.

V 19 rýnských zastavena, dyž peníze dá, od pole odstoupí hned.

Sehsione extra ordinaria d[ie][?]

[108]

Eadem sehsione

Terezka po nebož[tíkovi] Leonhartovi žádá svéhu podíla, kterej po svém oci Jana Pelca nebož[ka] manželka od Jana Veselého přijala, a patřící jí a Franckovi již zemřelému.

A ponjevač tou, jejich sirotkův matku, za manželku pojal, pročež za jím pozůstávalí mají a za to státi.

Načež okolostojčnosti a circumstanci[?] k povážení přiházejí, totiž šatstva bruška[?], 2 šaty vzali a jim podobné věci.

Johanesovi Pelcovi zadala 20 f[lorénů], krávu a 15 párů střevíc. 30 f[lo]r[énů] hotových penjez bylo viděno u ní 3 neděle před smrtí.

Načež se stranám dalo na 6 dní termín, aby se mezi dobrovolně porovnali a relaci od sebe dali. Jestli se nestane, p[an] ouřad právní vejřek činiti bude.

Z příčiny, že tato žalující svouj spravedlivý podíl po svém ocovi, jakožto Pelca nebož[ky] manželky, k pohledávání má, jakož taky od svýho bratra 40 f[lo]r[énů], pročež s vrchu dotknutých přejímá P[rávo] M[ěstské] H 19. et 20., podle dobrovolného ustoupení 20 f[lo]r[énů] složiti má a při jeho dvrdošínosti arestem k tomu přidržen býti má. D[ie] 26. Janu[aris] [1]754.

³⁷³ K Uhřínovicím

[109]

Eadem sehsione

Pan Jan Kegler přednáší stížnost, že Honspaul Šindelka mluvil, že by ouřad celý samí kurevníci jsou páni a on nejni takový kurevník jak mydlář, který zkurvil děti a to jako skutečně.

Načež povolany Honspaul Šindelka praví, že ten věc slyšel u Jiříka Svoboda, že by skz nějakou dívku byl povolany k právu. Jan Kegler ale se dostaviti nechtěl.

Povolany Jan Proháska, jakožto svědek, že to mluvil, že nebude kurvit jako radní páni a Kegler, že zkurvil dívku.

Prodavačka vysvěčí jen, že zpíval, že mydlář zkurvil dívku.

P[an] žalující žádá toliko, aby vinej skrze takový bezbožný utrhačný řeči, nechtíc, aby vo jeho čest a dobrou pověst, jak taky dědích svých nepřišli. Postoupíje p[an] žalující, aby veřejný odpros činil, kde takovou věc mluvil, odvolal a skrze takový odvolávání proukázal. Dalej ale hned právní outraty složil a do času vězením trestán byl, 2 f[lo]r[ény].

[110]

Sehsione extra ordinaria act[um] [?] 12. Feb[ruaris] [1]754

Přednáší p[an] Rajský, hospodský zdejší, obešlíc France Brancovskýho skrze zhanění, jak jemu d[ne] 10. Febru[aris] veřejně hospodě šelmama tractíroval.

Načež vyznáno skrz světky, že by jsam Brancovský hospodskému příčinu skrz klevety dal a jeho v Jarmericích závadným jistil.

Den 14. Febru[aris] 1754

P[an] Franc Weltz žalubu předloží, že Sebastián Haberdle jeho, Weltze, za rovnýho nemá v veřejnosti. Přednesouce věc on, Haberdle, praví, že nezapírá. Jeho žena vypovídá, že Weltz požádal něco smilného.

V cechu krejčovským mluveno bylo, že u p[ana] discitora[?] Haberdle mluvil, že Weltz jemu v svědomí tak čistej a rovný nejni jak on, a za rychtáře ho nedrží.

Vencl Bradáč předvolany a vypravil, že Haberdle o F[ranci] Weltzovi nadal, že je a hodí se obecního bejka a že je kurevník.

Convocatus Vencl Bradáč vypovídá a confrontíroval, že Sebastián Haberdle mluvil, že nejni potřeba bejka obecního, že Franc Weltz je dosti veliký kurevník.

[111]

Žalující Franc Wertz jen toliko žádá, aby podle práva se pokračovalo a svědek přísahu potvrdil, což vyznal. Načež jim na 8 dní na rozmyšleno dáno, do 31. Feb[ruaris].

Já přísahám Pánu Bohu Všemohoucímu, Blaho[slavené] et[cetera], též počestnému ouřadu tohož městys Brtnici, s obvlastně v tejto příčině, jakož jsem od počestného ouřadu na všechny mně předložené otázky odpovídal, neomylnou pravdu mluvil, totiž že jsem z minulého roku N[omen] N[escio] jednomu jihlavskému koželuhovi zde v Brtnici koupených 21 kusů hovézích kůží naložil a do Jihlavy do domu svého v přítomnosti jeho ceře a služebný děvečky též 21 kusů z voza hospodáře mého skutečně očítal a odvedl.

To já na mou duši a dobré svědomí беру tak jistě, jak mně k tomu dopomáhá Pán Bůh et c[etera].

[112]

Den 22. Maii [1754] ručili

p[an] Anton Vakunda

[pan] Franc Pelc za dostatečný odvod 10 f[lo]r[énů] Hadovýho[?] syna za Kolomažníkovou zkurvenou ceru.

[113/41]

Nachdenken der Frantz Czoka alhiesiger Bürger begin Rath wieder den Frantz Fousek, hinsigen Müllers Sohn dann der Jann Worliczek und Ludwik Doubek bende[?] lehr Jung in der Pirmitzer Mühl eine Klage ausgebracht das tatenn[?] 18. April as[?]: As[?] sein Weib Juliana zum Brandtwein Juden und Fleish gangen nach aussag[?] des Jüdischen Fleishhakerl[?] aus der Mühl ein Stein geworsten word, welcher diese Julianam getrefen und durch diesen shracken ihr in 6 Monath ihrer schwangershafft den 2. Maii, an ihre Frücht Entgangen sodan aber den 9.[?] dieses sie durch innerlihen brandt[?] gesterbe dahere diese sach Von den allhiesigen Würtshafft directore Uns[?] ad Inquirendum[?] Übergeben word[en] hir wegen auh diese 2 lehr Jung und Mollers Sohn jeder bosenders Arrestirlich angehelten undt in Causa lie cum tantialites[?] pro et contra Constituiret undt zum 3 Mahl Legaliter Examiniret word[en], jedoch keinen dieses Attentati halber zur Unumgänglich dem Kläger dahir angewiesen zu Erlagung der

nothigen Proben hinlanglihe zeügen zu Stell mitt stalhen[?] 3 Vorklagte Purshen[?]
Confrontirt und das klagbahr angebrachte nach Rechts hinlang

[114]

hinlanglikeit dargethan[?] word[en] möhte, So hat aber der Acter keine Rechts
Erforderlihe[?] zeug zu stalten sich fähig gefund[en], sondere Voraus[?] Jung der Sach
Sine Juris Legalitate Von hiesigen gericht abgewendet undt Ein höhere Instantz zu
befollg[en] sich gantzl[ich] vorbehalten undt nachdeme Er dieses sein Vornehmen mit
Einer shriftlen Urkhundt bedekt haben wolte, Als wird den selbe dieses Ante latam
Sententiam zur wohlwissentlen[?] Richtshaur Ertheillet anbei aber vorbehalt, at in Faso
illu probetur Qua in Judicium Deductur est geben.

Pirnitz d[en] 31. Maii 1754.

B[ürgermeister] et R[at]

<Anno 1754 dal zapsati zdejší pan důchodní partelnej Jan Wlankler[?] jednu obligaci na
jedno sto padesáte reinských, id est 150 f[lorénů], pod obyčejnů a 6 pr[o] cento
interehso. Stalo se na zámku brtnickým dne 17. Maii 1754, in curia Pirnicensi die 24.
Maii 1754.

Console d[omino] Mathej

Tauber

et ceterorum in fidem>

Den 4. Decemb[ris] 1755 ist diese obligation bunth[?] N[ume]ro folio 43 cassiert
word[en] und dieses Inprothocolirte Intermente[?] misstst[?] gansiths[?] inscarten[?]
obliga[tionen][?] Anulirte word[en]

[115/42]

Sehsione extra ordinaria act[um][?] 10. Junii [1754]

Předstoupíce Franc Čoka i rodiče obžalovaných, porovnajе se mezi sebů, kdežto jen
toliko outraty vzniklé rodiče zaplatiti se stvolili a budoucně na ně i syny své žádné
potachování nikoliv se díti má. Přitom se zavázali ti 3 obžalované synci, aby jeden
každý protiv p[anu] žalujícímu, aniž p[an] žalující protiv nim, něco neslušného
předhazovali, ihned v pokutu 10 kop a 2 tejdním arestem potrestán býti má.

Act[um] die et anno ut supra.

Judice Francisco Weltz
Francisco Pokorný
Micolas Reisinger
Franc Nep[omuk] Heppill
měský písař

[116]

Sehsione extra ordinaria act[um] 17. Julii [1]754

Mikuláš Veselý přednesl stížnost, že Fidel Kvasnička, pokav se s Mikulášem Veselým, říkající Fidel, že vodu po cestě jíti nedá, nýbrž ji obrátí přes zelí, načež odpovídá Veselej, že dycky voda po cestě chodívá, načež povídal Fidel, že to nedá tak činiti, že jemu, Veselému, propustí vodu přes len, co taky učinil a jemu po půl míře pěkného lenu v nic uvedl. O náhradu škody žádajíce.

Sehsione a[ctum][?] Pirnici 26. Aug[usti] [1]754.

Ponevač skrze při, kterou p[an] Franc Weltz s[?] Mikuláše Veselého otcem Johanese Veselý skrze nějaký kus pole a loučku u Ryhlovského rybníka měli, po vyslýchání a vyšetření věci a pro urovnání[?] dalších soudů a nich[?] vad[?] na to[?] se snešení a porovnání stalo, že obě strany na to uvykly, aby Johan Veselý ty grunty k skalovskému[?] domu patřící až do smrti Jana Veselého užíval, po smrti pak ke gruntu protiv složení sumy peněz 33 f[lorénů] připadly.

Consule d[omini] M[ikolas] Tauber
& ceteris sanatorib[us]

[117/43]

Vencl Prohaska dne 4. Juli 1755 bere dilati, skrze zhanění od France Kvasničky jemu učiněném do rok a dne.

<Anno 1756

Dato 1. Janua[rii] 1756 wirdt Intabuliret Eine obligatia Krafts wecher Ihre Gnaden R. A. H[err] von Grünhperg[?] als Stabilirter Führungs[?] Com[m]ihisari[?] in Iglauer Kreis dem allhinsigen Pirnitzer Burger Georg Hekerle a dato Ein Hunderth fünftzig Gulden gegen Jahr a 6 pr[o] Cento Interehse bahres geld Vorgeliehen, welhe den Debitor mit all

erforderlich Juris Clausulis bestätiget undt auf sich undt seine Erbe nehmere[?] geherttigest[?].

Actum in Curia Pirnicensi die 4.[?] Janua[ris] 1756.

Sub Scriptio oblig[ati]

Georg Hekerle

Consule D[omini] Mathias

Anna Midl[?] Hekerli

Tauber & ceteor[?] Sanatorum>

Frantz Weltzovi

Martin Selený

[118]

Prázdný list

[119/44]

Prázdný list

[120]

Dne 4. Maii 1756 dle dané sub eodem dato et anno panu Jakobovi Procháskovi, měšťanu zdejšímu se intabulíruje od France Pelce[?] spravedlivě dlužených 40 f[lo]r[énů], který jakožto prvního creditora se zde do knich měských pro lepší toho jistotu zapisují, což mu k lepšímu upravení se učinilo. Act[um][?] in curia Pirnicensi, die et anno ut supra.

Consule d[ominus] Thobia F[elix] Vethý
et ceteris senatorib[us] in fidem.

Franc Pelc

Zuzana manžeka – qua debitores

<Anno 1757

Dne 5.[?] Decemb[ris] intabuliruje se obligaci, dle kterej p[an] Franc Heppill soused a spolusyndicus zdejší od tit[ulovaného] pana controlora jihlavského k vystavení svého domu vypučil padesáte renských pod obyčejným interehse 6 pr[o]cento a tím učiněním zadává p[anu] controlorovi Joh[anesovi] Englshatovi jeho mohovitý a nemohovitý pro generální a špitální[?] hipoteku. Stalo se v Brtnici d[ie] 31. Decemb[ris] 1757.

Consule d[ominus] Nicolas

Mathiahs giudice Francisco Weltz
& ceteris senat[ori]>

[121/45]

Dne 7. Febru[arii] 1757 intabulíruje se panu Ludvíkovi Hekerlovi, jak obligaci zní, tak taky podle testamentu nebož[tíka] Jiříka Hekerle publicírovaného dvě stě a padesáte renských, totiž 250 f[lo]r[énů], dle čehož taky na jeho žádost se vejtach uděluje. Stalo se dne svrchu psaného.

Consule d[ominus] Tobia
Vethýho et ceterorum
in fidem

Den 7. Feb[ruarii] 1757 zaznamená se dluch Davida Austerlitz, který dle ouctě na vdově Brancovský k pohledávání má, totiž 133 f[lo]r[énů] 37 kr[ejcarů].

Pod datem 30. Oktob[ris] 1756, který dluch se má na termíny klásti. Actum[?] ut supra.

Consule d[ominus] Thobia
Vetchý & ceteroru[m]
senatorum

[122]

<Seshione extra ordinaria a[ctum][?] Pirnici 20. Aprill 1757.

Na žádost pana Jacuba Procháska intabulíruje se obligaci, dle který Antonín Stehlík od nadřazenýho pana Jacuba Prohásky na vyplacení nejakých stříbrných fantů[?], které u třebíčskýho Martina Havránka zastavené byly, 140 f[lo]r[énů] vypučil, protiv kterém penizům on Antonín Stechlík takový fand[?] na krátký čas, podobně na ostatní nedostatek toho dluhu, těch 140 f[lo]r[énů] jedno pole za Božíma mukami kamenýma v lánech za hypothécu zastavuje, který p[an] Proháska do vyplacení toho capitálu užívati a na tenž poli a těch stříbrných fantů[?] se zaplatiti mocen bude. Actum anno et die ut supra.

Consule do[minus] Venceslav
Procháska
et ceterum in fidem>

[123/46]

<1759

Dne 14. Juli předstoupili jsou sousedi, totiž

Martin Zelený, řezník, Thomas Vethý

p[an] Jacob Proháška, Franc Pokorný

Anton Vakunda, Peter Tůna

Karl Mashka, Mikuláš Pokorný a

Bárta Svéda[?] před p[ana] burmistra, žádajíce jeho s celým ouřadem do radního domu přednesouce, že jich celá obec k tomu přinucuje, by se toho Žida, bejvalýho řezníka Vinopalníkového[?] ujali. Pročež žádaje ouřad, by hned jejich přesevzetí přivolili, kdežto oni se jeho ujmouti a na propuštění jeho všichni, celá obec, svými statkami státi chtějí, načež jim na odpověď dáno bylo, že ponjevač jiných proukazů a dokonalostí při ouřadu není, toliko co Vakunda a Vyskytenský vypovídali, tato pře pak při kanceláři vrhnostenským konaná a ouřadu strany tej vyhledávajícnosti žádná³⁷⁴ vědomost dána. Ouřad jejich předsevzetí tak dalice nezhraňuje, menje ale k tomu nakloněné jest ut supra.>

[124]

Den 2. Juni 1760 intabulíruje se obligaci, dle kterej p[an] Jacob Proháška zapučil Ludvíkovi Jeřábkovi čtyryceti dva renský hotových peněz, naprotiv tomu on, debitor, do zástavy zapsal jednu louku v číhadlech ležící, tak dlouho k užívání z interehsu, pokavač ten capitál, těch 42 [renských] zaplacenno nebude. Stalo se za ouřadu burmistrovskýho p[ana] Matěje Taubra, dne a roku svrchu psaného.

Eodem dato intabulíruje se obligaci ac[tum] 20. Juli 1759, dle kterej Vencl Lešovský³⁷⁵ p[anu] Jacubovi Proháškovi po učiněném oučtě 60 f[lo]r[énů] dlužen zůstal a protiv toho dluhu svou chalupu za hypothéku zapsal, by p[an] creditor na takovým[?] času temoranda solustionis šáhnouti mocen jest. Stalo se d[ne] 2. Juni 1760.

Vencl Lešovský – dlužník

Michl Griner – svedek

Consule do[minus] Francisco

Weltz et ceteris in fidem

³⁷⁴psáno ziada

³⁷⁵ psáno Lessovski

[125/47]

Přítom ohlašuje p[an] Michl Griner, do paměti vzíti žádaje, že Vencl Lešovský Johanesovi Pechovi 8 f[lo]r[énů] dlužen zůstal, kterej rest[?] v chalupě nyní p[ana] Grinera zůstal. Tyto peníze na synka Michala Pecha odmením[?] jsou.

Anno 1761 den 16. Juni

Stalo se porovnání před počestným ouřadem s zdejším sousedem Martinem Markem a Židem Mendlem Fuper v následující příčině a to sice, jakož jest se k tomu znal Mendl Fup[er], že od nehoz Martina Marka v roce [1]759 200 f[lo]r[énů] vypučil a na takový dluh nejenom 19 f[lo]r[énů], ke kterým se věřitel zná, nýbrž taky jeho manželka 36 kusů ducatů, oplatiti měl, na kterýžto vyšetření jiný prostředek nepozůstával, nežli by Židt takový odvod, těch 36 ducatů, přísahů potvrdil. Kdežto stranám dány na rozmyšlení příležitost, mezi sebou povážíce věc, na to se snesli

[126]

a porovnali, že on Mendl Fup[er] mimo těch zaplacených 19 f[lorénů] eště jemu, Martinovi Markovi 100 f[lo]r[énů] dlužen pozůstávati má a uvoluje se Židt, v ustanovený termíni, totiž každoročně 10 f[lo]r[énů], bezevší vejmluvy a odporu složiti, na čem obě strany uvykly a toto porovnání při ouřadě městským k potvrzení a ingrosírování podaly, jenž se stalo dne a roku svrchu psaného

za burgmister

Mikuláše Mathyáše

a ostatních radních

Martin Marek

Aron Mendl Fupe[r]

Noach Cvi[?] Hirš[?] Dilš/Dralš[?] cajg in Brtnic³⁷⁶

Sallumon Pulitzer as pü[r]g[mistr][?]

³⁷⁶ Tento řádek je v originále psán hebrejským písmem, do latinského písma přepsáno za laskavé pomoci Rabinátu Židovské obce v Brně.

[127/48]

<Anno 1761

dne 1. Janua[rii] intabulíruje se obligaci, dle kteréj p[an] Franc Heppill vypučil od p[ana] Jacuba Proháška 70 f[lo]r[énů] pod intehse[?], by p[an] creditor do vyplacení polovic sena a otavy z jeho louky klidil. Stalo se dne svrchu psaného.

Consule do[minus] Nicolas Mathyahs et ceterio senatoribus.

Dne 24. Aprile [1]762 zaplacíno.>

Dne 17. Oktobris [1]761

Poznamená se pro paměť a jistotu, kterak v roce [1]759 Vencl Irsa vypučil od Lorenca Irsla 18 f[lo]r[énů], které peníze Vencl Irsa dlužen býti se přiznává, z toho pak dluhu přide urazit[?] 1 f[lo]r[én] hotových peněz a za vybrané maso 7 f[lo]r[énů]. Tak všeho dluhu pozůstává 10 f[lo]r[énů], to k budoucímu pohledávání míti bude.

P[e]r burgmistra a radu

[128]

Intabulirt wird [...] Eine Obligation d[en] 1. Aprill [1]762 Vermög welcher H[err] Lorentz Marsh dem H[errn] Mattes Kmeths[?] Vater donowitz[?] 141 f[lorenus] 27 kr[euze]r schuldig Verblieben, undt dieser solhene Obligation dem Juden David Austerlitz Rechts förmlich lediret[?] hat Pirnitz d[en] 20. Aprill [1]762

Per Burgmeister

undt Rath.

Dne 28. Aprilis [1762] zaznamená se rukojenství, dle kterýho p[an] Martin Zelený za p[ana] France Heppila, syndicuhsa, tím způsobem lavíruje, že on ouřadu [...] tejkající král[ovské] peníze každý qvartál s tejkajícíma počty pořádně odvede.

Act[um] 16. Marti [1]762.

Druhý pod datum 20. Marti [1762], dle kterýho vejš opáčený p[an] Zelený rukojenství dává, že on, p[an] Franc Heppill, p[anu] controlorovi jihlavskému 50 f[lo]r[énů] dluhu, též za nějaký mobilie 16 f[lo]r[énů] 47 kr[ejcarů], a to ve 4 qva[r]tálích, od 1. Aprille do ult[imus][?] Juni prvý qvartál, a tak dalejc, až do posledního máje 1763., zaplatí. Naprotiv tomu ale on, p[an] Franc Heppill, p[anu] Zelenýmu za takový rukojenství naprotiv tomu nejenom se zavazuje

[129/49]

takový dluch po nadepsaných termínech zapraviti, nýbrž taky naprotiv jemu do jistoty vše svoje mení jak mobilie, tak dům za hypotéku zapisuje neb pozastavuje, dokudž od času do času se s odvodem toho dluhu vykáže a jeho rukojenství skrze ten dluh navrátí.

P[e]r burgmister a radu

Sehsione extra ordinaria intabulatur sequens[?] obligatio die 21. Martii a[nno] [1]763 na vypučený peníze, a to hotových padesáte zlatejch, id est 50 f[lo]r[énů], skrze pana Martina Ratkovskýho, malobrtničanskýho mlynáře, panu syndicusovi bejvalýmu brtnickému zapůjčených, jenž námi následovný obligaci nadjmenovanýmu p[anu] věřiteli totiž dána byla.

P[e]r Purgermeister Ambt et Rath

Já níže podepsaný známost činím, že mně, k mej nevyhnutelnej potřebě, p[an] Martin Ratkovský, malobrtničanskej mlynář, padesáte reinskejch peněz hotové zapučil, které jsem taky k mejm dluhom důležitě přijal a slibuji z nich ročně 5 procento

[130]

obyčejnej interehs nejenom složití, nýbrž taky těch 50 f[lo]r[énů] po ¼ lethní vejpovědi vdečně[?], po každýho vyjítí roku, odplácti. Na jistotu ale já jemu, p[anu] creditorovi, vše moje mohovitý a nemohovitý mení za generální hypotécu zapisuji a tuto obligati vlastní rukouch podpisem stvrzuji. Jenž jse stalo v Brtnici dne 15. Decemb[ris][?] a[nno] [1]760.

Sub consule

Nicolao Matyasch

l[ocus] s[igilli] Franc Nep[omuk] Heppil

syndicus Brtnici

Sehsione extra ordinaria intabulatur sequens[?] obligatio die 2. Maii a[nno] [1]763. Na vypučený peníze od veleslavnýho bratrstva S[vaté]ho angela Strážce, a sice skrze velebnýho p[ána] p[átera] praesida³⁷⁷[?] Jana Borovskýho padesáte reinských dobrých berných mincí, id est 50 f[lo]r[énů], Janu Potočkovi v Brtnici vypočítáno. Jenž takto jse stalo.

³⁷⁷ ochránce (z lat. praesideo – chránit)

[131/50]

Já, níže podepsaný, známost činím tutou mou v právě důstojnou obligací, že jsem k mej nevyhnutelnej potřebě od veleslavnýho bratrstva S[vaté]ho angela Strážce v Brtnici, a sice od velebného pana patera praesida Jana Borovskýho, padesáte reinských dobrých berných peněz vypučil a k mejm rukoum přijal, slubujíc takový peníze i s obyčejnýma a[?] 6 p[er]ocento interehse po vyjití ročního termínu v dobrej a žádnej devaluaci podrobenej munci navraceti a opláceti, aby ale toto veleslavné bratrstvo jak strany toho capitálu, tak taky patřících interehsu, tím více ujištěné býti mohlo, naproti tomu já za generální hypothécu moje všechno mění in huice[?] alle[?], můj vlastní na Horním Městě mající dům i s k němu patřícíma polma zadávám, aby více řečené

[132/51]

velesl[avné] bratrstvo, kdybych já v zaplacení capitálu a interehsu v určitým čase nedbalý neb nechťíc uzřen[?] byl, na takový grundt můj právně šáhnouti a sebe zaplatiti možno bylo, proti čemuž mně žádná exceptio juri hoc facti praesentim exceptio non numerata³⁷⁸ pecuniae rci[?], sui[?] vel aliter pahtae[?] aut intellectae gegiti[?] má, čemuž já, a všem práva dobrodiním renunciongi a zbaven býti chci. Posledně taky vůli a moc dávám, aby tato obligaczi do městských kněch vnešena a intabulírována byla. Na jistotu toho všeho jsem jse sám vlastní rukou podepsal a mou obyčejnou pečet přitiskl. Jenž jse stalo v Brtnici d[ne] patnáctého měsíce října roku [1]755.

Sub consule

Jan Potočka

Nicolao Mathyaš

soused brtnické

Francisco Weltz judic

[133/52]

Sehsione extra ordinaria intabulatur sequentes obligationes die 17. Julii 1765.

Já níže podepsaný přiznávám se vůbec a především, obzvláště tu, kde by toho potřeba ukazovala, že sem k mé důležité potřebě, totiž to k nevyhnutelně vystavení mého koupeného domu, mým dobrým vědomím a s vůlí, též dobrým vědomím mé manželky Ludmily, od p[aní] Alžběty Procháskový, mistrovské pekařky z městys Brtnice, štyry sta reinských rýnskéh, pravím 400 f[lo]r[énů], v dobré běžící minci vypučil a takové peníze dle předcházející štvrt roční vejpovědi (pokudž by koliv, dle slušného času

³⁷⁸ psáno momeratae

požadáné byly) s patřícím a 4 p[ro]cento jen toliko mocně[?] interehsem (poněvač ona, p[an]í věřitelkyně Alžběta Prochásková ze svej dobroty ode mě více nežádá) složiti a oplatiti uvolil. Aby ale má paní věřitelkyně jak stranu capitále, tak také ročně padajících interehsův dokonalejc ujištěna byla, pročež do hypotheci in genere odevzdávám mé všechno jak ležící, tak běžící mnění, inspecie[?] ale můj, mezi domem Tadeáše Veselého z jedné a Mikuláše Veselého z druhé strany, přináležející dům se všema roli, lukami a právem tak, jak od starodávna užíván, jenž byl a až posavád se užívá a konečně tak, že paní věřitelkyně (kdybych pak capitále, tak také interehse platiti nemohl, aneb nechtěl) k mému všemu statku plným právem (kterejmžto ledtva[?] kdo buďt[?] se žádný potahovati, ani jaký závad činiti nemá a nemůže) sáhnouti a v něj se uvázati může, kdežto žádná respetio[?] juris[?], jakkoliv má[?] jmenována býti může, mě hájiti a ochraňovati nemá. A to všechno věrně a bezevšeho fortele, že tomu tak a ne jináče jest, to s podpisem mé vlastní

[134/53]

ruky a přitisknutím mého i také s vědomím počestného ouřadu městského pečeti, jenž se stalo v městěs Brtnici Trhové, léta Páně 1759.

Bartoloměj Svoboda

Consule d[omi]n[u]s Joanne Khegler

Venceslaus Svoboda, iudice.

Sehsione extra ordinaria intabulatur eod die et anno³⁷⁹

Obligati

Na tři sta zlatých rýnských, pravím 300 f[lo]r[énů], které sem já, níže podepsaný, s vědomostí a vůle mé manželky Ludmily vypučil od paní Alžběty Procháskové, pekařky brtnický, a to sice z tej a takové příčiny, ponjevač Bůh Všemohoucí na nás takovou metličku dopustil, že můj dům v nově vystavený v roku 1760 do gruntu se vším mým měním vyhořel, takže sem sobě nemohl jináče pomocti, chtěl sem zase podruhé můj dům stavět, proti kteréžto dobročinnosti paní Alžběta Prochásková, dle předešle psané sub[stitutio][?] a[nno] 1759 obligati, vypučeným penězům do hypotéky aneb do zástavy můj dům se všema k němu patřícíma užitky a celým mým mněním zastavuji a

³⁷⁹ z lat.- téhož dne a roku

zadávám. Na kteréžto buď kdo buď nemá a nemůže se potahovati, pokudt takový capital zcela vyplacen a zapraven nebude.

Že tomu tak a nejináče jest, to podpisem mé vlastní ruky a přitisknutí mého i také s dožadáním počestného ouřadu mněského pečeti potvrzují. Stalo se v městys Brtnici dne 18. září 1760.

Bartolomej Svoboda

Consule d[omi]no Johanne Khegler

Venceslav Svoboda, iudice

[135/54]

Obligation

Pro drei Hundert Gulden sagen 300 Gulden reinisch[?] welche zu Bestreitung meiner [.....] [.....] ausgaaben in vorgezehent vorgegen ich ihre mein volliges Haub[?] und Gusst[?] [.....] auch ihre nach zu vorherig ein halbjähriger auf Khündigung eine antes Capitale zu samt der hier vor a 6 procento abstahl[?] naden[?] Interesse[?] in gutter gangbahrer Müntz zurück zu zahlen mich[?] verbindlich mache damit aber die per[?] [....] Herr Kreditor dessen Erben und Erbs nehmen[?] so wohl des Capitalis als deren jetcen halber Gesichert sein mögen so constituire[?] denselben alle mein jetzig und khünfftig besitzendes Haub[?], Gusst und Vermögen nichts [.....] aufgenommen pro Generali et Speciali Hypotheka also und dergestalten, daß wohere[?] ich mit Abführung des Capitalis und jetcem[?] nicht richtig zu halten werde mein Mentionirten Herr Gläubiger dessens[?] Erben und nachkommen sich der General et Special Hypothec zugebrauch haben, bins[?] mein Herr Gläubiger dessen Erben und nachkommen so wohl an Capitall als [.....] vollständig contentiret sein[?] werden Urkundt und zu dessen nehreter[?] Sicherstellung habe mich eigenhändig Unterschrieben und meine Petshafft vorgedrucket so gesehne Marckt Pirnitz den 1. Juli 1763.

Michal Sältzer quam debitor

Sub consule domino Joanne Kegler [...]

iudice domino Nicolaus Kožený et caeteris senatoribus.

Die neue gestelte Obligation anno[?] 1767 kauftet nur 4 procento Interesse[?] den in Patenten gemas[?].

[136/54]

Obligati

Já, níže podepsaný, známost činím s touto mou v právě důstojnou obligati obzvláště tu, kde by zapotřebí bylo, že jsem k mej nevyhnutelný potřebě od p[ana] Tomáše Drobníčka pod slavným regimenten Sachs-Hilburgs Hanßy[?] tit[ulovaného] p[ana] hejtmana relamponi[?] compaignie, toho času stojícího sprostýho vojáka, hotových peněz sedumdesáte pět a za jedno od něho z podílu jeho manželky koupené pole patnácte, v sumě ale devadesáte zlatých hotových peněz dnes, dole psaného dne a roku, s vědomo a přítomností počestného ouřadu zdejšího v dobrý jdoucí minci vypučil a k mejm vlastním rukoum dobře taky odčítaných, však bezzevšeho z nich patřícího interehsu, přijal. Přitom věrně slibujíc nejenom jmenovaný dluh, tejh 90 f[lorénů] po vyjítí třech rokův zaplatiti, nýberž taky v tom mé slovo punctual[?] bezzevší falše deržeti. Aby ale ten můj creditor také strane toho capitálu tím lépejc ujištěný býti mohl, tak naproti tomu já za generální hypothéku moje všechno mjení, včemžkolivěkh by takové pozůstávalo, in specie ale[?] můj vlastní, na Horním Městě ležící dům una cum appertinentsis, z toho nic nevyjímajíc, zadávám, by více řečený creditor, kdybych já v zaplacení vejš dotknutého capitálu po vyjítí tejh 3 let nedbalý byli neb takový na jakýkoliv způsob upříti chtěl, na takový grundt můj právně sáchnouti a sebe zaplatiti mocný byl, protiv čemuž mně žádná exceptio juris sive facti praesertim, exceptio juris sive facti praesertim, exceptio non numerata pecuniae, rei[?] sic vel aliter gestae aut intellectae ujmout má, včemž já také všechny práva dobrodiní

[137/55]

renuntýruji a jich zbaven býti chci, posledně ale také počestný ouřad zdejší jsem snažně dožádal, by tato obligati do mestských knich vnešená a intabulírována byla. K lepšímu ujištění všeho toho jsem se mou vlastní rukou podepsal a obyčejnou pečet přitiskl. Jenž se stalo v Brtnici dne 26. června 1767. roku.

L[ocus] S[igilli] Joannes Kegler, burgmistr

L[ocus] S[igilli] Thadeáš Vetchý

Mikuláš Kožený, rychtář

dlužníkh

Barthol[oměj] Svoboda, rychtář

Jan Štepan Kosárekh, nový[?] mestský písař

Sehsione extra ordinaria intabulantur extractive sequentes obligationes sub dato 15. Juli 1767.

Martin Bodecký, soused zdejší, vpučil jest sobě z vůle a s vědomostí počestného ouřadu zdejšího padesáte zlatých reinských od veleslavného braterstva Svatého angela Strážce. Na takový pak způsob že z nich ročně 4 pro cento interehse náležitě a bezzevšeho dalšího odkladu platiti se zavazuje, při tom také veleslavnému braterstvu pro generali et speciali hypotheca svůj na Horním Městě ležící dům, všeho mění, pole a louky a všechny jinší přináležitosti zadává, takže ne veleslavné braterstvo tu moc míti má, na ten jmenovaný dům a všechny zapsané appertinentias, kdyby tento[?] jmenovaný capitál neb interehse v určitým času punctum[?] zaplacený bejti neměl neb na jakýkoliv způsob upříti býti chtěl, právně sáchnouti, v kterejžto příčině také on, věřitel, všech právních dobrodiní se odříká a jich zbaven býti chce, jak všeho toho original obligati v rukouch veleslavného braterstva pozůstávající vysvetluje.

Franc Tic, soused taky zdejší, vpučil jest sobě tím způsobem od veleslavného braterstva Svatého angela Strážce proti ročním 4 pro cento

[138]

platiti slibujícím interehsu padesáte zlatých reinských na takový způsob, že veleslavnému braterstvu pro generali et speciali hypotheca svůj dům, jeho všechno ležící a stojící mení zadává a při tom taky takovou moc veleslavnému braterstvu moc dává, že (kdyby on, věřitel, v zaplacení takové capitálu neb interehsu v určitým času nedbalý byl, neb takový na jakýkoliv způsob upříti chtěl) na ten jeho dům právně sáchnouti má a může. V kterejžto příčině také on, věřitel, všech právních dobrodiní se odříká a jich zbaven býti chce, jak všeho toho original obligati v rukouch veleslavného braterstva pozůstávající vyjadřuje.

Michael Vyskytenský, soused a kovář zdejší, vpučil jest sobě od veleslavného braterstva styryceti reinských hotových peněz proti ročně platiti přislubujícím 4 pro cento interehse a zadává pro generali et speciali hypotheca svůj dům, pole, louky a všechny jinší k tomu domu přináležející appertinentias a dává on, věřitel, taky tu moc veleslavnému braterstvu, že ono (kdyby bude v capitálu neb patřících interehsu v určitým času nedbalý byl, neb takové na jakýkoliv způsob upříti chtěl) na ten jeho jmenovaný dům a appertinentias právně sáchnouti může a má. V kterejžto příčině také on, věřitel, se všech právních dobrodiní odříká a jich zbaven býti chce, kdežto všeho to

original obligati v rukouch veleslavného braterstva pozůstávající všechno světlo vyjadřuje.

[139/56]

Martin Marekh, soused zdejší, vypučil jest sobě od veleslavného braterstva Svatýho angela Strážce dvaceti pět zlatých reinských hotových peněz proti roční platiti slibujícím 4 pro cento interehsu na takový způsob, že naproti tomu on, věřitel, svůj dům a všechny k němu přináležejícíma přináležitostma pro generali et speciali hypotheca zadává, při tom tu moc veleslavnému braterstvu dává, že (kdyby on, věřitel, buďto v zaplacení dotknutého capitálu neb patřících inteerehsa nedbalý bejti a nebo takový na jakýkoliv způsob upříti chtěl) na jmenovaný dům a appertinentias právně sáchnouti může, v kterežto příčině on, věřitel, také se všech právních dobrodiní se zbavuje a jich zbaven býti chce. Kdežto všeho toho original obligati v rukouch veleslavného braterstva pozůstávající řeteldně vyjadřuje.

Johann Michael Philipp vypučil jest sobě od veleslavného braterstva zdejšího S[vaté]ho angela Strážce dvaceti reinských hotových peněz proti ročně platiti se zavazujícím 4 pro cento interehse a zadává řečenému braterstvu jeho dům, pole a louky a všechno mění, nic z toho nevyjímajíc, pro generali et speciali hypotheca a při tom dává on, věřitel, veleslavnému braterstvu moc, že na jeho dům a všechny appertinencie (kdyby v zaplacení dotknutého capitálu neb interehsu nedbalý byl, neb takový na jakýkoliv způsob upříti chtěl) právně sáchnouti má a může. V kterežto příčině také on, věřitel, se všech právních dobrodiní se odříká a jich zbaven býti chce, kdežto všeho toho original obligati v rukouch vejš jmenovaného braterstva pozůstávající řeteldně vysvětluje.

[140]

Thadiáš Veselý, soused a hrnčír zdejší, vypučil jest sobě od veleslavného braterstva S[vaté]ho angela Strážce dřiceti zlatých reinských hotových pěněz, proti z nich platiti příslibujících 4 pro cento intee[rehse] a to na takový způsob, že on svůj dům a všechny k němu přináležející pole, louky a zahrady a všechno jinší mění, nic z toho nevyjímajíc, pro hypotheca zadává. Přitom také moc dává, že (kdyby on, věřitel, v zaplacení dotknutého capitálu neb interehsu nedbalý byl a neb takový na jakýkoliv způsob upříti chtěl) na jeho dům a všechny k němu patřící přináležitosti právně sáchnouti může a má. V kterežto příčině také on, věřitel, se všech dobrodiní právních odříká a jich zbaven

býti chce. Kdežto všeho toho originál obligati veleslavného braterstva řeteldně vyjadřuje.

Tyto všechny extra ordinaria sehsione prothocolírované obligati jsou následujícím podpisem podepsané a městským pečetem potvrzené

Sub consule domino

Joane Kegler et caeteris

senatoribus [...]

Johann Steph[an] Kosárekh

P[irnitz] T[rhovej] městský písař

P[an] Jan Mareš, sládek a soused zdejší, vypučil jest sobě na jeden rok od Mathesa Vrzala, prahaře zdejšího, dvě sta zlatých reinských hotových peněz na takový způsob, že jemu za ně nejenom svoje všechno mjení, nýbrž také svůj dům, na který on zdy právně sáhnouti má (kdyby se k zaplacení takového dluhu neb interehu přičiniti něchtěl), zadává a zapisuje, laeterum monstrat obligatio.

Sig[num] v Brtnici

[141]

dnes, 4. listopadu v roce 1767.

L[ocus] S[igilli] Hanz Khegler, Burgmiser

Mikoláš Kožený, Raht[?]

Johann Schönfeldt, radní

Barthol[oměj] Svoboda, spoluradní

Jan Štěpán Kosárekh

městský písař

L[ocus] S[igilli] Jan Mareš

sládek brtnický

Sehsione Extra Ordinaria die 20. Septembris 1768.

Der Herr Johann Kment Burgert eher Mehlermeister von Iglau beglacket den allhiesigen Burger Frantz Budal wie nach der selbe ihnen geg[angen][?] in Hypothec habenden Haus Contract ein Hunderth gulden Rein[is]ch rechtmässig shuldig Verbleibe worzun Er Debitor sich zu dieser Shuld bekennet undt Verstrechet diese Ein Hunderth guld[en] rein[isch] in noch folgend[en] Terminen ohne als eing[en][?] außpflichten zu bezahlen. Am fest S[an]ct[i] Martini des Jetzig laufenden 1768. Jahrs fünfzig gulden rein[isch]

Echt 50 f[lo]r[rens]. Am Fest S[an]ct[i] Georgi des nächst eintenstenden [1]768. Jahres Fünfftzig guld[en].

In Summa also Ein Hunderth guld[en] rein[isch] gantz sicher zu bezahlen, wiedrig[?] fahls wann Ego nicht die Terminen richtig zu halten solte, gebet er seinem H[err] Creditori die Vollmacht sogleich zu seinem Haus greisten zu können. Sig[um][?] loco, Anno, Die ut Supra.

Johannes Kegler, Burgermeister

Frantz Budal

a jeho radníc

Burcher all hira

Jan Kosárek heico[?]

m[ě]stský písař

[142]

Sehsione Extra Ordinaria Die 20. Septembris 1768.

Der Martin Zahradníczech, burgerlicher Fleish hacker meister beglacket eben den allhiesigen Burger Frantz Budal, wen nach der selbe ihren Fünfftzig gulden rein[isch] ausständig beharret[?], wen nun Er Shuldener sich zu dieser Schuld be kennet hat pro Versprochet Er auch dageg[en] diese Fünfftzig gulden rein[isch] von Heunt[?] et[?] ato[?] annzeichnendt binnen ein Jähriger zeith frast[?] getreucich zu Handen seines Creditoris H[err] Martin Zahradníczech ohne einig[en] aus flichten getreulich zu bezahlen wiedrig[en][?] fahls ver hypothysiret, Er Schuldner seinem H[err] Glaubiger seine allhier Situiste be wohnung. Sig[num][?] loco, anno, die ut supra.

Sub consulata domini

Joannis Kegler et

Caeteris Senatoribus

Eius[?]

Johannes Stephan Kosárek

scriba con[silium]

Frantz Budall

[143 – 146]

Prázdný list

[147/58]

Den 29. Februa[ris] 1755 wirdt Intabuliret Eine Schuldt weche Vermög Obligation act[um] den 1. Maii 1751 H[err] Joseph Wentzl Tuna Von dem Iglauer H[err] Contralor

Engelshat Ein Hunderts gulden rein[isch] aus gelihen und a 6 p[e]r Cento zu Verzahlen,
in allen aber in Forma Probante³⁸⁰ Stilisiret ist p[r]o 100 f[lo]r[ens].

Mehr H[err] Saltz vor Silberer in Iglau baumberger act[um] 11. Aprill 1753 in zohl amts
sachen pro 1. Quartali Vorgestrek[te][?] 20 f[lo]r[ens].

Per Burgermeister
undt Rath alda[?]

[148 – 216]

Prázdný list

[217]

Nesourodé poznámky a počty

N[omino] vsge[n][?] shuldig[?] qurel[?] vertang[?]

a Examina

od Publicírovaný Sentensi 1 - 15[?]

za 4 Sehsi ouřadu 3 - 30[?]

od obeslaných svědkův 4 - 31[?]

46

245

45

59

59[?]

158 49

59 49

257 138

158 49

55 227

138

5

[218 – 220]

Prázdný list

³⁸⁰ psáno Porbante

10.3. Přehled purkmistrů, rychtářů a radních

rok	purkmistr	rychtář	radní
1600	Matěj Koptišek		
1604	Jan Pekař		Matěj Koptišek
1609	Matěj Koptišek		Vít Tůna
1610	Vít Tůna		Pavel Podskalský Martin Chvátal Ondra Vlastovička a.j. starší
1612	Matouš Kučera		
1613	Matouš Rychlovský a jinší starší		Ondřej Zub?
1614	Matouš Rychlovský		
1615	Pavel Podskalský		
1616	Matouš Rychlovský Pavel Podskalský		
1617	Matouš Rychlovský		Matouš Kučera Jan Hovorka Ondřej Zub
1618	Matouš Rychlovský		
1619	Pavel Podskalský		
1621	Matouš Rychlovský		
1625	Matouš Kučera		
1627	Jan Dubec	Jan Kobza	Martin Chvátal Bartoloměj Benátský Václav Krauz Václav Sursa Eliáš Šiftař Urban Vyskočil Matouš Dobiáš
1628	Matouš Kučera		Martin Chvátal Bartoloměj Benátský
1630	Matouš Kučera		Vilím Brancovský Bartoloměj Benátský
1632	Vilím Brancovský		

rok	purkmistr	rychtář	radní
1633	Matouš Kučera		Václav Kadeřávek
1635	Šimon Koranda		Matouš Kučera
	Šimon Víský		Eliáš Šiftař
1636	Šimon Koranda		Matouš Kučera
	Šimon Víský		Eliáš Šiftař
1637	Šimon Koranda		Matouš Kučera
			Eliáš Šiftař
1638	Šimon Víský		Eliáš Šiftař
			Jan Kobza
1639	Šimon Koranda		
1640	Šimon Koranda		Eliáš Šiftař
			Pavel Stehlík
			Daniel Měřinský
1641	Šimon Koranda		
1643	Urban Vyskočil		
1644	Urban Vyskočil		
1645	Urban Vyskočil		
1646	Urban Vyskočil		Eliáš Šiftař
1650	Jan Kobza		
1651	Urban Vyskočil		Vavřinec Svoboda
1652	Urban Vyskočil		
1653	Jan Kobza		Pavel Stehlík
	Jan Píša		
1654	Urban Vyskočil		Pavel Stehlík
1655	Urban Vyskočil		
1656	Urban Vyskočil		Jan Píša
	Jan Píša		Tomáš Noha
1657	Urban Vyskočil		
1658	Urban Vyskočil		
1659	Urban Vyskočil		
1660	Urban Vyskočil		
1661	Jan Bruner		

rok	purkmistr	rychtář	radní
	Urban Vyskočil		Jan Bruner
1662	Jan Bruner Eliáš Štifter	David Kučera	Eliáš Štifter Urban Vyskočil Petr Stehlík Pavel Skála Vavřinec Svoboda
1663	Jan Bruner		
1664	Jan Bruner		Urban Vyskočil David Kučera Pavel Skála
1665	Jan Bruner Ulrich Kuba, starý	Jan Kučera	
1666	Ulrich Kuba		
1667	Ulrich Kuba Jan Bruner		
1668	David Kučera	Pavel Stehlík	
1669	David Kučera		
1671	David Kučera	Hans Lang	Vít Nobicht
1672	Martin Matyáš Michal Nobicht		
1673	Martin Matyáš		
1674	Martin Matyáš		
1675	Martin Matyáš		
1676	Martin Matyáš		
1677	David Kučera		
1678	Hans Lang (2) Martin Matyáš		
1679	Hans Lang (7) Martin Matyáš (9)		
1680	Hans Lang Martin Matyáš (5)		
1681	Martin Matyáš (10, 11)		

rok	purkmistr	rychtář	radní
1682	Martin Matyáš (5)		
1683	Martin Matyáš (4)		
1684	Martin Matyáš (2, 4)		
1685	Martin Matyáš (7)		
1686	Martin Matyáš (2)		
	Jan Lang (11)		
1687	Jan Lang (6)		
1688	Jan Lang (4, 5, 9)		
	Martin Matyáš (6)		
1691	Jan Borovský (8)		alteste Jan Lang
			David Kučera
1692	Jan Borovský (2, 5)		Jindřich Weltz
	Jan Lang (5)		Bartoloměj Veselý
	Martin Matyáš (5)		Jakub Brichta
			Jan Borovský
1693	Jan Borovský	Jindřich Weltz	
	Jan Lang		Bartoloměj Veselý
1694	Jan Lang		
	Jan Borovský		
1695	Jan Lang		David Kučera
			Pavel Hladký
			Jindra Harvát
1696	Jan Borovský		
1697	Jan Borovský (3,4,5)		
1698	Jan Borovský (4)		
1699	Jan Borovský	Jindřich Weltz	
	Jan Lang (6,12)	Jindřich Weltz	Jan Borovský (adjunkt rats)
1700	Jan Lang (4,6,12)	Jindřich Weltz	
1701	Jan Lang (4)		
	Markus Peltz (6)		
1703	Markus Peltz (11)		
1704	Markus Peltz (5)		
1705	Markus Peltz (3)		

rok	purkmistr	rychtář	radní
1706	Markus Peltz		
1707	Markus Peltz (5)		
1708	Markus Peltz		
1709	Markus Peltz		
1710	Markus Peltz	Fridrich Reisinger	
	Fridrich Reisinger	David Lipart	Markus Peltz
1711	Fridrich Reisinger	David Lipart	Lukáš Tauber Pavel Hlatký
1712	Fridrich Reisinger	David Lipart	
1714	Fridrich Reisinger	Franc Zelený	David Lipart
1715	Václav Stehlík		
1717	Lorentz Borovský	Benedikt Brancuzký	Markus Peltz Pavel Vyskytenský Vít Malcát
1718	Fridrich Reisinger		
1719	Fridrich Reisinger	Vít Malcát	
1720	Fridrich Reisinger		Franc Šenfeld Šebestián Šenela? Tomáš Pokorný Nikoláš Matyáš
1721	Fridrich Reisinger		
1723	Vít Malcát	Tobiáš Vetchý	Markus Peltz Lukáš Tauber Karel Zrucký Tomáš Pokorný Jan Procháska Lorenc Vorel Matyáš Tomáš Pallas Tomáš Dudek Václav Pekař Petr Marš (starší ob.) Benedikt Barancouský(starší ob.)

rok	purkmistr	rychtář	radní
1724	Karel Zrucký	Petr Marš Matyáš	Tobiáš Vetchý Benedikt Brancouský Jan Procháska Lorenc Vorel Tomáš Dudek František Brancouský Tomáš Pallas Václav Procháska Matěj Tauber Jan Peltz Matyáš (starší ob.) Michal Veselý (starší ob.)
1725	Franc Šenfeld		Tomáš Pokorný Karel Zrucký
1726	Franc Šenfeld (2)	Tobiáš Vetchý	
1728	Vít Malcát	Tobiáš Vetchý	Lorenc Vorel Nikoláš Matyáš
1729	Vít Malcát		Nikoláš Matyáš Markus
1730	Vít Malcát		Lorenc Vorel Jan Procháska Tomáš Palas Tomáš Dudek
1731	Vít Malcát	Nikoláš Matyáš	Jan Procháska Tomáš Dudek Petr Marš(starší ob.)
1732	Vít Malcát		Jan Procháska Petr Marš(starší ob.) Benedikt Brancuzký(starší ob.)
1733	Vít Malcát		Jan Procháska Lorenc Vorel Tomáš Palas
1734	Karel Zrucký	Franc Šenfeld	

rok	purkmistr	rychtář	radní
1735	Tobiáš Vetchý	Mikoláš Matyáš	Karel Zrucký
	(mladší rychtář)	Martin Pokorný	Frantz Šenfeld (ouřadní)
			Petr March
			Tomáš Pallas
			Jan Procháska
			Václav Procháska
			Tomáš Dudek
			Martin Vyskytenský
			Matěj Tauber
			Vavřinec Vorel
			Jakub Fila

Hospodářské direktorium: Jan Pavel Tauber, Petr March, Antonín Stehlík

Konšelové neb starší: Franc Brancouský, Řehoř Vodička, Jan Pelz, Mikoláš Reisinger.

1738	Tobiáš Vetchý		
1741	Tobiáš Vetchý		
1742	Mikoláš Matiaš		
1743	Mikoláš Matiaš		
1744	Franc Brancouský		
1747	Franc Brancouský		Tobiáš Vetchý
			Franc Šenfeld
			Jan Procháska
		starší	Matouš Skřivánek
1748	Tatěj Tauber		Martin Vyskytenský
	Franc Brancouský		Augustin Brychta
			Jan Pavel Šindelka
1750	Tobiáš Vetchý		
1751	Ventzl Procháska	Franc Welc	Matěj Tauber
			Jan Procháska (starší ob.)
			Vodička (starší ob.)
			Franc Veselý(starší ob.)
1752	Vencl Procháska		Matěj Tauber
1753	Vencl Procháska		Nikoláš Reisinger
1754	Matěj Tauber		

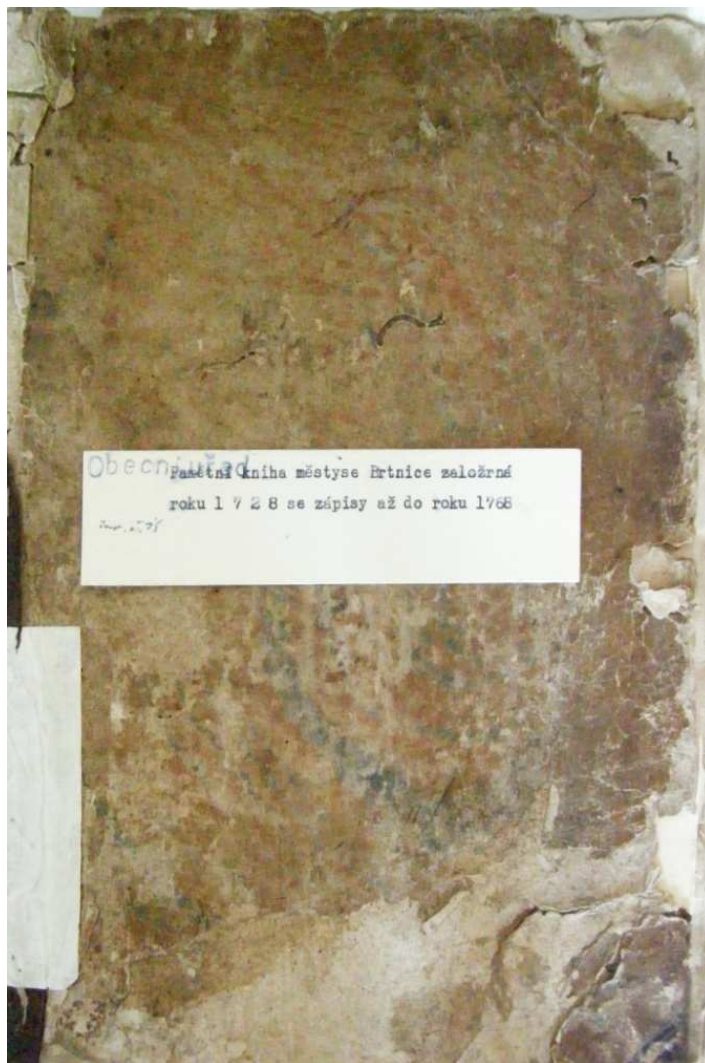
rok	purkmistr	rychtář	radní
1755	Matěj Tauber		
1756	Tobiáš Vetchý	Frantz Welc	Franc Stehlík (starší ob.)
1757	Tobiáš Vetchý		
1759	Matěj Tauber Jan Kegler		
1760	Mikoláš Matíáš	(consule domini)	Michal Vyskytenský
1761	Vencl Procháska	Nikoláš Kožený	Vencl Svoboda Antonín Semerád Jan Kegler Nikoláš Matyáš
1763	Nikoláš Matyáš		Jan Šenfeld
1764	Vencl Procháska	Mikoláš Kožený	Michal Krunar? Nikoláš Pokorný Matěj Tauber Martin Zelený Ventzl Svoboda Antonín Semerád(konšel) Vencl Brancovský(konšel)
1766	Jan Kegler	Vencl Svoboda	Matěj Tauber Vencl Procháska Martin Zelený (starší ob.) Tadeáš Veselý (starší ob.)
1767	Jan Kegler (2) Matěj Tauber (5)	Vencl Svoboda(2) Martin Zelený (5)	Vencl Procháska(2,5) Vencl Hrdlička(2,5) Matěj Tauber(2) Jan Šenfeld(2,5) Bartoloměj Svoboda(2,5) Tadeáš Veselý(5) Michal Vyskytenský(5) Jan Michl Philipp(5) Michl Philipp (starší ob.)
1768	Jan Kegler	Nikoláš Kožený	Matěj Tauber(viceburgmistr)

rok	purkmistr	rychtář	radní
		Matěj Fila	Václav Procháska Tadeáš Veselý Václav Svoboda Jan Šenfeld Frantz Titz(senator)
1769	Jan Kegler	Matěj Fila Nikoláš Reisinger	Tadeáš Veselý Bartoloměj Svoboda
1770	Jan Kegler	Matěj Fila	Václav Procháska Matěj Tauber
1771	Jan Kegler Jan Šenfeld	Matěj Fila	Václav Procháska Jan Michael Philipp Jan Šenfeld Antonín Semrád Tadeáš Veselý Václav Svoboda
1772	Jan Šenfeld Václav Svoboda Matěj Fila	Matěj Fila Václav Svoboda	Václav Svoboda Václav Procháska Jan Kegler starší Franc Brancovský Michael Philipp
1773	Matěj Fila	Václav Svoboda	Jan Kegler Michael Philipp
1774	Matěj Fila	Václav Svoboda	Franc Brancovský Václav Procháska Franc Titz
1775	Matěj Fila	Václav Svoboda	Franc Brancovský Václav Procháska Franc Titz Michael Philipp Bartoloměj Svoboda
1776	Matěj Fila	Václav Svoboda	Václav Procháska Franc Titz

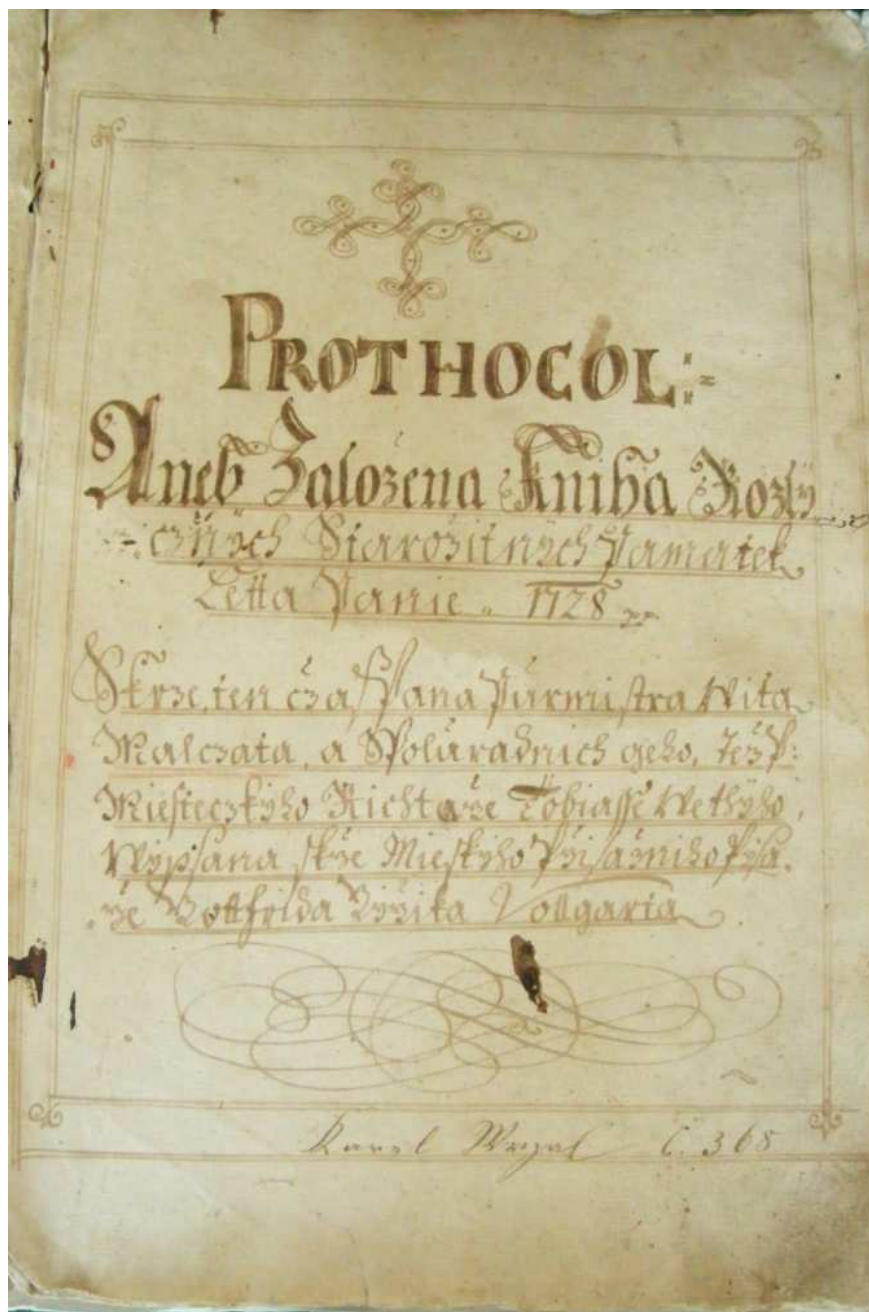
rok	purkmistr	rychtář	radní
			Bartoloměj Svoboda Nikoláš Kožený
1777	Frantz Brancovský		Vencl Svoboda Matěj Fila Jan Kegler
1778	Bartoloměj Vetchý		Karl Böhm
1779	Fratz Brancovský	Vencl Svoboda	Matěj Fila

10.4. **Obrazové přílohy**

Obrázek č. 1: Silně poškozené desky *Knihy rozličných starožitných památek 1529-1768*
(SOKA Jihlava, fond Archiv obce Brtnice, inv. č. 18)

Obrázek č. 2: *Prothocol aneb založená kniha rozličných starožitných památek 1529 – 1768* (SOkA Jihlava, fond Archiv obce Brtnice, inv. č. 18, s. 0.)

Obrázek č. 3: První oficiální zápis vedený Franciscem Heppillem, městským písařem, 1. Maii 1751 (SOkA Jihlava, fond Archiv obce Brtnice, inv. č. 18, s. 31.)

p. 31

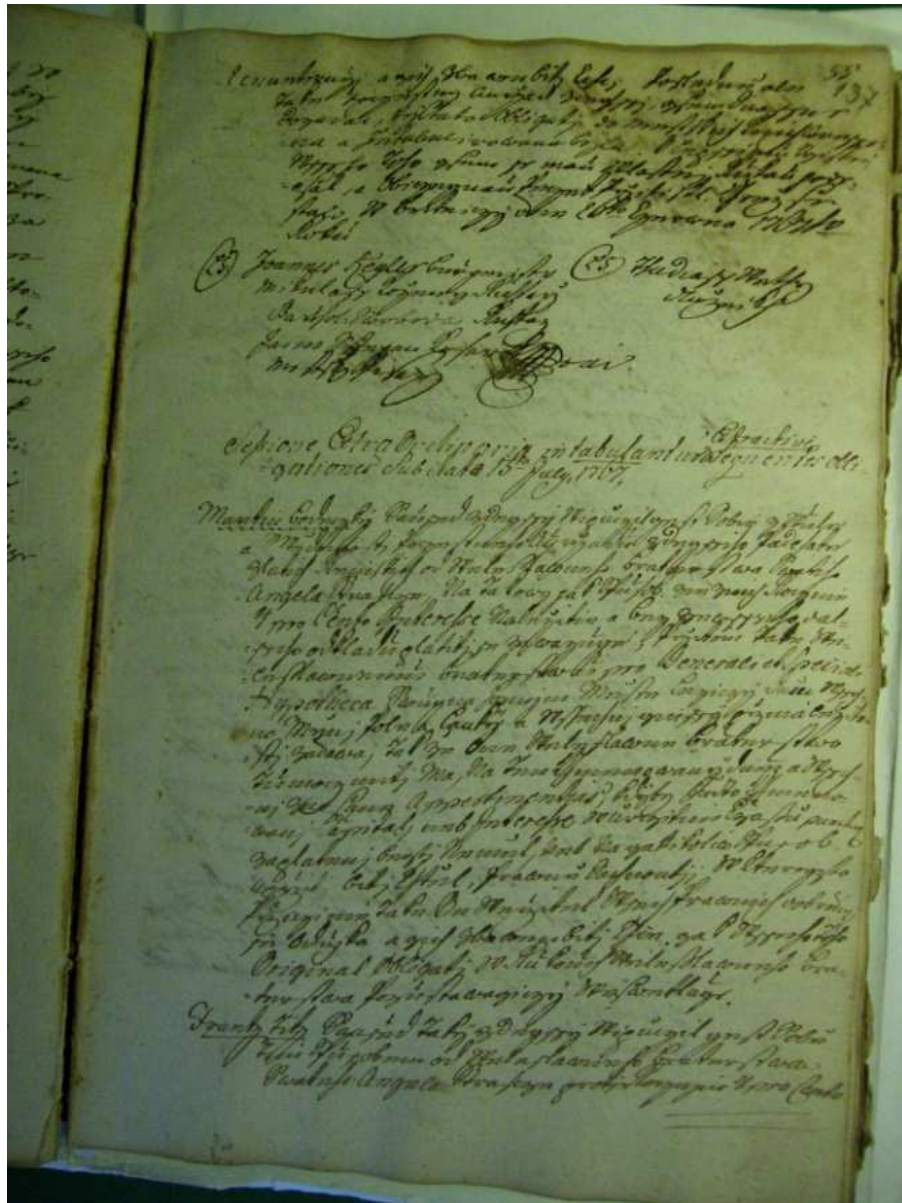
Anno 1751 a die 1ma Maij
 Continuatim Notkollum per me Franciscum
 Heppill Syndicatum officium agnoscendum
 Cessante Ordinaria et cetera 1751.

Primo Leopoldi deo Don Joanni Nepomuceno Subano
 nosse de Landaustra in regno bohemico in unum suo Georg
 in Landaustra per publicum librum Effecta, sicut de
 Joannem de Landaustra Georgi, vobis, vobis, vobis
 vobis in vobis vobis vobis vobis.

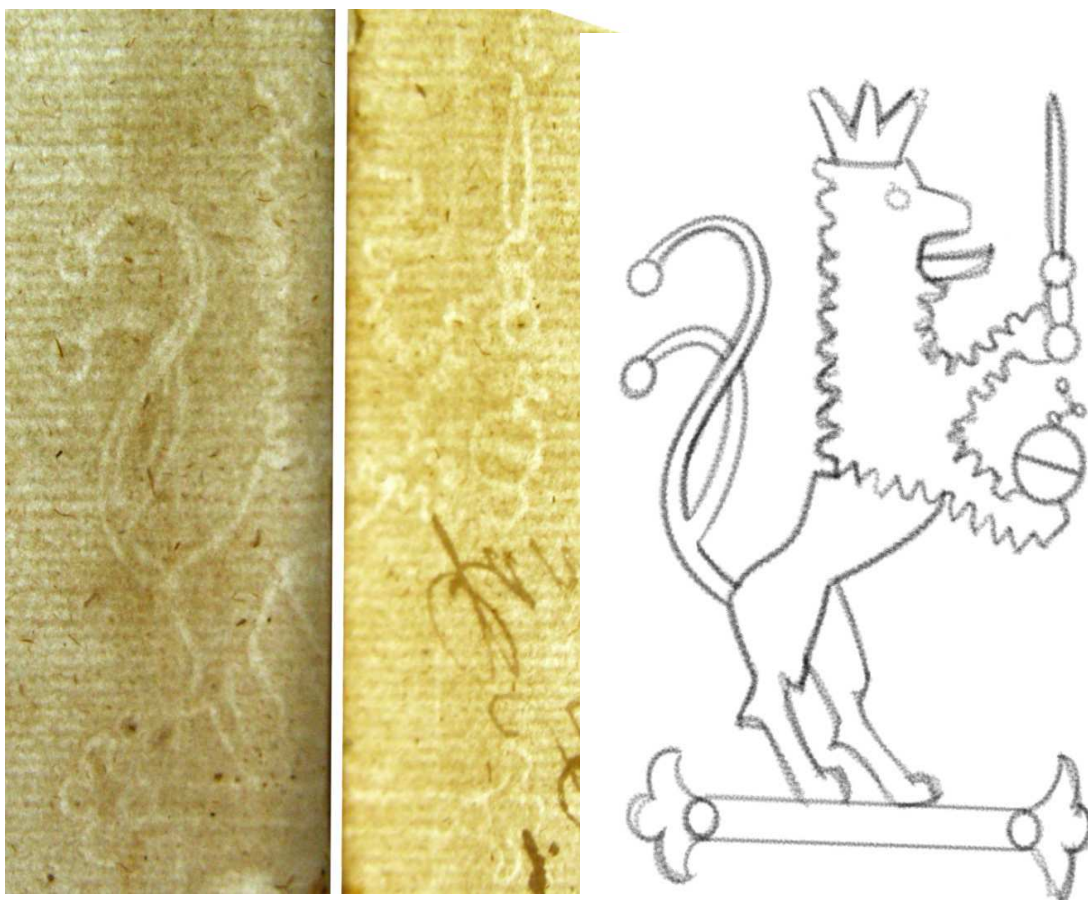
Secundo Joannis deo Joannem deo Martini deo
 Joannis deo vobis vobis vobis vobis vobis
 Joannis deo vobis vobis vobis vobis vobis
 Joannis deo vobis vobis vobis vobis vobis
 et vobis vobis vobis vobis vobis vobis
 Joannis deo vobis vobis vobis vobis vobis
 vobis vobis vobis vobis vobis vobis
 vobis vobis vobis vobis vobis vobis

Tertio Joannis deo Joannis deo Joannis deo
 Joannis deo vobis vobis vobis vobis vobis
 Joannis deo vobis vobis vobis vobis vobis
 Joannis deo vobis vobis vobis vobis vobis
 Joannis deo vobis vobis vobis vobis vobis
 Joannis deo vobis vobis vobis vobis vobis
 Joannis deo vobis vobis vobis vobis vobis
 Joannis deo vobis vobis vobis vobis vobis

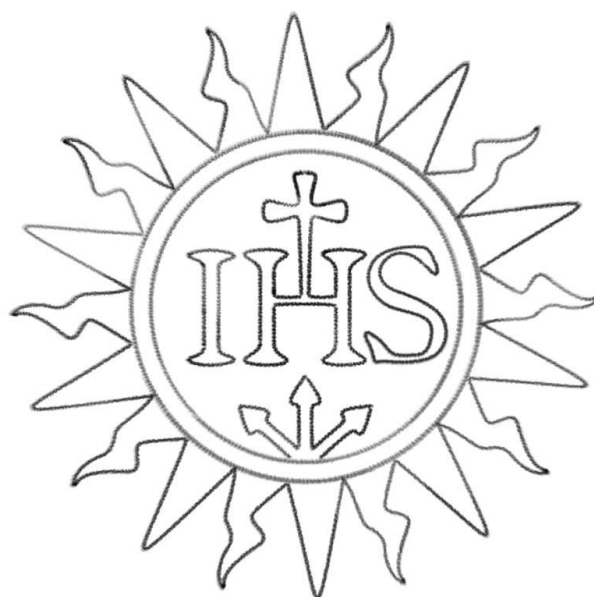
Obrázek č. 4: Obligace z 15. Julii 1767 psaná Janem Štěpánem Kosárkem, (SOkA Jihlava, fond Archiv obce Brtnice, inv. č. 18, s. 137.)

Obrázek č. 5: Fotografie a kresba filigránu papírny ve Vrchlabí, kterým je označen papír stran 0 – 40.

Obrázek č. 6: Fotografie a kresba neurčeného filigránu, kterým je označen papír stran 41 - 220.

Obrázek č. 7: Desky *Knihy pamětní domu radního městyse Brtnice 1645 – 1765* (SOkA Jihlava, fond Archiv obce Brtnice, inv. č. 17)

